

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Часопис ЦИВІЛІСТИКИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

Випуск **35**

Видавничий дім
«Гельветика»
2019

ISSN 2522-4832

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Ківалов Сергій Васильович – Національний університет «Одеська юридична академія», президент, професор кафедри адміністративного і фінансового права; д.ю.н., професор, академік НАПрН України, Заслужений юрист України.

НАУКОВИЙ РЕДАКТОР, ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Харитонов Євген Олегович – Національний університет «Одеська юридична академія», зав. кафедри цивільного права; д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР

Некіт Катерина Георгіївна – Національний університет «Одеська юридична академія», доцент кафедри цивільного права; к.ю.н., доцент.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Барзо Тімеа – Мішкольцький державний університет (Угорщина), зав. кафедри цивільного права; доктор філософії, доцент;

Борисова Валентина Іванівна – Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», зав. кафедри цивільного права № 1; к.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений працівник освіти України;

Бехруз Хашматулла Набієвич – Національний університет «Одеська юридична академія», зав. кафедри історії держави і права; д.ю.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України;

Васильєва Валентина Антонівна – Юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, директор, зав. кафедри цивільного права; д.ю.н., професор, Заслужений юрист України;

Голубєва Нелмі Юріївна – Національний університет «Одеська юридична академія», зав. кафедри цивільного процесу, професор кафедри цивільного права; д.ю.н., професор;

Дзера Олександр Васильович – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри цивільного права; д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України;

Довгерт Анатолій Степанович – Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, зав. кафедри міжнародного приватного права; д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України;

Дудченко Валентина Віталіївна – Національний університет «Одеська юридична академія», професор кафедри теорії держави і права; д.ю.н., професор, Заслужений юрист України;

Каракаш Ілля Іванович – Національний університет «Одеська юридична академія», професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права; к.ю.н., професор;

Ківалова Тетяна Сергіївна – Міжнародний гуманітарний університет, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства; д.ю.н., професор, Відмінник освіти;

Кожокар Євгенія Василівна – Державний університет Молдови (USM), професор кафедри підприємницького права; доктор хабілітат, професор;

Луць Володимир Васильович – Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва АПрН України, м. Київ, зав. відділу проблем приватного права; д.ю.н., професор, академік НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України;

Майданик Роман Андрійович – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, зав. кафедри цивільного права юридичного факультету; д.ю.н., професор, академік НАПрН України;

Мисяк Пьотр – Зеленогурський університет, декан факультету права і адміністрації; доктор права;

Оборотов Юрій Миколайович – Національний університет «Одеська юридична академія», зав. кафедри загальнотеоретичної юриспруденції; д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України;

Харитонова Олена Іванівна – Національний університет «Одеська юридична академія», зав. кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права; д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України;

Чанишева Галія Інсафівна – Національний університет «Одеська юридична академія», декан соціально-правового факультету, професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення; д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України;

Шишка Роман Богданович – Київський інститут інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»; д.ю.н., професор, академік Академії наук вищої школи України.

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 3 від 26 грудня 2019 р.)

Збірник зареєстровано Міністерством інформації України: свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 10996 від 15 лютого 2006 р.

Включено до Переліку наукових фахових видань України (юридичні науки) : наказ № 153 від 14 лютого 2014 р. Міністерства освіти і науки України.

«Часопис цивілістики» включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща).

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5	ПОРІВНЯЛЬНА ЦИВІЛІСТИКА	41
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ	6	<i>Пеструєв Дмитро Миколайович</i> ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЕДЕННЯ СПРАВ ІНШОЇ ОСОБИ БЕЗ ЇЇ ДОРУЧЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ.....	41
<i>Харитонов Євген Олегович, Харитонова Олена Іванівна</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	6	ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	48
<i>Гуйван Петро Дмитрович</i> ПРАВОВА КОЛІЗІЯ МІЖ НАБУТТЯМ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В МОМЕНТ ОТРИМАННЯ РЕЧІ ВІД НЕПОВНОВАЖНОГО ВІДЧУЖУВАЧА Й ВІНДИКАЦІЮ.....	13	<i>Дмитришин Володимир Степанович</i> РОЗПОРЯДЖАННЯ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ТЕХНОЛОГІЇ: ЦИВІЛЬНО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	48
ПРАКТИЧНА ЦИВІЛІСТИКА	19	ЦИВІЛІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ІТ-ПРАВА	55
<i>Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО- ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ НАДАННЯ ПОСЛУГ ПЛАСТИЧНОЇ ХІРУРГІЇ.....	19	<i>Давидова Ірина Віталіївна</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ГАРАНТІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ.....	55
<i>Деревнін Володимир Сергійович</i> ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ Й ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ІНТЕРЕСУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ.....	24	<i>Калітенко Оксана Михайлівна</i> ПРАВО НА ЗАБУТТЯ: ЗДОБУТОК ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЧИ ГЛОБАЛЬНИЙ?.....	60
<i>Некіт Катерина Георгіївна</i> ДОВІРЧА ВЛАСНІСТЬ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ: ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ.....	28	<i>Андрієвська Людмила Олексіївна, Міцкевич Вікторія Олексіївна, Пащенко Юлія Олександрівна</i> ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ: ВДАЛЕ НОВОВВЕДЕННЯ ЧИ ДЕФЕКТ ЗАКОНОДАВСТВА.....	65
<i>Зінькевич Юлія Євгенівна</i> ВІДМОВА СПАДКОЄМЦЯ ВІД ПРАВА НА ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ: ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ.....	35	РЕЦЕНЗІЇ	70
		<i>Чанишева Аліна Рашидівна</i> РЕЦЕНЗІЯ НА ЗБІРНИК СТАТЕЙ У. Е. БАТЛЕРА «МУДРІСТЬ ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВознавства».....	70
		ЗАРУБІЖНІ ЗВ'ЯЗКИ	72
		<i>Ramón Terol Gómez</i> EUROPEAN UNION REGULATION OF STATE AIDS AND PROFESSIONAL FOOTBALL (PART 1).....	72

CONTENTS

FOREWORD	5	INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS	48
THEORETICAL ISSUES	6	<i>Dmutrushun Volodumir</i>	
<i>Kharytonov Yevhen, Kharytonova Olena</i>		INTELLECTUAL PROPERTY	
SPECIFIC IN UNDERSTANDING OF CIVIL		RIGHTS TO TECHNOLOGY:	
LAW IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF		CIVIL-LEGAL ASPECT.....	48
EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES.....	6	IT LAW CIVIL PROBLEMS	55
<i>Guyvan Petro</i>		<i>Davydova Iryna</i>	
LEGAL CONFLICT BETWEEN THE		USING OF INFORMATION	
ACQUISITION OF PROPERTY RIGHTS		TECHNOLOGIES AS A GUARANTEE	
AT THE TIME OF RECEIPT OF THE THING		OF INFORMATION SECURITY DURING	
FROM AN UNAUTHORIZED ALIENATOR		CREATING LEGAL ENTITIES.....	55
AND VINDICATION.....	13	<i>Kalitenko Oksana</i>	
PRACTICAL CIVIL LAW	19	RIGHT TO BE FORGOTTEN: EUROPEAN	
<i>Bernaz-Lykavetskaya Olena</i>		OR GLOBAL ACHIEVEMENT?.....	60
THE PECULIARITIES OF CIVIL LIABILITY		<i>Andriievaska Liudmyla, Mickevich Victoria,</i>	
FOR INAPPROPRIATE PROVISION		<i>Pashchenko Yulia</i>	
OF PLASTIC SURGERY SERVICES.....	19	ELECTRONIC EVIDENCE:	
<i>Derevnin Vladimir</i>		SUCCESSFUL INNOVATION	
THE CONCEPT, FEATURES AND		OR DEFECTIVE LEGISLATION.....	65
PECULIARITIES OF THE LEGAL NATURE		REVIEWS	70
OF INTEREST IN CIVIL LAW.....	24	<i>Chanysheva Alina</i>	
<i>Nekit Kateryna</i>		REVIEW OF THE COLLECTION	
FIDUCIARY PROPERTY AS METHOD		OF ARTICLES OF W. E. BUTLER	
OF ENSURING OBLIGATIONS		«THE WISDOM OF COMPARATIVE LAW»..	70
FULFILLMENT: EVALUATION OF RISKS...	28	FOREIGN RELATIONS	72
<i>Zinkevych Yulia</i>		<i>Ramón Terol Gómez</i>	
REFUSAL OF THE HEIR FROM		EUROPEAN UNION REGULATION	
THE RIGHT TO ACCEPT INHERITANCE:		OF STATE AIDS AND PROFESSIONAL	
PRACTICAL ISSUES.....	35	FOOTBALL (PART 1).....	72
COMPARATIVE CIVIL LAW	41		
<i>Pestruiev Dmytro</i>			
FORMATION OF THE CONCEPT			
OF LEGAL REGULATION OF THE			
CONDUCTING OF ANOTHER'S AFFAIRS			
WITHOUT THEIR AUTHORIZATION			
IN UKRAINE AND POLAND.....	41		

ПЕРЕДМОВА

Цивільне право – це жива, динамічна система, яка постійно розвивається та збагачується. Її динамічність і безперервність зумовлена динамічністю й безперервністю розвитку людського суспільства, на потреби якого покликане відповідати цивільне право. На кожному етапі розвитку цивільних відносин виникає необхідність надання правових відповідей на питання, що виникають. Своєчасна й ефективна реакція на потреби цивільного обороту можлива насамперед завдяки теоретичним дослідженням.

Матеріали, представлені в черговому випуску журналу «Часопис цивілістики», відображають погляд досвідчених фахівців і вчених у сфері цивілістики й суміжних галузей на цивілістичні проблеми. У представлених до уваги читача статтях містяться як традиційні, так і нетрадиційні позиції щодо теоретико-методологічних та практичних основ проблем, з якими стикається сучасне суспільство.

Рубрика «Питання теорії» традиційно вміщує статті, присвячені загальним проблемам цивілістики. У цих дослідженнях визначено особливості розуміння цивільного права в Україні в контексті євроінтеграційних процесів, розглянуто правову колізію між набуттям права власності в момент отримання речі від неповноважного відчужувача та віндикацією, проаналізовано, як реалізуються принципи цивільного права у відносинах купівлі-продажу земельної ділянки сільськогосподарського призначення (що є особливо актуальним у контексті реформ, які проводяться у сфері земель сільськогосподарського призначення). Також у цьому розділі проаналізовано співвідношення між зобов'язально-правовим та речово-правовим правочинами у світлі принципів роз'єднання й абстракції, проблемні аспекти наукової концепції юридичних фактів-станів у цивільному праві України.

У рубриці «Практична цивілістика» містяться статті, які висвітлюють практичні цивілістичні проблеми. Зокрема, у них розкриті особливості цивільно-правової відповідальності за неналежне

надання послуг пластичної хірургії; проаналізовані практичні проблеми, що виникають у разі відмови спадкоємця від права на прийняття спадщини; оцінюються ризики, що виникають під час використання довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язань за цивільним законодавством України. Останнє питання має особливе значення з урахуванням нещодавніх змін, що спрямовані на підвищення ефективності інвестування.

У рубриці «Порівняльна цивілістика» міститься порівняльне дослідження права інтелектуальної власності Словацької Республіки та вітчизняного права інтелектуальної власності. Суміжне із цим дослідження вміщене в рубриці «Права інтелектуальної власності», яка присвячена проблемам розпоряджання правами інтелектуальної власності на технології.

Уже традиційна рубрика «Цивілістичні проблеми ІТ-права» містить дослідження, присвячені використанню інформаційних технологій під час реєстрації юридичних осіб, аналізу особливостей правового регулювання так званого права на забуття, а також оцінці ефективності й доцільності введення електронних доказів.

Рубрика «Цивілістика без кордонів» вміщує дослідження, присвячене визначенню етапів розвитку законодавства про участь державних органів у цивільному судочинстві.

Останніми подано рубрики «Рецензії», у якій міститься рецензія А.Р. Чанишевої на збірник статей У.Е. Батлера «Мудрість порівняльного правознавства», та «Зарубіжні зв'язки», у якій міститься дослідження професора Р.Т. Гомез щодо державного фінансування професійного спорту (футболу).

*Доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії
правових наук України,
президент Національного університету
«Одеська юридична академія»
Сергій Васильович Ківалов*

й уживання відповідних термінів як синонімів [6, с. 14–15; 7; 8, с. 15–19; 9]. Іноді цивільне право розглядають і як галузь приватного права, і як поняття, тотожне приватному праву (в об'єктивному сенсі) [10, с. 21–37].

Тому маємо ще раз наголосити, що приватне право, так само як і право публічне, є наднаціональною системою права – елементом людської цивілізації. Поділ права на приватне й публічне є науковою абстракцією, яка дає змогу в найбільш загальних рисах характеризувати два головні напрями правового регулювання суспільних відносин. Тому некоректним видається вести мову про «приватне право України, натомість має йтися про «традицію приватного права в Україні» тощо.

На рівні національного права це відображено в розрізненні галузей національного права, котрі виступають як прояв засад приватного або публічного права під час регулювання відповідних груп відносин. Цивільне право з такої позиції є проявом приватного права на рівні національних правових систем, виступаючи тут як галузь національного права (цивільне право в об'єктивному сенсі). Його можна визначити як сукупність концепції, ідей і правових норм, що визначають правовий статус приватної особи, підстави придбання та порядок реалізації такою особою цивільних прав та обов'язків, а також засади захисту її прав та інтересів.

Для української цивілістичної традиції як традиції цивілізаційного фронтиру [11, с. 33–50] властивим є не лише тяжіння до включення в цивільне право (законодавство) елементів як приватного, так і публічного права, а й широке використання публічного методу під час регулювання цивільних і суміжних із ними відносин. Отже, оскільки в цивільному праві проявляються засади як приватного, так і публічного регулювання, виникає питання про розмежування його та інших галузей національного права, що регулюють схожі відносини.

Сучасна концепція вітчизняного законодавства чіткої відповіді на це питання не дає. Стаття 1 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України передбачає, що ним регулюються «особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на правовій рівності, вільному волевиявленні, і майновій автономії його учасників ...». Однак такі відносини можуть виникати як між фізичними, так і між юридичними особами не в «чистому цивілістичному виді», зокрема під час здійснення ними підприємницької діяльності.

І регулюватися вони можуть нормами як Цивільного кодексу, так і спеціального законодавства, галузеву належність якого ще треба з'ясувати.

Непевність цивілістичної концепції в цьому питанні підсилюється також відсутністю чіткого розмежування цивільного права як такого й суміжних галузей права, що регулюють «економічні відносини», котрі у вітчизняній правовій доктрині фактично поділяються на два види/типи: підприємницькі (передбачені ЦК України) та господарські (регламентуються Господарським кодексом України).

При цьому відносини, що складаються в галузі підприємницької діяльності, регулюються на засадах як приватного, так і публічного права. Скажімо, під час установа характеру взаємин підприємців з державою, оподаткування підприємців, визначення наслідків несумлінної конкуренції тощо застосовуються публічно-правові засади. Тут враховується передусім сукупний колективний інтерес, застосовується імперативний метод правового регулювання, діють принципи публічного права. Разом із тим для регулювання відносин, що виникають із договорів між приватними особами навіть у процесі здійснення ними господарської, підприємницької діяльності, використовуються зазвичай норми цивільно-правового характеру.

Як зазначає В. Батлер, на відміну від усіх інших колишніх радянських республік, пострадянська Україна унікальна з огляду на одночасне існування «цивільного права» й «економічного (тобто господарського) права», оскільки прийнято як ЦК, так і Господарський (який він іменує «Економічним») кодекс [12, с. 164].

Однак варто зауважити, що «господарсько-правові» рефлексії є не «унікальною» властивістю котроїсь із колишніх радянських республік, скажімо України. Швидше їх можна вважати типовою рисою радянського права загалом, що з перемінним успіхом формувалася в СРСР протягом майже всього часу існування радянського концепту права.

Згадаємо, що поступальний розвиток правових ідей в Україні перерваний Жовтневим переворотом 1917 року та наступними змінами в політичному житті країн, які перебували у сфері впливу РРФСР, а з часом утворили СРСР. Для цивільного права це означало відхід від західної традиції цивільного права, відмову від можливості оцінювання його як права приватного, посилення публічних («адміністративних») засад у регулюванні цивільних відносин, що відображено

штибу (цікаво, зокрема, пригадати, хто був Президентом України, а також перелік Прем'єр-міністрів України в роки, критичні для проходження та прийняття проекту ЦК) утворилася своєрідна критична маса, необхідна й достатня для появи Господарського кодексу. В інших країнах, що утворилися на пострадянському просторі, такого збігу не трапилося. Утім питання про доцільність прийняття Господарського кодексу час від часу постає в тій чи іншій з пострадянських країн (хіба що, крім країн Балтії), і можливість його позитивного вирішення виключати повністю не варто. У кожному разі стосовно України існування ЦК та Господарського кодексу, як слушно зазначає В. Балтер, «перешкоджає більш амбіційній характеристиці Цивільного кодексу і, по суті, ставить під сумнів те, що цивільне право є двигуном ринково орієнтованої економічної реформи в Україні» [12, с. 164].

Іншим дразливим питанням, щодо якого у вітчизняному правознавстві, можна сказати, з давніх-давен точаться дискусії [26, с. 5–22; 27, с. 3–16; 28, с. 20–22], є визначення співвідношення цивільного й сімейного права. Відлуння цих дискусій зі сфери теоретичної логічно відчувається в галузі практичної законотворчості, що, зокрема, відображено в складному перебігу процесу прийняття ЦК та Сімейного кодексу (далі – СК) України

Одним із основних чинників цієї дискусії є подібність предмета правового регулювання, яким є немайнові та майнові відносини між юридично рівними суб'єктами. При цьому між цивільними та сімейними відносинами відсутні принципово сутнісні відмінності. Досить складно виокремити самостійний сімейно-правовий метод правового регулювання. Унаслідок цього нерідко розмежування сфери дії цивільного й сімейного законодавства проводиться «вольовим шляхом», що створює певні незручності під час обґрунтування зазначеного розмежування.

Основним спеціальним джерелом сімейного законодавства України є СК, котрий поряд із ЦК належить до найважливіших законодавчих актів, що визначають і забезпечують статус приватних осіб.

Оскільки СК України є основним спеціальним джерелом сімейного законодавства України, то звідси випливає той практично важливий висновок, що, коли йдеться про відносини, пов'язані зі шлюбом; стосунки між подружжям, батьками і дітьми, членами сім'ї та родичами (коло яких визначає СК), керуватися передусім доцільно

нормами СК України, якщо інше прямо не застережене в законі. Разом із тим оскільки сімейні відносини за своєю сутністю є цивільно-правовими, то зазначене не виключає, а, навпаки, припускає застосування до їх регулювання також і норм ЦК України.

Такий висновок не лише ґрунтується на теоретичних конструкціях, а й має під собою легальну основу. Зокрема, ст. 8 СК України встановлює, що майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами, не врегульовані СК України, регулюються відповідними нормами ЦК України, якщо це не суперечить суті сімейних відносин. Отже, зазначена норма СК України визначає засади субсидіарного застосування норм цивільного законодавства до регулювання сімейних відносин.

На перший погляд може здатися, що зі змісту названої норми нібито випливає, що умовами застосування норм ЦК України до регулювання сімейних відносин є: 1) майновий характер сімейних відносин; 2) неврегульованість їх СК України; 3) відповідність такого регулювання сутності цих відносин.

Однак такий висновок суперечить засадам субсидіарного застосування ЦК, установленим ст. 9 ЦК України, котра передбачає, що положення останнього застосовуються до сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства.

З урахуванням існування зазначеної колізії правових норм під час вирішення питання про застосування норм ЦК України до сімейних відносин варто виходити з того, що ЦК України за своєю концепцією та змістом є кодексом приватного права, якому відводиться провідна роль у системі законодавства, що регулює відносини за участю приватної особи. Отже, положення ЦК України мають застосовуватися не лише до «суто цивільних» відносин (у вузькому розумінні цього поняття), а й до будь-яких взаємин (як майнових, так і немайнових) суб'єктів приватного права, що не врегульовані спеціальним законодавством. Інше рішення неминуче погіршує становище осіб, які перебувають у сімейних відносинах, порівняно з тими, що не є учасниками таких відносин.

До цього варто додати, що, як випливає із сутності додаткового застосування норм однієї галузі законодавства до відносин іншої галузі, має йтися про субсидіарне застосування не лише ЦК України, а й інших актів цивільного законодавства. Разом із тим для субсидіарного застосування

цивільного законодавства до сімейних відносин норм ЦК України необхідною є неврегульованість сімейних відносин не тільки нормами СК України, а й іншими актами спеціального сімейного законодавства.

Що стосується вимоги відповідності норм ЦК України «суті сімейних відносин», до яких вони можуть застосовуватися субсидіарно, то така вимога є надто неконкретною, щоб мати значення критерію визначення кола норм ЦК України, які підлягають застосуванню. Натомість більш правильним є керуватися тими міркуваннями, що норми ЦК України можуть застосовуватися в разі прогалин в сімейному законодавстві до будь-яких сімейних відносин, що мають майновий характер, а також до тих немайнових відносин, зміст яких охоплюється положеннями книги другої ЦК України «Особисті немайнові права фізичної особи».

Оскільки зазначені питання є дискусійними, що відображено в правовій доктрині, постає питання, чому виникла така ситуація?

У пошуках відповіді на нього необхідно повернутися в початкову точку, поглянути на ті основи, які визначають у нашому суспільстві розуміння сутності сімейних відносин. У зв'язку з цим доречно пригадати те, що право є елементом культури, відображаючи особливості світогляду того або іншого співтовариства людей. Оскільки, у свою чергу, світогляд значної частини суспільства формується (відбивається, трансформується) на основі певної релігії (або схожого за сутністю філософського учення), то й сутність, принципи, зміст права значною мірою (прямо або опосередковано) визначаються цим чинником. Саме вказаними обставинами зумовлено існування в Європі Західної та Східної традицій, у рамках яких відбувається розвиток окремих галузей права.

Філософсько-етична основа християнського шлюбу починає впливати на правове регулювання цього суспільного інституту вже незабаром після надання християнству статусу офіційної релігії в Римській імперії. У міру формування двох гілок християнства – західної (католицизму) і східної (православної) – відбувається диференціація розуміння значення шлюбу на Заході та Сході Європи.

Одним із головних положень православного християнства в цій сфері є визнання ним «помилковості» характерного для Заходу так званого «реалістичного» підходу до оцінювання мети шлюбу, сутність якого полягає в тому, що шлюб

розцінюється передусім як засіб створення умов для продовження роду, внаслідок чого знижується значення духовного й інтелектуального аспектів шлюбу. Саме ж православ'я практично від часів свого виникнення як гілка християнства дотримується протилежного підходу – ідеалістичного, згідно з яким головна мета шлюбу полягає не в задоволенні потреби продовження роду, а в прагненні до розвитку, вдосконалення, повноти буття. Обґрунтування такого бачення сутності шлюбу Іоанн Златоуст бачив у тому, що людина, яка не перебуває в шлюбі, – це не людина, а тільки її половина. Чоловік і дружина не двоє людей, а одна людина.

Із цих позицій сімейні відносини не можуть розглядатися як складник предмета цивільно-правового регулювання, оскільки це приземлює їх, позбавляє духовності й применшує значення морально-етичних основ. Звідси випливає той висновок, що вони мають регулюватися спеціальним законодавством, яке визначає особливий характер шлюбу як соціального інституту. Із цих позицій прийняття СК України як окремого кодифікованого акта виглядає цілком логічним, хоча й викликає істотні зауваження щодо визначення особливостей останнього та співвідношення його норм із положеннями ЦК України.

Отже, проблема визначення місця сімейного законодавства в системі вітчизняного права полягає в тому, що недостатньо враховуються особливості традиції приватного права в Україні, які полягають у співіснуванні та одночасному впливі в Україні Західної та Східної традицій приватного права. Це зумовило ту особливість українського цивільного права, що інститути речового й зобов'язального права мають основою засади римського права (як правило, в німецькій інтерпретації), тоді як сімейне й частково спадкове право тяжіють до Східної традиції.

Ця особливість мала б ураховуватися й у процесі правотворчості, і під час тлумачення та застосування норм права, які регулюють відносини за участю приватної особи. Однак поки що враховується цей чинник недостатньо. У результаті, наприклад, через дискусії стосовно місця сімейного права в системі українського права, співвідношення ЦК України та СК України створюються додаткові перешкоди комплексному оновленню цивільного законодавства, а головне, формуванню сучасної концепції останнього.

В Україні зарахування сімейних відносин до сфери цивільно-правового регулювання досі залишається предметом дискусій, про які зга-

дувалося вище. Особливістю цивільного права України на сучасному етапі є спроба вдосконалення його концепції, практичним результатом чого могла б стати за сприятливих умов «рекодифікація» законодавства. Очевидно, у процесі зазначеного реформування має бути уточнене й місце сімейного права в системі вітчизняного права, як, скажімо, підгалузі чи окремого розділу цивільного права.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Як зазначалося, «фронтирний» (а отже, певною мірою й суперечливий) характер концептів приватного та цивільного права відобразився не лише на загальній концепції ЦК України та його співвідношенні з іншими українськими кодексами в цій сфері, а й на регулюванні низки принципово важливих питань. Не маючи можливості зупинитися на всіх вартих уваги колізіях, ми торкнулися лише тих із них, що видаються нам найбільш показовими, таких як відображення фронтирного (або ж «порубіжного») характеру українського концепту цивільного права. Результати дослідження дають змогу сподіватися, що проблеми вдосконалення цивільного права України значною мірою можуть бути вирішені шляхом рекодифікації, проведеної відповідно до мети інтеграції України в європейський економічний, соціальний і правовий простір.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інтеграційний процес: засади правового регулювання. URL: <http://vuzlib.com/content/view/1372/92/>.
2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 29. Ст. 367.
3. Гришак С.В. Теоретичні основи адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Форум права*. 2012. № 4. С. 273–275.
4. Петров П.Д. Інституційний механізм адаптації законодавства України до законодавства ЄС. URL: <http://old.minjust.gov.ua/4748>.
5. Хоменко О.О. Діалог сучасних правових систем. Адаптація правової системи України до Європейського права. URL: http://eurolaw.org.ua/docs/2011_3/txts/13-Homenko.pdf.
6. Кодифікація приватного (цивільного) права України / за ред. А. Довгерта. Київ : Український центр правничих студій, 2000. С. 14–15.
7. Сивий Р.Б. Приватне (цивільне) право в системі права України : монографія. Київ : КВІЦ, 2006. 214 с.
8. Довгерт А. Методологічне значення ідеї наднаціонального цивільного права. *Право України*. 2009. № 8. С. 15–19.
9. Майданик Р.А. Розвиток приватного права України : монографія. Київ, 2016. 226 с.
10. Борисова В.І. Цивільне право як галузь приватного права. *Спогади про Людину, Вченого, Цивіліста-епоху (до 85-річчя від Дня народження академіка Ярослави Миколаївни Шевченко)* / за заг. ред. Р.О. Стефанчука. Київ, 2017. С. 21–37.
11. Про походження та динаміку цього концепту. *Чорнопол І. Компаративні фронтири: світовий і вітчизняний вимір* / наук. ред. Леонід Зашкільняк. Київ, 2015. С. 33–50.
12. Батлер У.Е. Українське цивільне право: враження зарубіжного юриста. *Батлер У.Е. Мудрість порівняльного правознавства: збірник статей / упорядник і науковий редактор О.В. Кресін*. Київ : Логос, 2019. 572 с.
13. Иоффе О.С. Развитие цивилистической мысли в СССР. *Иоффе О.С. Избранные труды по гражданскому праву: Из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории хозяйственного права*. Москва, 2000. Ч. 1. С. 217.
14. Матвеев Г.К. О концепции хозяйственного права. *Правоведение*. 1961. № 1. С. 70.
15. Тадевосян В.С. Сущность советского хозяйственного права и предстоящая кодификация гражданского законодательства СССР. *Советское государство и право*. 1959. № 6. С. 50.
16. О предмете советского гражданского права (к итогам дискуссии). *Советское государство и право*. 1955. № 5. С. 57 і наст.
17. Горбачев М.С. Перестройка и новое мышление для нашей страны и для всего мира. Москва, 1988. С. 13–20.
18. Прозоров В.Ф. Правовые предпосылки экономической независимости индивида. *Советское государство и право*. 1990. № 6. С. 8–15.
19. Лаптев В.В. Регулируемый рынок и хозяйственное законодательство. *Правоведение*. 1990. № 5. С. 58–61.
20. Мамутов В.К. Регулируемая экономика и хозяйственное право. *Правоведение*. 1990. № 6. С. 17.
21. Гайворонский В.Н. Правовые средства перестройки хозяйственного механизма : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук. Харьков, 1990. С. 22.
22. Матвеев Г.К. Экономическая реформа и кодификация гражданского законодательства: К истории многолетней дискуссии. *Государство и право*. 1992. № 5. С. 50–55.
23. Матвеев Г. Про майбутній Цивільний кодекс України. *Право України*. 1992. № 10. С. 45.
24. Знаменський Г. Про концепцію господарського (торговельного) кодексу України. *Право України*. 1992. № 10. С. 46.
25. Доповідь Я. Шевченко «Проблеми підвищення ефективності цивільного законодавства у сфері цивільно-правових відносин», доповідь Н. Кузнецової «Шляхи розвитку законодавства про підприємницьку діяльність в Україні» на наук.-практ. конф., присвяченій Концепції розвитку законодавства України. *Право України*. 1996. № 7. С. 11–12.
26. Сімейне право України : підручник / за ред. Ю.С. Червоного. Київ, 2004. С. 5–22.
27. Сімейне право України : підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. Київ, 2004. С. 3–16.
28. Ромовська З.В. Українське сімейне право : підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2009. С. 20–22.

УДК 347.4

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i35.181>**Гуйван Петро Дмитрович,**кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
професор Полтавського інституту бізнесу

ПРАВОВА КОЛІЗІЯ МІЖ НАБУТТЯМ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В МОМЕНТ ОТРИМАННЯ РЕЧІ ВІД НЕПОВНОВАЖНОГО ВІДЧУЖУВАЧА Й ВІНДИКАЦІЄЮ

Постановка проблеми. Українське цивільне законодавство цілеспрямовано запроваджує механізм реалізації права володіння чужою річчю і права на захист від порушення такого володіння, в тому числі й від власника. Так, нормативно врегульовано питання набуття власності під час отримання речі від неповноважного відчужувача (ст. 330 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ)) та за набувальною давністю (ст. 344 ЦКУ). При цьому в обох випадках визначальним є добросовісний статус окупанта, bona fides має бути присутня на час отримання майна. Інакше кажучи, набувач не повинен усвідомлювати факту незаконності відчуження. Добросовісність володіння чужою річчю є внутрішнім показником усвідомлення певного майнового стану самим суб'єктом. Уважаючи себе законним набувачем речі, пізнаючи соціальну цінність власної особистості, він водночас визнає автономію контрагента, виявляє повагу до нього. І якраз таким ось чином цей суб'єкт забезпечує міцність створеного ним матеріального зв'язку. Отже, поняття добросовісності є виявом конформності щодо принципів справедливості, усвідомлених і сприйнятих особою на рівні індивідуальних ціннісних орієнтацій [1, с. 96–97].

Разом із тим національне законодавство, на жаль, не проводить чіткої межі між давнісним набуттям власності й отриманням цього права відразу з прийняттям речі від неповноважного відчужувача. Стаття 330 ЦКУ передбачає останню ситуацію за наявності в момент переходу майна повного пакету обмежень віндикації. Але ключовою вимогою для реалізації подібного механізму є наявність доброї совісті набувача на час отри-

мання ним товару. Позаяк ця конструкція сутнісно дуже близька до іншої – набуття права власності в результаті тривалого відкритого й безперервного володіння чужим майном, стає досить актуальним з'ясування співвідношення між двома, здавалося б, досить близьким за змістом матеріально-правовими механізмами набуття права власності: під час купівлі речі в неповноважного відчужувача (ст. 330 ЦКУ) та за набувальною давністю (ст. 344 ЦКУ). Попри певну зовнішню схожість, вони все ж є не однаковими за сутністю. Також вельми цікавим і недостатньо вивченим є питання правової колізії між статичним правом власності неволодіючого власника та динамічним правом володіючого невласника. Традиційно в науці цивілістики прийнято вирішувати її шляхом побудови відповідного захисного інструментарію – віндикації, з одного боку, і віндикаційних обмежень – з іншого. Тож чи дійсно чинний механізм правового захисту вказаних прав учасників відносин є адекватним, належним і дієвим?

Стан дослідження теми. Питанням, пов'язаним із правовими інструментами отримання власності незаконним окупантом чужого майна, в доктрині присвячено праці таких учених, як М.А. Левитський, Г.Ф. Шершеневич, Д.І. Мейєр, І.В. Аксюк, А.К. Бутовський, Д.В. Дождєв, К.І. Скловський, Г.А. Гаджиев, Т.Ю. Дроздова, А.І. Авласевич, В.І. Цікало, В.П. Маковій та інші. У цих працях виказана різна правова оцінка досліджуваних нині особливостей набувних власницьких інститутів. Низка досить авторитетних учених-цивілістів указує на наявність виключного механізму отримання власності. Причому залежно від правової обґрунтованості подібні

виключні способи пов'язуються або з результатом спливу строку давнісного володіння або з іншим – добросовісним – придбанням речі від неповноважного традента. При цьому вказані механізми представляються як взаємовиключні. Зокрема, вказується, що добросовісний набувач за відмови власникові у віндикаційному домаганні здатен отримати право власності тільки за давністю володіння, іншого способу не передбачено чинним законодавством [2]. Інакше кажучи, добросовісна особа, що отримала захист від віндикації, продовжує володіти без титулу, незаконно й, аби стати власником, потребує набувальної давності [3, с. 253; 4, с. 69–70]. Інші дослідники більш толерантно оцінюють правовий механізм набуття власності в момент добросовісного отримання речі від неповноважного продавця, але при цьому вони також задіюють інститут давності набувальної, надаючи їй нульової тривалості (моментальна набувальна давність) [5, с. 138]. Дослідження цього питання та напрацювання практичних рекомендацій щодо реальної природи кожного зі способів набуття власності становить **мету статті**.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У цьому контексті ми вважаємо вказані вище правові підходи не зовсім виваженими. Насправді, не можна не бачити різної юридичної сутності набуття права власності добросовісним набувачем від неповноважного відчужувача та в режимі набувальної давності. Попри те що досягається, принаймні зовнішньо, однаковий результат, задіюються відмінні правові й соціальні стрижні. Давність як основа подальшої власності реалізує мовчазне погодження попереднього носія права на уступку іншій особі [6, с. 28], це відбувається за згоди власника або без такої, але його пасивність протягом установленого законом періоду вільно чи невільно має юридичне значення. Натомість за наявності обставин, указаних у ч. 1 ст. 388 ЦКУ, можливість особи, що втратила річ, повернути її припиняється якраз не з огляду на тривале користування іншим суб'єктом, а саме у зв'язку з набуттям останнім права власності. І хай би як не тлумачили окремі дослідники цю ситуацію, нині застосування правила статті 330 ЦКУ має бути однозначним: добросовісний набувач майна від неповноважного відчужувача стає його власником саме в момент передачі речі. Вона *fides* тут має вирішальне значення: сторона, уклавши договір з особою, котра

має лише видимість правомочності, захищена не тому, що їй передалося відповідне право, а всупереч цьому [7, с. 273].

Сенс і значення придбання права власності за давністю володіння полягають у тому, що власник утратив інтерес до права й не вимагає його здійснення [8, с. 125]. У разі ж із добросовісним набуттям особа, що продовжує вважати себе власником, усіяко намагається повернути річ, але закон їй такої можливості не надає. Тож між двома вказаними явищами: набуттям власності за давністю володіння та добросовісним набуттям речі від неповноважного відчужувача – існує принципова різниця. Варто визнати цілком правильним твердження В.А. Рахміловича: набувальна давність застосовується, зокрема, у тих випадках, коли річ могла бути витребувана в добросовісного набувача, коли ж майно не може бути витребуване, немає місця для набувальної давності [9, с. 127–128].

І з урахуванням цього сфера застосування набувальної давності для добросовісних набувачів насправді значно звужується: за чинним українським законодавством, такі суб'єкти стануть власниками утримуваного майна тільки за наявності складного фактичного складу: 1) річ отримана безоплатно або свого часу вибула від власника з дефектом волі останнього; 2) власник протягом позовної давності не витребував річ із добросовісного незаконного володіння. Коли ж подібні обставини відсутні, мова йде про наявність установлених законом заперечень проти віндикації, тому власність набувається добросовісним незаконним окупантом відразу в момент отримання речі.

Отже, очевидно є теза, що перехід права власності від неповноважного відчужувача до добросовісного набувача за наявності передбачених у ст. 330 ЦКУ обставин відбувається саме в момент переходу володіння. Уважаємо подібний підхід адекватним і єдино правильним. У доктрині нині така позиція має певну, хоча далеко не всезагальну підтримку. Прихильники її вважають, що перехід права власності від попереднього власника до незаконного добросовісного набувача відбувається незалежно від бажання власника та учасників відчуження за наявності повного набору елементів юридичного складу. Елементи цього складу мають окреме юридичне значення, лише їх сукупність викликає відповідний правовий ефект. До цього переліку входять такі юридичні факти, як укладення між неуповноваженим відчужувачем і набувачем угоди про перехід

права власності; набувач є добросовісний; договір має відплатний характер; відбулася фактична передача майна набувачеві; річ не вилучена з обороту та її обігоздатність не обмежена; річ вибула з володіння власника або першого титульного володільця не поза їхньою волею [9, с. 132]. Спрямованість закону в цьому випадку полягає в захисті інтересів добросовісного відплатного набувача, який на основі комплексного юридичного складу відразу стає власником придбаного майна. Саме тому річ віндикувати неможливо, тому що набувач став її власником.

Цей правовий наслідок – отримання набувачем власності – має місце незалежно від волі попереднього власника й усвідомлення ним факту незаконного відчуження. Власне, наявність обставин, які формують зміст заперечень проти віндикації, має презумуватися, коли в певний момент у ході розгляду відповідного віндикаційного позову їх наявність буде спростована, у судовому порядку буде встановлено відсутність набутого права власності шляхом нетитульного відчуження речі добросовісній особі. В іншому разі подібний набувач має вважатися власником. Тоді коло добросовісних давнісних володільців, які не набули власності, значно скорочується. До нього належать лише особи, котрі отримали майно від неповноважного відчужувача безоплатно, вважаючи останнього власником, тобто добросовісно помиляючись у цьому стосунку. Інші категорії добросовісних набувачів для їх кваліфікації як давнісних володільців відверто не підходять, адже особа, що отримала від нетитульного традента річ, яка свого часу вибула від власника поза його волею (шляхом обману, вкрадена або вийшла з володіння з іншим пороком волі), не знаючи про подібні дефекти, повністю охоплюється поняттям добросовісності, викладеним у правилі ст. 330 ЦКУ, з відповідним наслідком – визнанням права власності в нього від часу окупації, звісно, під загрозою можливого спростування цього факту у віндикаційному процесі в судовому порядку.

Отже, класичний віндикаційний позов як процесуальна вимога безперечного неволодіючого власника до безперечного володіючого добросовісного окупанта можливий **тільки** в разі безвідплатного отримання останнім майна. У всіх інших випадках у разі пред'явлення подібної вимоги до суду про відібрання речі (з формального погляду це домагання не можна називати віндикацією, бо питання про наявність титулу саме в позивача ще підлягає встановленню) спір перетворюється

в установлення права власності на спірну річ. Якщо виявиться, що у відповідача є весь комплект передбачених законом заперечень проти вимог про витребування майна (їх у науці зовуть запереченнями проти віндикації), буде встановлено, що реальним власником як на момент неправомірного відчуження, так і на час розгляду судової справи є добросовісний набувач. Тобто його право буде захищене шляхом відмови в позові особі, яка пред'явила домагання. І зазначений наслідок настане не тому, що відповідач застосував наявні в нього заперечення проти віндикації (адже за визначенням віндикація – це судово вимога власника до невластника), а тому, що позивач, будучи свого часу за законом позбавлений титулу, не має права на захист. У свою чергу, відповідач є власником і має право на захист свого права не лише від колишнього власника, а й від інших осіб, не наділених відповідним титулом.

Коли під час розгляду подібного позову виявиться, що відповідач – добросовісний незаконний набувач майна – не має повного комплексу передбачених законом заперечень проти вимог, буде встановлено низку інших правових наслідків. По-перше, встановлюється відсутність законодавчої презумпції про набуття права власності в момент передачі речі. По-друге, процес набуває ознак віндикації, а володільць кваліфікується як давнісний добросовісний володільць. Нарешті, по-третє, позивач, право власності якого, а отже, і можливість його судового захисту підтверджується саме в цьому ж процесі, може витребувати своє майно. Але такий наслідок задоволення його вимоги настає лише тоді, коли не спливла позовна давність за відповідним домаганням, про що заявлено окупантом. В іншому разі, навіть будучи уповноваженим на позов, власник отримує процесуальне рішення про відмову. І незаконний окупант, кваліфікований у межах цього процесу як давнісний володільць від часу отримання майна, продовжуватиме подальше володіння чужим майном, допоки не набудеться повний комплект чинників для переходу такого володіння у право власності за набувальною давністю.

Лише в подібний спосіб ми уникнемо звинувачень багатьох апологетів теорії про порушення у віндикаційному розгляді права або власника, або незаконного набувача. Відходячи під час вирішення спору від класичного, але, як бачимо, неправильного за сутністю питання про наявність заперечень проти віндикації в цьому випадку і ставлячи акценти на наявності чи відсутності

ючого власника. Це логічно. За загальним порядком речово-правової регламентації, порушенням права власності, що полягає в позбавленні правомочності володіння, є не вилучення майна, а саме незаконне утримання його. Відповідно, порушником речового права володіння буде не та особа, котра річ вилучила від власника поза його волею, а якраз незаконний набувач, навіть попри його добросовісність. Отже, незалежно від того, наявна добра совість у нового окупанта чи ні, є в новому володінні давнісний характер чи ні, у момент чергового заволодіння відбувається нове порушення права власності особи, яка продовжує володіти власницьким титулом. Це правопорушення, хоча й має той же предмет, що раніше, містить новий суб'єктний склад. Тож саме таке за змістом порушення відбулося вперше. Отже, відповідно до чинного темпорального цивільного правового інституту позовної давності, перебіг нового строку за вимогами про витребування речі від незаконного володільця починається від дня, коли особа дізналася про факт порушення й особу порушника (ст. 261 ЦКУ). І право власності, яке, здавалося б, утратило свою здатність до здійснення, отримує нову силу. Інша річ, що під час його віндикаційного захисту у власника можуть виникнути додаткові проблеми, пов'язані з необхідністю спростування наявних у нового володільця заперечень проти віндикації, що впливають із фактичних обставин нової окупації.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. З викладе-ного можемо резюмувати таке. З метою забезпечення більш раціональної та ефективної динаміки матеріального обороту цивільне законодавство визнає існування безтитульного володіння чужою річчю й певним чином намагається забезпечити його захист. З огляду на це, можемо вести мову про існування суб'єктивного матеріального права – права на незаконне володіння чужим майном. Більше того, за певних обставин добросовісний незаконний володільець отримує право власності на таке майно. Саме із цього погляду варто розглядати положення Кодексу про отримання власності в момент передачі речі від неповноважного традента та про набувальну давність. За цими правилами, добросовісний набувач стає або власником майна відразу після отримання речі (ст. 330 ЦКУ), або давнісним володільцем (ч. 1 ст. 344 ЦКУ). В останньому випадку він, хоча й не вправі заперечувати проти віндикації, за певних обставин (відмова в позові у зв'язку зі спливом позовної давності за вимогою про витребування речі, неперед'явлення такого позову взагалі, закінчення строку дії права на давнісне володіння) може отримати право власності на чуже майно. Коли ж у набувача існує на момент отримання майна повний пакет заперечень проти віндикації, він стає власником від часу передачі. І наявність подібного пакету має презумуватися.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дождев Д.В. Добросовестность (bona fides) как правовой принцип. *Политико-правовые ценности: история и современность* / под ред. В.С. Нерсесянца. Москва : Едиториал УРСС, 2000. С. 96–128.
2. Авласевич А.И. Проблемы приобретения права собственности от неуправомоченного отчуждателя, владения и владельческой защиты. URL: <http://www.ibil.ru/index.php?type=review&area=1&p=articles&id=708>.
3. Скловский К.И. Собственность в гражданском праве : учебно-практическое пособие. Москва : Дело, 1999. 512 с.
4. Аксюк И.В. Добросовестность приобретения как основание как основание возникновения права собственности на недвижимость. *Журнал российского права*. 2007. № 3. С. 67–72.
5. Морандьер Жулио де ла. Гражданское право Франции / перевод с французского Е.А. Флейшиц. Москва, 1960. Т. 2. 728 с.
6. Попович П.В. Приобретательная давность по русскому и остзейскому гражданскому праву равно по проекту гражданского уложения. Варшава : Тип. Варшавского учебного округа, 1913. 252 с.
7. Эннексерус Л. Курс германского гражданского права / пер с нем. Москва, 1949. Т. 1. Полутом 1 / под ред. И.Б. Новицкого. 483 с.
8. Бубнов М.Ю. Приобретательная давность как основание приобретения права собственности : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Рязань, 2003. 174 с.
9. Рахмилович В.А. О праве собственности на вещь, отчужденную неуправомоченным лицом добросовестному приобретателю (к вопросу о приобретении права от неуправомоченного лица). *Проблемы современного гражданского права* : сборник статей / отв. ред. В.Н. Литовкин, В.А. Рахмилович. Москва : Городец, 2000. С. 126–144.

Гуйван Петро Дмитрович

ПРАВОВА КОЛІЗІЯ МІЖ НАБУТТЯМ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В МОМЕНТ ОТРИМАННЯ РЕЧІ ВІД НЕПОВНОВАЖНОГО ВІДЧУЖУВАЧА Й ВІНДИКАЦІЄЮ

Стаття присвячена вивченню актуального питання співвідношення правових механізмів переходу права власності до незаконного добросовісного набувача в момент отримання ним речі від неповноважного відчужувача та в порядку реалізації механізму набувальної давності. Автор праці вважає, що сучасна цивілістика не

ПРАКТИЧНА ЦИВІЛІСТИКА

УДК 347.447.5:347.754:616-089.844
DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i35.182>

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ НАДАННЯ ПОСЛУГ ПЛАСТИЧНОЇ ХІРУРГІЇ

Постановка проблеми. У сучасному світі медицина відіграє виняткову роль як у житті окремої людини, так і всього суспільства загалом, так як практично кожній людині доводиться вступати в медичні правовідносини.

Якість та ефективність медичної допомоги є одним із найбільш важливих пріоритетів у розвитку системи охорони здоров'я в усіх країнах світу. У міру розвитку цивілізаційного суспільства отримання якісних медичних послуг набуває ключового значення. Сучасна медицина характеризується значними досягненнями в галузі нових технологій, діагностиці й лікуванні. Тому така міждисциплінарна галузь медицини, яка отримала назву пластичної, постійно вивчається науковцями на національному рівні.

У разі неналежного надання медичної допомоги, медичних послуг їх учасникам доводиться стикатися з таким інститутом цивільного права, як цивільно-правова відповідальність. Проблемні питання, що стосуються цивільно-правової відповідальності, стають предметом численних дискусій серед учених і практиків, тому що відсутній єдиний науковий підхід до вирішення проблеми про права, обов'язки та відповідальність медичних працівників перед пацієнтами. Найголовнішою причиною таких бурних дискусій є те, що навіть досвідчені судово-медичні експерти не завжди можуть точно визначити, які саме фактори спричинили погіршення здоров'я постраждалого: об'єктивні чи суб'єктивні.

Фахівці в галузі медичного права по-різному можуть визначати питання, які зустрічаються в цивільно-правовій відповідальності медичних працівників. Як приклад таких складних питань можна навести такі види цивільно-правової відпо-

відальності за заподіяння шкоди під час надання медичних послуг, як підстави й умови її настання, можливість настання відповідальності медичної установи за відсутності провини його працівника. Саме тому необхідно визначити специфіку цивільно-правової відповідальності за неналежне надання послуг пластичної хірургії.

Стан дослідження теми. Варто зазначити, що вітчизняні правознавці зверталися до розгляду окремих питань особливостей медичних послуг, серед них необхідно відзначити таких як С.В. Антонов, С.Б. Булеца, В.Д. Волков, А.А. Герц, Р.Ю. Гревцова, К.В. Кравченко, Н.В. Козлова, Р.А. Майданник, І.П. Майстр, А.В. Меленко, А.А. Телестакова, А.В. Тихомиров та ін. Закордонні науковці, що досліджували проблеми медичних послуг, – Т. Міхамбетов, А. Донабедіан, К. Глісон, А. Лінденбратен та ін. Однак практично всі спеціальні публікації із цього питання були результатом аналізу лише загальних питань цивільно-правової відповідальності, а їх автори не мали на меті дослідження саме особливостей цивільно-правової відповідальності за неналежне надання послуг пластичної хірургії.

Метою статті є дослідження цивільно-правової відповідальності за неналежне надання послуг пластичної хірургії.

Виклад основного матеріалу з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Питання, що стосується цивільно-правової відповідальності, є одним із найбільш складних у цивільно-правовій науці. Водночас відшкодування завданої шкоди є найбільш адекватним способом захисту прав громадян, у тому числі й у сфері прав громадян на охорону здоров'я та медичну допомогу (ст. 49 Конституції України).

По суті, вся діяльність суду під час вирішення спорів, пов'язаних із неналежним наданням послуг пластичної хірургії, зводиться до встановлення наявності зв'язку між діями лікаря та наслідками таких дій для життя і здоров'я пацієнта.

Майже завжди в договорах про надання послуг пластичної хірургії зазначають, що виконавець не несе відповідальності за надання послуг пластичної хірургії в меншому обсязі, ніж передбачено договором, тільки в разі надання пацієнтом неповної інформації про своє здоров'я або ж невиконання пацієнтом обов'язку стосовно виконання всіх медичних приписів, рекомендацій, а також у разі відмови пацієнта від продовження обстеження або лікування [5, с. 156].

Наявність вини заподіювача шкоди, що становить суб'єктивну сторону цивільного правопорушення і яка базується на протиправності поведінки, є ще однією умовою настання цивільно-правової відповідальності.

Варто зазначити, що вина не завжди є обов'язковою умовою настання відповідальності. Усе це зумовлено тим, що для цивільно-правової відповідальності важливим є не покарання, а відшкодування шкоди потерпілому в повному обсязі, а також договори про надання послуг пластичної хірургії можна трактувати як договори без гарантії досягнення успіху, тому вина в деяких випадках не має жодного юридичного значення для притягнення правопорушника до цивільної відповідальності [6, с. 67].

Незважаючи на те що основні положення договірної відповідальності визначаються цивільним законодавством, сторони наділяються правом не тільки включати в договір права й обов'язки, не передбачені законом, а й установлювати за їх порушення відповідні санкції [7], тобто розширювати й уточнювати нормативні приписи щодо договірної відповідальності.

Тому одним із актуальних питань відповідальності у сфері медичної діяльності є проведення відмежування між договірною та деліктною відповідальністю. Оскільки метою договору є надання послуги як такої, а не досягнення конкретного результату, то саме стягнення на основі положень про договірну відповідальність у судовій практиці майже не здійснюється. У зв'язку з цим постає питання в разі настання негативних наслідків, ускладнень про можливість чи неможливість відшкодування збитків, заподіяних неякісним лікуванням, а не про відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю внаслідок неправомірного впливу на організм і здоров'я людини. Тому

з урахуванням нерозвиненості сфери договірного надання медичних послуг у разі настання негативних наслідків на лікаря автоматично покладається відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю пацієнта [8, с. 1127].

Сутність специфіки деліктної відповідальності за неналежне надання медичних послуг полягає в тому, що вона виникає за наявності спеціального цивільно-правового делікту. Більшість учених погоджується з тим, що умовою настання деліктної відповідальності за неналежне надання медичних послуг є шкода, протиправне діяння, причинний зв'язок між протиправним діянням і шкодою, а також наявність провини [9, с. 193].

Ми поділяємо думку, що визнання провини є необхідною умовою для настання відповідальності, вона може виражатися у вигляді як наміру, так і необережності [9]. Якщо є місце легкої формі вини, наприклад, необережності, яка суттєво не вплинула на негативні наслідки медичних маніпуляцій, відповідно, буде невисоким розмір відповідальності або взагалі буде відмовлено у відшкодуванні шкоди. Отже, у тих випадках, коли експертизою встановлюється груба необережність, розмір шкоди буде збільшуватися.

З огляду на принцип презумпції вини в разі заподіяння шкоди у сфері надання медичних послуг, відсутність вини доводиться особою, яка вчинила правопорушення. У разі підтвердження відсутності провини виконавець звільняється тільки від відшкодування моральної шкоди [10]. З огляду на сказане, можна припустити, що відсутність або наявність провини за неналежне надання медичних послуг буде впливати лише на компенсацію моральної шкоди, тоді як матеріальна шкода підлягає відшкодуванню незалежно від наявності вини.

Для залучення до деліктної відповідальності за неналежне надання послуг пластичної хірургії також обов'язковим є встановлення протиправності дій виконавця, сутність якої полягає в порушення норм, визначених законом, і яка може бути критерієм відділення правопорушення від інших антисоціальних вчинків.

Відсутність протиправності в діях виконавця пластичної послуги виключає залучення його до відповідальності, через що вирішення питання протиправності поведінки є одним із найбільш істотних під час установлення підстав притягнення до деліктної відповідальності у сфері надання пластичних послуг.

На відповідальність лікаря впливає розвиток науки й техніки у сфері медицини. Найголовнішою

8. Договірне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова та ін. ; за ред. О.В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2009. С. 1127.
9. Волков В.Д., Дешко Л.Н., Заблоцкий В.П. Медицинское право Украины. Донецк : ДонНУ, 2005. С. 193.
10. Стеценко С.Г., Стеценко В.Ю., Сенюта І.Я. Медичне право України. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2007. С. 275.
11. Степанов Д. Услуги как объект гражданских прав. *Российская юстиция*. 2005. № 2. С. 17.
12. Эрделевский А.М. Компенсация морального вреда в России и за рубежом. Москва : Издательская группа «ФОРУМ-ИНФАНТ» 1997. С. 130, 140.
13. Гражданское и торговое право капиталистических государств / Е.А. Васильев, В.В. Зайцева, А.А. Костин и др. Москва : Международные отношения, 1992. С. 432.

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ НАДАННЯ ПОСЛУГ ПЛАСТИЧНОЇ ХІРУРГІЇ

У статті проведено аналіз особливостей цивільно-правової відповідальності за неналежне надання послуг пластичної хірургії. Розглядаються умови настання цивільно-правової відповідальності, до яких зараховують протиправність поведінки (дій або бездіяльності) виконавця послуг; шкоду як наслідок протиправної поведінки; причинний зв'язок між шкодою та протиправною поведінкою; вину. Окрім того, узагальнено та проаналізовано різноманітні наукові підходи щодо відмежування між договірною та деліктною відповідальністю.

Ключові слова: цивільно-правова відповідальність, послуги пластичної хірургії, протиправна поведінка, вина, шкода.

Берназ-Лукавецкая Елена Михайловна

ОСОБЕННОСТИ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НЕНАДЛЕЖАЩЕЕ ПРЕДОСТАВЛЕНИЕ УСЛУГ ПЛАСТИЧЕСКОЙ ХИРУРГИИ

В статье проведен анализ особенностей гражданско-правовой ответственности за ненадлежащее предоставление услуг пластической хирургии. Рассматриваются условия наступления гражданско-правовой ответственности, к которым относятся противоправность поведения (действий или бездействия) исполнителя услуг; вред как следствие противоправного поведения; причинная связь между вредом и противоправным поведением; вина. Кроме того, обобщены и проанализированы различные научные подходы разграничения между договорной и деликтной ответственностью.

Ключевые слова: гражданско-правовая ответственность, услуги пластической хирургии, противоправное поведение, вина, вред.

Bernaz-Lykavetskaya Olena

THE PECULIARITIES OF CIVIL LIABILITY FOR INAPPROPRIATE PROVISION OF PLASTIC SURGERY SERVICES

This article deals with the issue of civil liability as one of the most complex in civil science. At the same time, the restitution is the most adequate way to protect citizens' rights, including the sphere of citizens' rights to health care and medical assistance (Article 49 of the Constitution of Ukraine). The specific nature of civil liability in the provision of plastic surgery services is influenced by both the general principles of legal liability and the peculiarities of the plastic surgery services, due to the specific subject composition, nature of the violated rights and obligations, which arise between the patient and the service provider regarding the patient's health. Civil liability in the field of plastic surgery services arises in case of general conditions of liability, which include: unlawful conduct (actions or inaction) of the service provider; harm as a result of unlawful behavior; causal link between harm and unlawful behavior; guilt. The unlawfulness of conduct, which is a prerequisite for civil liability, is the fact of non-compliance or improper fulfillment of the terms of the contract, the requirements of the law or other legal acts, as well as other requirements that usually concern medical activity. Unfortunately, there are no regulatory requirements and standards for the quality of plastic surgery services currently available in the healthcare industry, and therefore no plastic surgeon has any rules or instructions whatsoever. Therefore, cases of free use by plastic surgeons of various diagnostic, therapeutic, rehabilitation methods and schemes are common.

Another prerequisite for civil liability in the provision of medical assistance is harm. An indispensable condition of liability for causing harm is the causal link between the illegal conduct and the harm caused. Another prerequisite for civil liability is the existence of the harm caused, which is the subjective side of the civil offense and based on the illegal conduct. In addition, this article summarizes and analyzes various scientific approaches to distinguishing between contractual and tortious liability.

Key words: civil liability, plastic surgery services, illegal behavior, guilt, harm.

ково виражають різні інтереси, наділення особи правоздатністю говорить про гіпотетичну можливість існування різних інтересів у правоздатної особи. Можливість установлення суб'єктивного права пов'язується з наявністю певного інтересу в його суб'єкта.

Поняття «правовий інтерес» ширше за поняття «охоронюваний законом інтерес», тому навряд чи правильно їх отожднювати. Фактичний власник майна, відповідно до ст. 344 ЦКУ («Набувальна давність»), не перебуває до набуття права власності на це майно в правовідносинах абсолютного типу. Однак, захищаючи своє володіння проти третіх осіб, фактичний володільець захищає свій охоронюваний законом інтерес в очікуванні виникнення права власності. Отже, інтерес – це «наскрізна» категорія. Юридично значимий інтерес або покривається суб'єктивним правом, або виступає у формі «охоронюваного законом інтересу».

Різниця між суб'єктивним правом та інтересом – наслідок формально-юридичних причин. Суб'єкту інтересу може бути надана конкретна міра можливої поведінки з формально-юридичної позиції, що охоронюваний законом інтерес (законний інтерес; проявляє себе тоді, коли він порушений кимось). Отже, коли мова йде про охоронюваний законом інтерес, суб'єкту інтересу надається не міра можливої поведінки, а лише можливість захистити порушений інтерес у рамках охоронюваних правовідносин. Із цього випливає, що різниця між інтересом, покриваючим суб'єктивним правом та охоронюваним законом – тільки в правових засобах задоволення потреб. В одних випадках для цього надається міра можливої поведінки, в інших – досить тільки охорони. Звісно ж, у рамках правової системи соціальний інтерес трансформується в таке правове явище, як юридичний інтерес.

По-перше, людина не може реалізувати свої інтереси без залучення юридичних засобів.

По-друге, регульовані правом відносини є відносинами вольовими. У цьому аспекті інтерес може розумітися як стимул.

По-третє, інтерес, впливаючи на волю, виражену за допомогою волевиявлення, перетворюється в юридичну конструкцію, іменовану юридичним інтересом.

Спірним є питання про правову природу інтересу, а саме є інтерес явищем суб'єктивним, що виражає відому психічну налаштованість суб'єкта, або він за своєю природою об'єктивний, тобто є певною об'єктивною умовою людського існування [3].

Прихильники першої концепції (суб'єктивної) розглядають інтерес як суб'єктивне поняття, що відображає психічне ставлення суб'єкта до юридичного блага. Однак особи з порушеною психікою також потребують певних соціальних умов, отже, мають свій інтерес, який визнається державою й береться під правову охорону. Отже, реалізація інтересу може здійснюватися не тільки через свідомість, а й через учиненням вольових дій.

Прихильники другої концепції (об'єктивної) розглядають інтерес як категорію об'єктивну, яка виникає поза свідомістю й волею суб'єкта. Це зумовлюється тим, що, по-перше, поява інтересів у суб'єкта визначається наявністю в нього потреб. По-друге, зміст інтересів зумовлено особливостями предмета потреби та процесу оволодіння ним у цих умовах. По-третє, реалізація інтересів пов'язана з подоланням об'єктивно існуючих перешкод, із наявністю певних коштів, які вступають у взаємодію із суб'єктом. «Усякий інтерес – це інтерес певного суб'єкта, незалежно від того, є таким суб'єктом окремих громадянин, група осіб або навіть суспільство. Але за такого розуміння інтерес отожднюється з умовами життя людей» [4].

Третя концепція (суб'єктивно-об'єктивна) розглядає інтерес як двоїсту суб'єктивно-об'єктивну категорію. Тут інтерес являє собою психічне ставлення суб'єкта, що виражається певними діями, але зумовлену громадськими (об'єктивними) умовами життя суспільства. Цієї концепції дотримується і Є. Харитонов. «Інтерес у загальній теорії права може розглядатися як феномен, що має об'єктивні й суб'єктивні характеристики» [5].

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що правова природа інтересу багатогранна, найбільш вдалою концепцією природи інтересу є суб'єктивно-об'єктивна концепція, відповідно до якої інтерес частково визначається й формується суспільними інтересами. А. Дрішлюк виділяє два випадки вживання категорії інтересу в текстах римських юристів і сучасному цивільному праві, один із яких – особа прагне отримати або відновити певне благо, що є метою й умовою дійсності правовідносин, наприклад укладення договору, подача позову (назвемо умовно інтерес у цьому випадку позитивним інтересом певної вигоди), проте не отримує це через порушення свого права, що є умовою для відшкодування збитків.

Можна погодитися з дефініцією авторів про об'єктивний і суб'єктивний інтерес, де об'єктивний

інтерес фіксує заходи, здійснення яких призводить до оптимального задоволення тих чи інших об'єктивних потреб, сприяє, у кінцевому підсумку, зміцненню й позитивній зміні соціального становища суб'єкта суспільних відносин. Суб'єктивний інтерес являє собою відокремлені об'єктивними й суб'єктивними факторами відносини конкретного суб'єкта до способів досягнення цієї мети та характеризується вибірковістю й вольовою спрямованістю [6].

Автори не заперечують як факт паралельного існування об'єктивних і суб'єктивних інтересів, так і їх значення для права. Якщо мова йде про правомірність поведінки тієї чи іншої особи, мається на увазі об'єктивний інтерес. Прикладом є ч. 7 ст. 47 Конституції України [7]: «... використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі».

А. Ткачук висловлює свою незгоду з точкою зору авторів, які вважають, що законні інтереси пов'язані тільки із ситуацією, що вимагає втручання держави, фактично ототожнюють задоволення законних інтересів з їх охороною (захистом), він вважає, що законні інтереси в більшості випадків можуть бути задоволені за недостатністю майна без втручання держави, тоді як охорона (захист) законних інтересів є лише однією з форм їх реалізації [8].

Визнання категорії «юридичний інтерес» юридичною конструкцією тягне за собою обов'язків розгляд її як юридичної форми.

«Юридична форма, по-перше, має безпосередній зв'язок із нормами об'єктивного права, без припису яких не має права на існування, по-друге, передбачає встановлення єдиного масштабу поведінки невизначеного кола осіб і, по-третє, встановлює межі можливої чи належної поведінки» [9].

У теорії цивільного права виділяються такі юридичні форми, як норми права, цивільні правовідносини, юридичний факт, видається, що юридичний факт не може бути зарахований до жодної з перерахованих категорій і є самостійною юридичною формою.

Поняття «охоронюваний законом інтерес» дав Конституційний Суд України, точніше буде, не поняття, а ознаки цього феномена:

а) виходить за межі змісту інших засобів правової охорони;

б) має на меті задоволення усвідомлених індивідуальних і колективних потреб;

в) є самостійним об'єктом судового захисту й інших засобів правової охорони;

г) не може суперечити Конституції й законам України;

д) означає прагнення до користування конкретним матеріальним і нематеріальним благом;

е) розглядається як простий легітимний дозвіл.

Суд підкреслює, що поняття «охоронюваний законом інтерес» у логічно-смысловому розумінні пов'язаний із поняттям «право» і має один і той же сенс [10].

Що стосується захисту інтересу, то в охоронюваному законом інтересу немає дворівневого змісту, так як ця правова категорія, на відміну від суб'єктивного права, не має у своєму складі будь-яких правочинів. Вони з'являються тільки в разі виникнення охоронюваних правовідносин, коли охоронюваний законом інтерес уже порушено. Отже, зміст охоронюваного законом інтересу обмежується тільки фактичним інтересом. Порушений інтерес, звичайно ж, може захищатися в рамках охоронного правовідношення, інакше категорія охоронюваного законом інтересу втратила б будь-який сенс.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, за результатами дослідження можемо резюмувати таке:

Юридичний інтерес – це правовий зв'язок, який виникає між учасниками суспільних відносин на підставі правової ініціативи, що проявляється одним стосовно іншого, що очікує сприятливих юридичних наслідків власної правової ініціативи у вигляді певного блага.

Юридичний інтерес забезпечує як формальну (правову) рівність, так і фактичну рівність (рівноправність).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Харитонов Є.О. Категорія інтересу в цивільному праві України. *Актуальні проблеми держави і права* : збірник наукових праць / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.), Ю.М. Оборотов (заст. голов. ред.), Л.Р. Біла (відп. секр.) та ін. ; ОНЮА. Одеса : Юрид. л-ра, 2005. Вип. 25.
3. Грибанов В.П. Інтерес в гражданском праве. *Советское государство и право*. 1967. № 1. С. 50.
4. Грибанов В.П. Інтерес в гражданском праве. *Осуществление и защита гражданских прав*. 2-е изд., стереотип. Москва : ЮрИнфор, 2001. 212 с.

5. Харитонов Є.О. Категорія інтересу в цивільному праві України. *Актуальні проблеми держави і права* : збірник наукових праць. 1994–2005. Вип. 25. С. 216.
6. Чепис О.І. Інтерес в цивільному праві: сутність, місце та особливості захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Ужгород, 2010. 230 с.
7. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 11. Ст. 47.
8. Ткачук А.Л., Дрішлюк А.І. Цивільно-правовий захист охоронюваних законом інтересів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 23.
9. Первомайський О. Поняття інтересу в цивільному праві та законодавстві. *Юридична Україна. Журнал Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2014. № 11. С. 54.
10. Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 № 18-рп/2004. *Офіційний вісник України*. 2004. № 50. Ст. 3288.

Деревнін Володимир Сергійович

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ Й ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ІНТЕРЕСУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Стаття присвячена аналізу поняття, характерних ознак, правової природи інтересу в цивільному праві. Визначено, що це правовий зв'язок, що виникає між учасниками суспільних відносин на підставі правової ініціативи. Юридичний інтерес як категорія забезпечує рівність як формального, так і фактичного його учасників. Як висновок встановлено, що юридичний інтерес – це правовий зв'язок, який виникає між учасниками суспільних відносин на основі правової ініціативи, що проявляється одним стосовно іншого, який очікує сприятливих юридичних наслідків власної правової ініціативи у вигляді певного блага. Відповідно, юридичний інтерес забезпечує як формальну (правову) рівність, так і фактичну рівність (рівноправ'я).

Ключові слова: інтерес, правова система, юридичний інтерес, правова категорія, цивільне право.

Деревнин Владимир Сергеевич

ПОНЯТИЕ, ПРИЗНАКИ И ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОЙ ПРИРОДЫ ИНТЕРЕСА В ГРАЖДАНСКОМ ПРАВЕ

Статья посвящена анализу понятия, характерных признаков, правовой природы интереса в гражданском праве. Определено, что это правовая связь, возникающая между участниками общественных отношений на основании правовой инициативы. Юридический интерес как категория обеспечивает равенство как формального, так и фактического его участников. Установлено, что юридический интерес – это правовая связь, возникающая между участниками общественных отношений на основании правовой инициативы, проявляемой одним в отношении другого, ожидающего благоприятных юридических последствий собственной правовой инициативы в виде определенного блага. Юридический интерес обеспечивает как формальное (правовое) равенство, так и фактическое равенство (равноправие).

Ключевые слова: интерес, правовая система, юридический интерес, правовая категория, гражданское право.

Derevnin Vladimir

THE CONCEPT, FEATURES AND PECULIARITIES OF THE LEGAL NATURE OF INTEREST IN CIVIL LAW

Abstract. The article is devoted to the analysis of the concept, characteristic features, legal nature of interest in civil law. It is determined that this is a legal relationship that arises between the participants in the relations on the basis of legal initiative. Legal interest as a category ensures the equality of both formal and actual participants. Interest can be considered as a phenomenon, which possesses objective and subjective characteristics in the general theory of law. Interest acts as a pivotal link between all sorts of benefits and subjective rights. The legal nature of interest is multifaceted; the most successful concept of the nature of interest is the subjective-objective concept, according to which interest is partly predetermined and shaped by public interests. Legal interest is a legal relationship that arises between participants of public relations on the basis of a legal initiative, manifested by one in relation to another, awaiting the favorable legal consequences of their own legal initiative in the form of a certain benefit.

It was established that the interest protected by law does not have a two-level content, since this legal category, unlike a subjective right, does not include any legal powers. They appear only when a protective legal relationship arises at the moment when the interest protected by law was already violated. Consequently, the content of interest protected by law is limited only by the actual interest. A broken interest can be defended within the framework of a protective relationship, otherwise the category of interest protected by law would lose all meaning. Author made a conclusion that legal interest is a legal relationship that arises within participants in public relations on the basis of a legal initiative, which is manifested by one in relation to another, who expects the favorable legal consequences of its own legal initiative in the form of a certain benefit. Legal interest provides both formal (legal) equality and actual equality (equality of rights).

Key words: interest, legal system, legal interest, legal category, civil law.

могою особистого позову *actio fiducia* для захисту фидуціарного відчужувача [3].

Довірча власність як спосіб забезпечення виконання зобов'язань сьогодні використовується в деяких європейських країнах (де має назву фідучія), наприклад, у Німеччині (де разом із тим інститут фідучії не отримав законодавчого закріплення й регулюється судовою практикою) та Франції (де фідучію врегульовано на законодавчому рівні: у 2007 році ЦК Франції доповнено нормами про фідучію). Фідучія як спосіб забезпечення виконання зобов'язань використовується також у Швейцарії та Люксембурзі.

У Німеччині доволі широко використовується так звана фідучія-забезпечення, коли дебітор передає кредитору як забезпечення свою власність, яку кредитор зобов'язується повернути дебітору за умови повної виплати боргу. Цей спосіб забезпечення має назву *sicherungsuebereinigung* для майна й *sicherungsabtretung* для майнових прав, був свого часу розроблений у Німеччині судовою практикою з метою уникнення низки законодавчих обмежень, пов'язаних із використанням застави. За допомогою цієї правової конструкції позичальник передає кредитору право власності на рухому річ, що передається як забезпечення зобов'язання, для чого укладається угода про збереження речі у володінні позичальника та про встановлення опосередкованого володіння кредитора. Дозволивши опосередковане володіння на підставі довірчої угоди, правосуддя легалізувало забезпечення кредиту рухомістю без її передачі у володіння кредитора [4, с. 136–137].

Як зазначають німецькі дослідники, інститут забезпечувального привласнення розроблений у зв'язку з тим, що застава рухомого майна з передачею його у володіння заставодержателю виявилася незручною. Для власника застава рухомих речей з передачею їх кредитору має той недолік, що не дає йому змоги користуватися закладеним предметом. Крім того, виникають труднощі зі збереженням факту застави в таємниці від третіх осіб. Для кредитора цей вид застави також не має практичної цінності, оскільки йому доводиться забезпечувати збереження речі. Ураховуючи вказані складнощі, як кредитор, так і боржник прагне до встановлення застави за договором без передачі речі, що ЦК Німеччини не регламентується. Тому, замість передачі речі у володіння заставодержателю, на практиці сформувався інструментарій так званої «забезпечувальної» передачі у власність: до кредитора з метою забезпечення його інтересів переходить право власності, а

з ним й особливо важливе право розпорядження річчю; за боржником залишається безпосереднє володіння й повноваження на користування річчю [5, с. 216].

У такому випадку становище кредитора дещо відрізняється від становища повноправного власника. Так, під час оголошення конкурсу щодо майна кредитора боржник має право на вилучення переданого у фидуціарну власність майна. Крім того, угода про те, що кредитор має вважати себе невласником, яка укладається між кредитором і боржником, має зобов'язальну силу, тобто в разі її порушення кредитор повинен відшкодувати боржникові відповідні збитки [6, с. 128–130].

Як уже зазначалося, такий вид договору не регламентується німецьким правом (ЦК Німеччини не містить положень щодо фідучії, а лише стосовно опосередкованого володіння), однак такий правочин вважається абстрактним правочин, який укладається, як правило, у письмовій формі. Він може передбачати також підставу, за якою боржник у подальшому буде володіти таким майном (наприклад, позичка чи зберігання) [7, с. 198–199; 8].

У правову систему Франції фідучія введена Законом «Про фідучію» від 19 лютого 2007 року № 2007-211, яким ЦК Франції доповнено окремим розділом, присвяченим фідучії. Згідно зі ст. 2011 ЦК Франції, фідучія – це правочин, за допомогою якого один або декілька установників передають майно (наявне чи те, що буде придбано в майбутньому) або його частку фидуціарію (фидуціаріям), які відокремлюють його від власного майна для здійснення з обумовленою метою дій на користь одного або декількох бенефіціаріїв. Усі угоди, що здійснюються з переданим у довірчу власність майном, є предметом самостійного обліку у фидуціарія [9, с. 27].

Отже, зарубіжна практика доволі успішно використовує довірчу власність для забезпечення виконання зобов'язань, тому не дивує звернення законодавця до такого способу забезпечення виконання зобов'язань. Але запропонований підхід викликає багато питань.

Перше питання виникає вже тому, що законодавець знову ухилився від надання визначення поняттю права довірчої власності. Як раніше довірчу власність визначено різновидом права власності без пояснення сутності цього правового інституту, так і зараз довірчу власність просто закріплено як окремий спосіб забезпечення виконання зобов'язань, визначення надано,

могло бути індивідуалізоване. Тобто об'єктом довірчої власності не може бути будь-яке майно, що може бути відчужене.

У коментарях нововведень стосовно довірчої власності зустрічаються позиції, що довірча власність може бути способом забезпечення зобов'язань лише за кредитними зобов'язаннями [11]. Але аналіз позиції законодавця дає змогу дійти висновку, що, незважаючи на назву ст. 597 з позначкою 1 ЦК України «Право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язання за кредитним договором», такого роду забезпечення зобов'язань може використовуватися й у відносинах позики. Цей факт також викликає нерозуміння, очевидно, спочатку планувалося використовувати такий спосіб забезпечення виконання лише в кредитних зобов'язаннях, але згодом прийнято рішення поширити його й на випадки позики. Отже, довірча власність може бути способом забезпечення виконання зобов'язань, укладених і між фізичними особами. Однак, очевидно, тут варто враховувати положення ст. 1033 ЦК України, що довірчим управителем (відповідно, і довірчим власником) має бути лише суб'єкт підприємницької діяльності.

Загалом запропоновані нововведення спрямовані на задоволення потреб кредиторів і покладають невинуваті ризики на боржників. Наприклад, відповідно до ст. 597 з позначкою 6 ЦК України, якщо боржник хоча б на 20 календарних днів прострочить виконання основного зобов'язання, довірчий власник має право звернути стягнення на об'єкт довірчої власності. Згідно зі ст. 597 з позначкою 8 ЦК України, довірчий власник зобов'язаний не пізніше ніж за 30 днів до укладення договору купівлі-продажу об'єкта довірчої власності письмово повідомити боржника, користувача та довірчого засновника про свій намір укласти цей договір і мінімальну ціну продажу. У разі невиконання зазначеної вимоги довірчий власник зобов'язаний відшкодувати таким особам завдані збитки. Які саме збитки можуть бути завдані невиконанням цього обов'язку, як визначати їх розмір і порядок відшкодування, також поки що незрозуміло. Так само незрозуміло, як буде визначатися вартість об'єкта довірчої власності, який підлягає відчуженню в рахунок погашення основного зобов'язання. Сьогодні законодавством передбачено, що ціна продажу об'єкта довірчої власності буде встановлюватись довірчим власником одноосібно. Така ціна не може бути меншою за мінімальну ціну, повідомлену боржникові (користувачеві,

довірчому засновникові), але жодної прив'язки до ринкових цін указане положення не містить, що фактично дає можливість кредитору продати об'єкт довірчої власності за будь-якою ціною на свій розсуд, навіть якщо сума боргу є значно меншою, ніж ринкова вартість об'єкта забезпечення.

Фактично порядок звернення на об'єкт довірчої власності визначається домовленістю сторін. Хоча серед змін до Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» закріплено положення, що особливості звернення стягнення на об'єкт права довірчої власності встановлюються законом, фактично такого закону немає.

Крім того, запропоновані нововведення фактично знімають низку раніше встановлених мораторіїв. Згідно зі ст. 597 з позначкою 9 ЦК України, після прийняття рішення про звернення стягнення на житлове приміщення, що є об'єктом довірчої власності, усі мешканці такого приміщення зобов'язані на письмову вимогу довірчого власника або особи, яка отримала право власності на приміщення від довірчого власника, звільнити житлове приміщення протягом десяти днів з дня отримання такої вимоги. Якщо мешканці не звільняють житлове приміщення в установлений цим Кодексом або інший погоджений сторонами строк, їх примусове виселення здійснюється на підставі рішення суду. Фактично наведена норма скасовує положення Закону України «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті» від 03.06.2014, відповідно до якого не може бути примусово стягнуте (відчужене без згоди власника) нерухоме житлове майно, яке вважається предметом застави та/або предметом іпотеки, якщо таке майно виступає як забезпечення зобов'язань громадянина України (позичальника або майнового поручителя) за споживчими кредитами, наданими йому кредитними установами-резидентами України в іноземній валюті, та за умови, що таке нерухоме житлове майно використовується як місце постійного проживання позичальника/майнового поручителя або є об'єктом незавершеного будівництва нерухомого житлового майна, яке перебуває в іпотеці, за умови, що в позичальника або майнового поручителя у власності не знаходиться інше нерухоме житлове майно або загальна площа такого нерухомого житлового майна (об'єкта незавершеного будівництва нерухомого житлового майна) не перевищує 140 кв. метрів для квартири та 250 кв. метрів для житлового будинку.

Також Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» внесено зміни до Кодексу України з процедур банкрутства, якими встановлено, що дія мораторію на задоволення вимог кредиторів не поширюється на будь-які дії довірчого власника щодо об'єкта довірчої власності, довірчим засновником якої є боржник. Дія мораторію не поширюється на процедуру обов'язкового звернення стягнення на об'єкт довірчої власності.

З позитивних рис запропонованих у ЦК України змін можна відмітити хіба що зауваження законодавця, що з моменту встановлення довірчої власності право власності особи, яка передала своє майно в довірчу власність, припиняється. Такий підхід якраз і відображає сутність континентального інституту фідучії та його відмінності від трасту. Однак чомусь законодавець, очевидно, схилився до того, що припинення права власності на передане в довірчу власність майно відбувається лише у випадках, коли довірча власність є способом забезпечення виконання зобов'язань. Для інших випадків установлення довірчої власності законодавець, очевидно, не передбачає таких правових наслідків, хоча саме в цьому й полягає основна ідея встановлення довірчої власності на певне майно.

Логічним також видається положення, що «режим довірчої власності не поширюється на плоди, продукцію та доходи, одержані від використання об'єкта довірчої власності, якщо інше не встановлено договором, на підставі якого була встановлена довірча власність». Такий підхід є цілком логічним, адже довірча власність установлюється для забезпечення вимог кредитора, ніщо не заважає сторонам домовитися, що кредитор буде користуватися переданим йому в довірчу власність майном, отримувати від нього плоди та доходи, які будуть зараховуватися в погашення боргу перед ним. Однак із положень українського законодавства неможливо зробити однозначний висновок, чи може довірчий власник (кредитор) водночас виступати бенефіціарієм за договором про встановлення довірчої власності, адже, відповідно до ст. 1033 ЦК України, не допускається можливість поєднання функцій довірчого управителя (власника) та вигодонабувача в одній особі. А нововведені положення про право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язання за кредитним договором не дають чіткої відповіді на питання, чи може довірчий власник бути вигодонабувачем. У статті 597 із

позначкою 4 ЦК України лише встановлено, що користувачем може бути інша особа, визначена договором про встановлення довірчої власності. Чи може ця особа бути самим довірчим власником – незрозуміло. Така неоднозначність положень законодавства знову ж таки може призвести до непорозумінь на практиці. Хоча в цьому випадку видається, що була б логічною можливість призначити бенефіціарієм за цим договором кредитора, тобто самого довірчого власника, який міг би управляти майном на свою користь у рахунок погашення боргу.

Варто зазначити, що такий підхід закріплено в законодавстві Франції, де зазначається, що як установник довірчої власності, так і фідучіарій можуть бути водночас бенефіціаріями або одним із бенефіціаріїв (ст. 2016 ФЦК). Такий підхід, імовірно, зумовлений саме тією обставиною, що французька фідучія передбачає можливість передачі майна в довірчу власність з метою забезпечення виконання зобов'язань, при цьому фідучіарій є кредитором за основним зобов'язанням і, відповідно, одержує право управляти цим майном на свою користь [9, с. 27–28; 12, с. 134–135].

Так само і в Румунії в разі встановлення фідучії-забезпечення бенефіціарами зазвичай є кредитори – банки та фінансові установи. Звернемо увагу, що законодавством Румунії (так само, як і Франції) чітко визначено обмежений суб'єктний склад відносин довірчої власності. Довірчими власниками тут можуть бути лише кредитні установи, інвестиційні, фінансові, страхові компанії, а також нотаріуси й адвокати (ст. 776 ЦК Румунії) [13, с. 54].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Загалом запропоновані законодавцем нововведення стосовно довірчої власності не прояснили ситуацію стосовно її правової природи й особливостей застосування, а, скоріше, погіршили неоднозначність у сприйнятті цього правового інституту. Сьогодні в Україні склалася незрозуміла ситуація, коли довірча власність водночас визнається й різновидом права власності, разом із тим у Законі України «Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно» згадується поміж похідних від права власності речових прав. Сподіваємося, така ситуація є наслідком недосконалої юридичної техніки, а не підходом законодавця до визначення правової природи цього права. Положення про довірчу власність як спосіб забезпечення виконання зобов'язань породжують надто багато питань

і непорозумінь, щоб ефективно використовувати цей інститут на практиці. Очевидним є лише той факт, що запропоновані нововведення спрямо-

вані задовольнити інтереси кредиторів, ставлячи однак при цьому боржника в украй не вигідне становище.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Некіт К.Г. Довірча власність як спосіб забезпечення виконання зобов'язань: аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства. *Часопис цивілістики*. 2016. № 21. С. 78–82.
2. Пухан И., Поленак-Акимовская М. Римское право : базовый учебник / пер. с макед. В.А. Томсинова, Ю.В. Филиппова ; под ред. В.А. Томсинова. Москва : Зерцало, 1998. 448 с.
3. Некіт К.Г. Давньоримські категорії «fides» і «aequitas» як підґрунтя фідучіарних правовідносин. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. С. 72–78.
4. Егоров А.В. Управление имуществом, зарубежный опыт: Германия. *Вестник ВАС РФ*. 2001. № 9. С. 128–139.
5. Венкштерн М. Основы вещного права. *Проблемы гражданского и предпринимательского права Германии* / пер. с нем. ; сост. В. Бергман. Москва : БЕК, 2001. 336 с.
6. Эннексерус Л., Кипп Т., Вольф М. Курс германского гражданского права. Москва : Издательство иностранной литературы, 1950. Т. 1. Полумом 2. 483 с.
7. Бирюкова Л. А. Фидуциарная собственность как способ обеспечения защиты кредитора. *Актуальные проблемы гражданского права* / под ред. С.С. Алексеева, Л.А. Бирюкова. Москва : Статут, 2000. 318 с.
8. Овсейко С. Перевод правового титула на кредитора как способ обеспечения исполнения обязательств (исторический и сравнительно-правовой анализ). URL: <http://www.center-bereg.ru/o4186.html>.
9. Некіт К.Г. Договір довірчого управління майном: порівняльно-правовий аналіз : монографія. Одеса : Вид. Букаєв В.В., 2012. 184 с.
10. Адвокати вказали на суттєві ризики після запровадження довірчої власності. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/149980-advokati-vkazali-na-suttyevi-riziki-pislya-zaprovadzhennya-dovirchoyi-vlasnosti>.
11. Кобець Р. Іпотека чи право довірчої власності: за чим майбутнє у кредитних правовідносинах. URL: <http://jur-gazeta.com/golovna/ipoteka-chi-pravo-dovirchoyi-vlasnosti-za-chim-maybutne-u-kreditnih-pravovidnosinah.html>.
12. Некит Е.Г. Право доверительной собственности в гражданском законодательстве Франции. *Научный вестник Международного гуманитарного университета. Серия «Юриспруденция»*. 2013. № 5. С. 133–136.
13. Рябчинська А.О. Право довірчої забезпечувальної власності в зарубіжних країнах: досвід Франції та Румунії. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 51–57.

Некіт Катерина Георгіївна

ДОВІРЧА ВЛАСНІСТЬ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ: ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ

Статтю присвячено оцінюванню нововведень у ЦК України, що стосуються запровадження права довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язань. Досліджено досвід зарубіжних країн щодо використання довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язань. Визначено ризики, які очікують практиків під час застосування довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язань, у зв'язку з недоліками законодавства.

Ключові слова: довірча власність, фідучія, забезпечення виконання зобов'язань, право власності, речові права.

Некит Екатерина Георгиевна

ДОВЕРИТЕЛЬНАЯ СОБСТВЕННОСТЬ КАК СПОСОБ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИСПОЛНЕНИЯ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ: ОЦЕНКА РИСКОВ

Статья посвящена оценке нововведений в ГК Украины, касающихся введения права доверительной собственности как способа обеспечения исполнения обязательств. Исследован опыт зарубежных стран по использованию доверительной собственности как способа обеспечения исполнения обязательств. Определены риски, которые ожидают практиков при применении доверительной собственности как способа обеспечения исполнения обязательств, в связи с недостатками законодательства.

Ключевые слова: доверительная собственность, фидуция, обеспечение исполнения обязательств, право собственности, вещные права.

Nekit Kateryna

FIDUCIARY PROPERTY AS METHOD OF ENSURING OBLIGATIONS FULFILLMENT: EVALUATION OF RISKS

The article is devoted to the assessment of innovations in the Civil Code of Ukraine, concerning the introduction of the fiduciary ownership as a way to ensure the fulfillment of obligations. The Law of Ukraine “On Amending Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Promotion of Investment Activities in Ukraine” dated September 20, 2019 is analyzed in detail. It is noted that it would be more expedient to fix a separate chapter in the Civil Code of Ukraine on fiduciary ownership (fiducia). This approach is used in all European countries where fiduciary ownership exists. Insertion in the law of fiduciary ownership simply as a way to ensure fulfillment of obligations does not provide a

holistic understanding of the essence of this legal institution. In addition, this approach added even more uncertainty in understanding of legal nature of the fiduciary ownership. In particular, the fiduciary ownership is interpreted ambiguously by the legislator. It is considered simultaneously as a kind of ownership, and as a limited property right, derived from the ownership. This situation is obviously illogical and can lead to problems in the practice of using this institution.

The article also assesses the risks for debtors who transfer their property in fiduciary ownership. In such a situation, debtors find themselves in an extremely disadvantaged position. Firstly, the delay periods at which foreclosure on the object of fiduciary ownership is allowed are very short. Secondly, the proposed innovations actually nullify the previously established moratorium on the inadmissibility of eviction from housing, if such property is the place of permanent residence of the debtor. Thirdly, requirements to participants in fiduciary relations are not clearly defined. There is no clear answer whether the trustee can simultaneously act as a beneficiary under the contract. It is also not clear what requirements are imposed on the fiduciary owner. For example, in European countries, the circle of trustees is limited to banks, financial institutions, insurance companies, barristers and notaries. There are no such restrictions in Ukraine. The only thing required from a trustee is to be an entrepreneur.

The article also explores the experience of foreign countries in the use of fiduciary ownership as a way to ensure the fulfillment of obligations. Some positive aspects that the Ukrainian legislator can borrow were identified.

Key words: fiduciary property, fiducia, ensuring obligations fulfillment, ownership, real rights.

УДК 347.66(477)

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i35.185>

Зінькевич Юлія Євгенівна,

аспірантка 3-го курсу кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДМОВА СПАДКОЄМЦЯ ВІД ПРАВА НА ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ: ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ

Постановка проблеми. Відмова від прийняття спадщини є незмінно актуальною проблемою правозастосування в нотаріальній практиці України. Необхідність дослідження інституту відмови від прийняття спадщини зумовлена незадовільною правовою регламентацією, адже винятково детальне та покрокове законодавче регулювання цього питання може звести до мінімуму можливість неправильного правозастосування відповідних норм права у спадкових правовідносинах, а також сприятиме єдності нотаріальної практики.

Стан дослідження теми. У науковій діяльності питанню відмови від прийняття спадщини приділяли увагу багато вітчизняних і закордонних учених, а саме: Б.С. Антімонов, І.В. Жилінкова, Ю.О. Заїка, В.В. Луць, О.П. Орлюк, Є.О. Рябоконт, Н.О. Саніахметова, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, Р.О. Халфіна, С.І. Шимон. Серед останніх наукових досліджень варто виділити такі роботи: Л.В. Козловська «Співвідношення понять спадкування та набуття права власності в порядку спадкування», наукова стаття, 2013 р.; Л.В. Козловська «Теоретичні засади здійснення і захисту спадкових прав», монографія, 2015 р.; М.Ф. Солонько «Здійснення прав суб'єктами спадкових правовідносин», дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, 2012 р.; О.О. Терехова «Здійснення, охорона та захист суб'єктивних спадкових прав», дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, 2012 р.; Х.З. Піцик «Права та обов'язки спадкоємця і спадкодавця при спадкуванні за законом», дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, 2012 р.

Незважаючи на те що питання відмови від прийняття спадщини було і є нині в колі інтересів учених-цивілістів, проблема належного правового регулювання інституту відмови від при-

йняття спадщини остаточно не вирішена. Так, у сучасній правовій реальності інколи простежується відсутність розуміння таких понять, як «відмова від прийняття спадщини» та «неприйняття спадщини», що, безперечно, вимагає їх розмежування й визначення співвідношення. Не менш важливим завданням є з'ясування особливостей нотаріального оформлення спадкових прав під час здійснення спадкоємцями відмови від прийняття спадщини.

Метою статті є дослідження практичних аспектів здійснення права на відмову від прийняття спадщини на основі аналізу чинного законодавства України та судової практики.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Неминучим правовим наслідком смерті особи або оголошення її померлою є відкриття спадщини й закликання до спадкування осіб, визначених як спадкоємці законом або заповітом. На практиці трапляються випадки, коли спадкоємці не бажають реалізовувати своє суб'єктивне цивільне право на прийняття спадщини після спадкодавця. У такій ситуації спадкоємець може здійснити своє право на спадкування **активним волевиявленням** шляхом подання заяви про відмову від прийняття спадщини (ст. ст. 1273–1275 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України) або **пасивним волевиявленням** шляхом неприйняття спадщини протягом строку, встановленого законом (ч. 1 ст. 1272 ЦК України).

Відмова від прийняття спадщини й неприйняття спадщини є різними правовими інститутами. Основна різниця полягає в неоднакових правових наслідках, які встановлені законодавством для відмови від прийняття й неприйняття спадщини [1, с. 361].

Відповідно до ст. 1272 ЦК України, спадкоємець, який пропустив строк для прийняття спадщини, має юридичну можливість прийняти її або **за письмовою згодою інших спадкоємців, які прийняли спадщину, або на підставі судового рішення про надання йому додаткового строку**, достатнього для подання заяви про прийняття спадщини [2]. За відсутності підстав, передбачених ч. ч. 2, 3 ст. 1272 ЦК України, спадкоємець, який пропустив строк для прийняття спадщини, не має права подавати заяву про відмову від прийняття спадщини [1, с. 364].

Відповідно до п. 3.18 глави 10 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5, письмові заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, про згоду на прийняття спадщини спадкоємцем, який пропустив строк для прийняття спадщини, мають бути подані нотаріусу до видачі свідоцтва про право на спадщину. За наявності такої згоди спадкоємцеві, який пропустив строк для прийняття спадщини, необхідно подати до нотаріуса за місцем відкриття спадщини заяву про її прийняття [3].

Згідно зі ст. 1272 ЦК України, позов про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини подається: 1) у разі відсутності письмової згоди всіх спадкоємців, які прийняли спадщину, на подання спадкоємцем, який пропустив шестимісячний строк, заяви про прийняття спадщини до нотаріальної контори; 2) у разі пропуску шестимісячного строку подання заяви про прийняття спадщини до нотаріальної контори та відсутності інших спадкоємців, які прийняли спадщину й могли б дати письмову згоду на подання цієї заяви.

Під час розгляду цих справ суди повинні перевіряти наявність або відсутність спадкової справи стосовно спадкодавця за місцем відкриття спадщини. За наявності у спадковій справі заяви спадкоємця про відмову від права на спадщину його вимоги про визначення додаткового строку для прийняття спадщини задоволенню не підлягають.

Додатковий строк визначається лише, якщо суд визнає причини пропуску строку для прийняття спадщини поважними. При цьому поважними є причини, пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця на прийняття спадщини [4]. Як показує судова практика, найчастіше суди визнають поважними тривалу хворобу, перебування спадкоємця тривалий

час за межами України, відбування покарання в місцях позбавлення волі, перебування на строковій військовій службі в Збройних Силах України тощо. Однак не вважаються поважними такі причини пропуску строку для подання заяви про прийняття спадщини, як юридична необізнаність позивача щодо строку й порядку прийняття спадщини, необізнаність особи про наявність спадкового майна, похилий вік, непрацевдатність, незнання про існування заповіту, встановлення судом факту, що має юридичне значення для прийняття спадщини (наприклад, установлення факту проживання однією сім'єю), невизначеність між спадкоємцями хто буде приймати спадщину, відсутність коштів для проїзду до місця відкриття спадщини, несприятливі погодні умови [5].

Спадкоємець після визначення йому додаткового строку для прийняття спадщини має право прийняти спадщину в порядку, встановленому ст. 1269 ЦК України, і набути право на спадщину відповідно до ч. 5 ст. 1268 ЦК України, ст. ст. 1296–1299 ЦК України [5]. Повторне визначення судом додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини одним і тим же спадкоємцем законодавством не передбачено [4].

Якщо спадкоємець подасть заяву про відмову від прийняття спадщини й не відкличе її протягом строку, встановленого для прийняття спадщини, він утрачає своє суб'єктивне цивільне право спадкування назавжди [1, с. 361]. У разі ж відкликання спадкоємцем своєї відмови від прийняття спадщини протягом строку, встановленого для її прийняття, він відновлює своє право на спадкування (п. 25 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 № 7) [4].

Законодавче регулювання інституту відмови від прийняття спадщини представлене нормами ЦК України, Закону України «Про нотаріат», Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5, Правил ведення нотаріального діловодства, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 22.12.2010 № 3253/5, Методичних рекомендацій щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтва про право на спадщину та свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, тощо.

Право на відмову реалізується шляхом подання **спадкоємцем за заповітом** або **спадкоємцем за законом** заяви про відмову від прийняття спад-

щини. Заява про відмову від прийняття спадщини подається нотаріусу або уповноваженій на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування (в сільських населених пунктах) **за місцем відкриття спадщини в письмовій формі**.

Заява про відмову від прийняття спадщини може бути подана спадкоємцем шляхом особистого **прибуття до нотаріуса** або надіслана **поштою**. Якщо спадкоємець особисто прибув до нотаріуса за місцем відкриття спадщини, нотаріальне засвідчення справжності його підпису на таких заявах не вимагається. У цьому випадку нотаріус установлює особу заявника, про що на заяві робиться відповідна службова відмітка. Ця відмітка скріплюється підписом нотаріуса. Якщо заява, на якій справжність підпису спадкоємця не засвідчена, надійшла поштою, вона приймається нотаріусом, заводиться спадкова справа, а спадкоємцю повідомляється про заведення спадкової справи та необхідність надіслати заяву, оформлену належним чином (справжність підпису на таких заявах має бути нотаріально засвідченою), або особисто прибути до нотаріуса за місцем відкриття спадщини.

Заява про відмову від спадщини реєструється в книзі обліку й реєстрації спадкових справ у день її надходження та формується у спадкову справу. Якщо заява про відмову від спадщини надійшла поштою або подана нотаріусу кур'єром до дня вчинення нотаріальної дії, вона підлягає реєстрації в журналі реєстрації вхідних документів [6; 7].

Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтва про право на спадщину та свідоцтва про право власності, від 29.01.2009, схвалені Рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України, у п. 4 розділу 1 передбачають, що, приймаючи від спадкоємців заяву про відмову від прийняття спадщини, нотаріус зобов'язаний роз'яснити спадкоємцям їхнє право на відкликання такої заяви протягом строку, встановленого законом. До заяви про відкликання поданої заяви про відмову від прийняття спадщини застосовуються такі ж правила прийняття заяв, як і до первинних заяв [8].

Пункт 3.6 глави 10 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України містить положення щодо заборони приймати заяву про відмову від спадщини або заяву про її відкликання, складені від імені спадкоємців їхніми **представниками**, що діють на підставі довіреностей [6].

Відповідно до ст. 1273 ЦК України, спадкоємець за заповітом або за законом **може відмовитися від прийняття спадщини протягом строку, встановленого ст. 1270 ЦК України** [2]. Після закінчення цього строку частка у спадщині не може бути збільшена з тих підстав, що хто-небудь зі спадкоємців відмовляється від спадщини на користь інших спадкоємців. У таких випадках особа, яка прийняла спадщину, має право розпорядитися всім майном або частиною майна, отриманого в порядку спадкування, шляхом відчуження її іншому спадкоємцеві за договором купівлі-продажу, дарування, міни тощо. Визначення додаткового строку для подання заяви про відмову від спадщини чинним законодавством України не передбачено [4; 5].

Будучи одностороннім правочином, відмова від прийняття спадщини може бути визнана судом недійсною з підстав, передбачених ст. ст. 225, 229–231, 233 ЦК України.

Відмова від прийняття спадщини може мати місце щодо всього спадкового майна. Спадкоємець не вправі прийняти одну частину спадщини, а від іншої частини відмовитися (п. 3.14 глави X розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України) [6].

Відмова від прийняття спадщини характеризується ознаками **безумовності й беззастережності**. **Безумовний характер відмови** від прийняття спадщини означає, що, відмовляючись від спадщини, спадкоємець не може обумовити правові наслідки цього правочину з настанням певної обставини. **Беззастережний характер відмови** від спадщини означає відсутність у спадкоємця можливості застережувати свої дії щодо відмови від прийняття спадщини, диктуючи іншим спадкоємцям свої побажання, недопустимість висувати на свою користь аргументи, від яких залежать дії щодо відмови від прийняття спадщини.

Тлумачення положень ст. ст. 1273, 1274 ЦК України дає змогу виділити такі види відмов від прийняття спадщини, як **безадресна**, без зазначення особи, на користь якої вона зроблена, та **адресна**, із зазначенням такої особи. Крім цього, відмова від прийняття спадщини може бути здійснена спадкоємцем як у разі спадкування за заповітом, так і в разі спадкування за законом. Іноді важливо вирішити наслідки відмови від прийняття спадщини одного, декількох або всіх спадкоємців за заповітом або законом. З метою з'ясування особливостей кожного виду відмови від прийняття спадщини варто розглянути всю різноманітність правових наслідків від-

мови спадкоємця від спадщини залежно від виду спадкування.

Наслідки відмови від прийняття спадщини спадкоємцями в разі спадкування за заповітом.

1. Безадресна відмова від прийняття спадщини:

Варіант 1. Від прийняття спадщини відмовляється **один зі спадкоємців без зазначення особи, на користь якої здійснюється відмова.** Якщо від прийняття спадщини відмовився один зі спадкоємців за заповітом, частка у спадщині, яку він мав право прийняти, переходить до інших спадкоємців за заповітом і розподіляється між ними порівну (ч. 1 ст. 1275 ЦК України) [2].

Варіант 2. Від прийняття спадщини відмовляються **кілька спадкоємців без зазначення особи, на користь якої здійснюються відмови,** тоді як залишаються один або кілька інших спадкоємців. У цій ситуації настають аналогічні наслідки.

Варіант 3. У разі відмови від прийняття спадщини **всіма спадкоємцями за заповітом** відбувається спадкування за законом (ч. 2 ст. 1223 ЦК України) [2].

Варіант 4. Від прийняття спадщини відмовляється **єдиний спадкоємець за заповітом.** Настають аналогічні наслідки.

2. Адресна відмова від прийняття спадщини:

Варіант 1. Від прийняття спадщини відмовляється **один зі спадкоємців із зазначенням особи, на користь якої здійснюється відмова.** Відповідно до положень ч. ч. 1, 4 ст. 1274 ЦК України, частка спадкоємця, який відмовився від прийняття спадщини, переходить до особи, яка є підпризначеним спадкоємцем (якщо заповідач підпризначив спадкоємця), або до іншого спадкоємця за заповітом, на користь якого здійснена відмова [2].

Варіант 2. Від прийняття спадщини відмовляються **кілька спадкоємців за заповітом із зазначенням особи, на користь якої здійснюються відмови.** У цій ситуації діють аналогічні правила й настають аналогічні наслідки.

Варіант 3. Відмова від прийняття спадщини **всіма спадкоємцями за заповітом з одночасним зазначенням особи, на користь якої здійснюється відмова,** практично неможлива, оскільки жоден зі спадкоємців за заповітом не бажає прийняти спадщину. У цьому випадку може статися «ланцюг адресних відмов», наслідком яких буде спадкування за законом (ч. 2 ст. 1223 ЦК України).

Варіант 4. Від прийняття спадщини відмовляється **єдиний спадкоємець за заповітом.** Настають аналогічні наслідки [1, с. 373–375].

Згідно з ч. 5 ст. 1275 ЦК України, відмова спадкоємця за заповітом від прийняття спадщини не позбавляє його права на спадкування за законом [2].

Наслідки відмови від прийняття спадщини спадкоємцями в разі спадкування за законом.

1. Безадресна відмова від прийняття спадщини:

Варіант 1. Від прийняття спадщини відмовляється **один зі спадкоємців без зазначення особи, на користь якої здійснюється відмова.** Частка спадкоємця, який мав право на прийняття спадщини за законом, переходить до спадкоємців за законом тієї черги, що закликає до спадкування, і розподіляється між ними порівну.

Варіант 2. Від прийняття спадщини відмовляються **кілька спадкоємців без зазначення особи, на користь якої здійснюються відмови,** тоді як залишаються один або кілька інших спадкоємців. У цій ситуації настають аналогічні наслідки.

Варіант 3. У разі відмови від прийняття спадщини **всіма спадкоємцями за законом** право на спадкування одержують спадкоємці наступної черги спадкування (ч. 2 ст. 1258 ЦК України) [2].

Варіант 4. Від прийняття спадщини відмовляється **єдиний спадкоємець за законом тієї черги спадкування, яка закликається до спадкування,** настають аналогічні наслідки [1, с. 375–376].

2. Адресна відмова від прийняття спадщини.

У разі заявлення спадкоємцем відмови від прийняття спадщини на користь будь-кого зі спадкоємців за законом незалежно від черги частка у спадщині спадкоємця, який відмовився, переходить лише до цієї особи.

Коло осіб, на користь яких спадкоємець може відмовитися від прийняття спадщини, є вичерпним і за його волевиявленням змінюватися або доповнюватися не може. Коли спадкоємець відмовився від прийняття спадщини на користь особи, вказаної в ст. 1266 ЦК України, правила про спадкування за правом представлення не застосовуються (п. 25 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 № 7) [4].

Важливим практичним питанням, якому варто приділити увагу, є оформлення спадкових прав спадкоємців у разі відмови спадкоємця від прийняття спадщини. Видача свідоцтва про право на спадщину здійснюється нотаріусом у конкретно визначеній законодавством України формі, зокрема Правилами ведення нотаріального діловодства, затвердженими Наказом Міністерства юстиції України від 22.12.2010 № 3253/5.

Так, Правила ведення нотаріального діловодства прямо закріплюють лише дві форми свідоцтв про право на спадщину в межах спадкування за законом, які нотаріус безпосередньо може використовувати в разі відмови спадкоємця від прийняття спадщини, а саме форму № 7 (у разі відмови спадкоємця від спадщини на користь іншого спадкоємця) та форму № 8 (у разі відмови від спадщини спадкоємця однієї черги на користь спадкоємця іншої черги). Виникає логічне питання: яку форму свідоцтва про право на спадщину варто використовувати в разі відмови спадкоємця за заповітом? Відповідь на це питання міститься в п. 6.19 розділу VI Правил ведення нотаріального діловодства, який передбачає, що в разі відсутності необхідної форми свідоцтв, яка б відповідала особливостям учинюваної нотаріальної дії, нотаріус може застосовувати ту з форм, яка найбільше відповідає нотаріальній дії, із застосуванням окремих елементів інших свідоцтв про право на спадщину [7].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Відмова спадкоємця за заповітом або законом від прийняття спадщини є одностороннім правочинном, який здійснюється шляхом подання нотаріусу або уповноваженій на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування (в сільських населених пунктах) заяви в письмовій формі за

місцем відкриття спадщини. Заява про відмову від прийняття спадщини може бути подана спадкоємцем шляхом особистого прибуття до нотаріуса або надіслана поштою. Подання заяв про відмову від прийняття спадщини та заяв про їх відкликання не може бути здійснено представниками спадкоємців. Відмова від прийняття спадщини та її відкликання можуть бути здійснені лише протягом строку, встановленого для прийняття спадщини. Законодавство України не передбачає можливості визначення додаткового строку для подання заяви про відмову від спадщини чи заяви про її відкликання.

З аналізу положень ст. ст. 1273, 1274 ЦК України можна виділити види відмови залежно від кількісного складу спадкоємців, які відмовляються від прийняття спадщини (*відмова одного чи єдиного спадкоємця, декількох або всіх спадкоємців*), наявності вказівки на особу, на користь якої вона здійснюється (*адресна, безадресна*), та від виду спадкування (*відмова спадкоємця за заповітом або за законом*).

Здійснення спадкоємцем права на спадкування шляхом заявлення відмови від прийняття спадщини зобов'язує нотаріуса під час оформлення права на спадщину використовувати чітко визначені форм свідоцтв про право на спадщину з можливістю комбінувати їх окремі елементи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Харків, 2009. Т. 12 : Спадкове право / за ред. проф. І.В. Спасиво-Фатєєвої. 544 с.
2. Цивільний кодекс України від 03.10.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. С. 356.
3. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.
4. Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 року № 7. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13/print1510264111389644>.
5. Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13>.
6. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.
7. Правила ведення нотаріального діловодства : Наказ Міністерства юстиції України від 22.12.2010 № 3253/5 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1318-10>.
8. Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтва про право на спадщину та свідоцтва про право власності : Рішення Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29.01.2009. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001323-09>.

Зінькевич Юлія Євгенівна

ВІДМОВА СПАДКОЄМЦЯ ВІД ПРАВА НА ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ: ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ

Стаття присвячена дослідженню практичних аспектів здійснення суб'єктивного права на відмову від прийняття спадщини. Здійснено аналіз норм чинного законодавства, що регулюють питання відмови від прийняття спадщини.

Зроблено висновок, що терміни «відмова від прийняття спадщини» та «неприйняття спадщини» є різними правовими категоріями.

З'ясовано юридичні наслідки пропущення спадкоємцем строку для прийняття спадщини. Проаналізована судова практика у справах про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

ПОРІВНЯЛЬНА ЦИВІЛІСТИКА

УДК 347.41(477+438+436)

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i35.186>

Пеструєв Дмитро Миколайович,

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЕДЕННЯ СПРАВ ІНШОЇ ОСОБИ БЕЗ ЇЇ ДОРУЧЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

Постановка проблеми. Прагнення України інтегруватися в європейське співтовариство зумовлюють необхідність гармонізації українського цивільного законодавства з європейським правом.

Одним із важливих напрямів такої гармонізації є вдосконалення захисту прав осіб, які вчиняють дії в інтересах іншої особи без її доручення (без спеціальних повноважень діяти так). При цьому вагоме значення має не лише аналіз відповідних положень вітчизняного цивільного законодавства з погляду визначення напрямів його гармонізації з правом Європи, а й урахування досвіду інших європейських країн. Передусім корисним є досвід країн, близьких Україні за характером історичного розвитку (такою країною, зокрема, є Польща, котра зараз є членом Європейського співтовариства).

Стан дослідження теми. Варто зазначити, що до проблем зобов'язань, які виникають унаслідок діяльності в інтересах іншої особи без її доручення, вітчизняні цивілісти вже зверталися. Зокрема, згадані зобов'язання досліджувалися такими правознавцями, як Є.О. Харитонов [1], В.М. Зубар [2], Н.Ю. Голубєва [3], В.М. Ігнатенко, О.Я. Кузьмич [4], О.І. Чепис [5].

Однак названі й інші дослідники практично не торкалися питань формування інституту ведення справ без доручення в українському та польському цивільному законодавстві, особливо під кутом зору порівняння процесів, які мали місце в цій галузі.

Мета статті полягає в порівняльному аналізі формування та розвитку концепції українського й польського цивільного законодавства щодо регулювання відносин, які виникають унаслідок

діяльності в інтересах іншої особи без її доручення (відповідних повноважень на ведення справ).

Методологія дослідження визначена відповідно до його мети й полягала у використанні загального наукового діалектичного методу, а також спеціальних наукових методів історичного, системного та порівняльного аналізу.

Як емпірична база дослідження слугували Цивільний кодекс України та Цивільний кодекс Польщі [6].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Порівнюючи юридичні витоки правового регулювання відносин, що виникають із ведення справ іншої особи без її доручення за законодавством України та Польщі, передусім доцільно звернути увагу на те, що обидві названі правові системи мають спільне джерело в цій галузі – інститут *negotiorum gestio*, який виник і сформувався в римському приватному праві.

У Стародавньому Римі умовами виникнення відповідного зобов'язання було здійснення дій на користь іншої особи з власної ініціативи того, хто діяв (гестор), і неможливість для гестора отримати попередньо згоду на дії від хазяїна (домінуса). Ознаками цих зобов'язань було ведення чужої справи; відсутність доручення на ведення чужих справ; доцільність дій, тобто їх спрямованість на захист прав господаря; намір гестора здійснювати діяльність у чужому інтересі за рахунок хазяїна. Сторони зазначених зобов'язань мали такі права й обов'язки: гестор мусив вести чужі справи старанно й ретельно, як власні; якщо його дії не були схвалені хазяїном, мав повернути майно в первісний стан; після завершення ведення чужих справ гестор мусив звітувати

перед хазяїном, а також передати останньому все отримане під час ведення справ. Натомість гестор мав право на відшкодування витрат, здійснених під час ведення чужих справ. У свою чергу, хазяїн, який схвалив діяльність гестора, зобов'язаний прийняти звіт останнього, а також відшкодувати йому витрати, зроблені в процесі ведення справ. Разом із тим, він міг вимагати від гестора надання йому звіту про ведення його справ, а також вимагати передачі йому всього отриманого гестором у процесі ведення чужих справ.

Незважаючи на спільність стародавніх джерел їх правового регулювання, з часом зобов'язання, що виникають унаслідок учинення дій в інтересах іншої особи без її доручення, на українських і польських землях набувають істотних особливостей.

Зокрема, вперше на українських землях відносини, які виникають із ведення чужих справ без доручення, врегульовані на тих територіях, котрі перебували під владою Австрії, у Цивільному кодексі для Східної Галичини (§ 127, 128).

Це трапилося після того, як у результаті низки історичних подій частина польських земель, а також частина українських земель з-під влади Польщі перейшла під владу Австрії правова доктрина та законодавство останньої істотно вплинуло на регулювання відносин, які виникають внаслідок ведення чужих справ без доручення.

У Загальному цивільному кодексі Австрії¹ ведення справ без доручення регулюється нормами розділу 22, який називається «Про доручення та інші види ведення справ» [7].

Зокрема, ведення справ без доручення характеризується в параграфі 1035 Цивільного кодексу Австрії так: «Той, хто не отримав повноваження ні на підставі прямого договору або договору, укладеного за мовчазною згодою, ні в судовому порядку, ні на підставі закону, як правило, не може втручатися у справи третьої особи. Якщо, не маючи на те повноважень, особа все ж утрутилася в чужі справи третьої особи, то на неї покладається відповідальність за всі наслідки».

Разом із тим окремо передбачається ситуація, коли ведення справ здійснювалося в разі необхідності. Згідно з § 1036 Цивільного кодексу Австрії, якщо хтось, хоча й не маючи на те доручення, турбувався про чужі справи, щоб запобігти виникненню шкоди, то особа, щодо справ якої він виявив турботу, зобов'язана відшкодувати тому, хто потурбувався про її справи, необхідні й такі, що відповідають цілям, витрати, навіть якщо його

зусилля не з його вини виявилися безрезультатними (§ 403) [7].

Отже, Цивільний кодекс Австрії розрізняє ведення справ «у разі необхідності» й «для користі іншої особи».

Про останній випадок ідеться в § 1037 Цивільного кодексу Австрії, яким передбачається, що коли хтось має намір прийняти на себе здійснення чужої справи виключно для сприяння користі іншої особи, то він має спитати її згоди. Однак якщо повірений не виконує цього припису, але здійснив чужу справу за власний рахунок до явної істотної користі іншої особи, то йому мають бути відшкодовані зроблені для цього витрати [7].

Проте якщо значна користь не очевидна або якщо особа, котра здійснила справи, зробила в чужій речі такі важливі зміни, що річ стає для іншої особи більш непридатною для цілей, у яких вона до цього використовувала річ, то ця особа не зобов'язана нічого відшкодувати; більше того, вона може вимагати, щоб особа, яка здійснила справу, повернула річ у попередній стан, а якщо це неможливо, відшкодувала шкоду й утрачену/ неотриману вигоду (§ 1038 Цивільного кодексу Австрії) [7].

Той, хто прийняв на себе ведення чужої справи, повинен довести її до кінця та нарівні з належно уповноваженою особою надати точний звіт про це (§ 1039 Цивільного кодексу Австрії).

Окремо регулюються відносини на випадок ведення чужої справи всупереч волі іншої особи. Так, § 1040 Цивільного кодексу Австрії встановлює, що коли хтось проти вираженої юридично дійсним чином волі власника втручається в чужу справу або перешкоджає уповноваженій особі в здійсненні дорученої їй справи таким утручанням, то він відповідає не тільки за шкоду, що виникла внаслідок цього, і неотриману вигоду, а й також утрачає зроблені витрати, якщо ці витрати він не може отримати назад у натурі [7].

Окрему групу становлять норми, що визначають наслідки використання речі на користь іншої особи. Зокрема, згідно з § 1041 Кодексу, якщо річ використана на користь іншої особи без ведення справ цієї особи, то власник може вимагати її повернення в натурі, а якщо це неможливо, то вимагати відшкодування вартості, яку річ мала на момент початку використання, навіть якщо в майбутньому користь для іншої особи не настала. Але якщо хтось здійснив на користь іншої особи витрати, які ця особа сама в силу закону мусила б здійснити, то він має право вимагати їх відшкодування (§ 1042 Цивільного кодексу Австрії).

¹ Далі – Цивільний кодекс Австрії.

Окремо передбачається ситуація, коли особа жертвує власним майном, відвертаючи загрозу, спільну для неї та іншої особи. Загальне правило стосовно таких випадків установлено § 1043 Цивільного кодексу Австрії, який передбачає, що коли хтось у надзвичайній ситуації пожертував своєю власністю з метою відвернення шкоди для себе та іншої особи, то всі, хто отримав від цього користь, повинні здійснити пропорційне відшкодування.

На перший погляд може здатися, що наведена норма стосується так званої «загальної аварії», оскільки в диспозиції досить точно вказує ознаки цього явища. Однак останнє речення цитованого параграфа Цивільного кодексу Австрії дає підстави для висновку, що таке припущення є неправильним. Згадана частини норми, яка тут наводиться, передбачає, що детальне регулювання цього припису (тобто положень § 1043 Цивільного кодексу) у галузі мореплавства є предметом спеціальних морських законів.

Звідси, на наш погляд, випливає, що наведений параграф Цивільного кодексу Австрії містить загальне правило, яке стосується всіх подібних ситуацій відвернення шкоди за рахунок власного майна (наприклад, крайньої необхідності), а «загальна аварія» натомість є різновидом зобов'язань такого роду.

І, нарешті, § 1043 Цивільного кодексу Австрії має особливий характер, практично виводячи визначення наслідків ведення справ в умовах війни за межі цивільно-правового регулювання. Ця норма передбачає, що розподіл шкоди, зазваної внаслідок війни, визначається особливими приписами органів політичної влади, тобто має публічно-правовий характер.

Разом із тим, крім Цивільного кодексу Австрії, вагоме значення для регулювання цивільних відносин на польських та українських землях мав також Цивільний кодекс для Галичини 1797 року (використовуються також назви Цивільний кодекс Галичини [8], Цивільний кодекс для Західної Галичини, Цивільний кодекс для Східної Галичини [9]). На нашу думку, правильною є назва «Цивільний кодекс для Галичини». Однак з міркувань зручності викладу та цитування матеріалу далі будуть вживатися й інші варіанти назв). Значення Цивільного кодексу для Галичини зумовлене передусім тим, що його прийняття зумовило припинення дії на території Галичини польського феодального права і створило передумови для реформування австрійського цивільного законодавства [10, с. 7].

Щоб з'ясувати передумови й обставини прийняття Цивільного кодексу для Галичини та чинники особливостей регулювання в ньому відносин, які виникають під час ведення справ іншої особи без її доручення, необхідно згадати головні особливості його підготовки та набрання ним чинності як закону.

Передусім маємо взяти до уваги позицію із цього питання австрійських цивілістів, котрі характеризують Цивільний кодекс, уведений у дію для Галичини (та Буковини) 1797 року, як першу повну кодифікацію приватного права, що є яскравим проміжним результатом [10, с. 10].

Погоджуючись із цією тезою, ми практично знімаємо проблемне питання, оскільки «проміжний» характер зазначеного Кодексу означає, що він відображав не завершену концепцію Загального цивільного кодексу, а динаміку останньої, котра відображала прагнення її авторів і законотворців знайти найкраще кінцеве рішення шляхом опробування проміжних варіантів на обмежених територіях.

Таке пояснення є цілком можливим, але було б недостатньо повним, на що звертає увагу професор Крістіан Нешвара. Зокрема, він зазначає, що набрання чинності Цивільним кодексом протягом 1797 року, ще перед тим як проект Кодексу мали розіслати для експертної оцінки Крайовим комісіям, спочатку в Західній, а далі й у Східній Галичині та Буковині під заголовком «Кодекс Західної Галичини» було несподіванкою для всіх учасників процесу роботи над ним. Проте, на думку професора Крістіана Нешвара, це було, як часто стверджують у літературі, не юридично-політичним завданням апробації майбутнього Загального цивільного кодексу, а невідкладною потребою в сучасному впорядкуванні приватного права для повністю розхитаної неспокоєм Галичини. Тому враження «проби» для майбутньої дальшої географії чинності він вважає хибним, звертаючи увагу на поспішність і недоługість першого видання кодексу в жовтні 1796 року й наголошуючи, що кодекс у жодному разі не міг уважатися окремим регіональним дійовим на тривалий час, а тільки міг розглядатися як тимчасовий засіб урегулювання для Галичини й Буковини [11, с. 22–23].

Такі зауваження нам видаються обґрунтованими, і ми приєднуємося до позиції, згідно з якою розроблення й запровадження в дію Цивільного кодексу для Східної Галичини зумовили обставини соціально-економічного характеру: руйнація економіки Галичини, окупованої Австрією в 1772 році після першого поділу Польщі; потреби приєднаної Галичини у правовому акті, який би

чітко регулював відносини в приватноправовій сфері; прагнення австрійської влади ліквідувати на приєднаних територіях відособленість правового регулювання, що мало підґрунтям старе польське право [10, с. 8], котре, як наголошувалося в Патенті на обнародування для Східної Галичини, «не підходить для належного забезпечення права» [11, с. 25].

Важливою є та обставина, що спочатку йшлося про «Цивільний кодекс для Галичини», який містив текст, виданий для «Східної Галичини» і для «Західної Галичини». Проте в Патенті на обнародування Загального цивільного кодексу від 1811 року у зв'язку з набранням ним чинності йшлося про скасування «виданого для Галичини кодексу»: Західна Галичина 1809 року відійшла до Великого герцогства Варшавського й «Західногалицький» Цивільний кодекс там скасовувався Code Civil. Отже, з того часу дія Галицького Цивільного кодексу поширювалася лише на Східну Галичину (а також на Буковину) [11, с. 24].

Зауважимо, що підхід до регулювання відносин, які виникають унаслідок ведення чужих справ без доручення, у Цивільному кодексі для Східної Галичини має істотні особливості. По-перше, цьому інституту присвячено всього два параграфи Кодексу для Східної Галичини (127 і 128). По-друге, у концепції регулювання зазначених відносин фактично акцентується увага на максимальному обмеженні втручання у сферу інтересів іншої особи.

Так, § 127 Кодексу встановлює жорстке правило, відповідно до якого «той, хто переймає чужу справу без доручення, відповідає за всі негативні наслідки, що сталися від цього. Якщо такий неуповноважений управитель справами займеться справою відсутнього на його користь, наприклад, коли затримка пов'язана з небезпечкою, то йому як добросовісному володареві належить компенсація витрат». Більше того, навіть таке досить жорстке обмеження далі доповнюється заборонаю на дії в інтересах іншої особи без її доручення в певних ситуаціях. Причому ця заборона супроводжується санкцією за її недотримання. Зокрема, згідно з § 128 Кодексу, «ніхто не має права допомагати іншій особі або вчинити для неї благодійність проти її чітко вираженої волі. Управитель справами, який нав'язується так, утрачає свої витрати. Їх розглядають як подарунок».

Пояснити такий стан речей можна тим, що в Цивільному кодексі для Східної Галичини не малося на меті створити егалітарну рівність,

хоча інші постулати Французької революції щодо прав і свобод громадян сприйняті повністю [11, с. 26]. У результаті виникла колізія між положеннями § 29 Цивільного кодексу, якими передбачається, що «до вроджених прав людини належить головно право на збереження свого життя, право на забезпечення себе потрібними для цього речами, право вдосконалювати силу свого тілу та духу, право на захист себе і свого майна, право на відстоювання свого доброго імені, зрештою, право на власний розсуд розпоряджатися своїм майном», та інститутом ведення чужих справ без доручення. Виконання вимог § 29 Цивільного кодексу означає поряд з іншим неприпустимість втручання у справи особи без її дозволу, а отже, і неприпустимість, за загальним правилом, ведення її справ без її доручення, що й закріплено в § 127, 128 Цивільного кодексу. На нашу думку, таке рішення було результатом дії чинників, згаданих вище: необхідності стабілізації соціально-економічної обстановки, забезпечення правопорядку в умовах руйнації на приєднаних землях тощо.

Запровадження у Варшавському герцогстві Французького цивільного кодексу 1804 року істотно вплинуло на польську цивілістичну традицію. Фактично за його посередництва відбулася рецепція римського приватного права, зокрема, у галузі регулювання відносин, що виникають у разі ведення чужих справ без доручення.

По-перше, це відобразилося на визначенні місця відповідного інституту в структурі Цивільного кодексу відповідно до інституційної системи побудови приватного права. Згідно з концепцією Французького цивільного кодексу, ведення справ без доручення могло створювати зобов'язання, які виникають без домовленості (розділ IV книги третьої «Про різні способи набуття власності»). Як передбачає ст. 1370 Кодексу, деякі зобов'язання можуть виникати за відсутності будь-якої домовленості ні з боку того, хто зобов'язується, ні з боку того, перед ким він зобов'язується. Одні зобов'язання виникають лише в силу закону; інші – з особистих дій того, хто виявляється зобов'язаним. Зобов'язання, які виникають з особистих дій того, хто виявляється зобов'язаним, випливають або з квазідоговорів, або з деліктів, або з квазіделіктів. У свою чергу, квазідоговорам, до яких належить і ведення чужих справ без доручення, присвячена глава I розділу четвертого.

Після ст. 1371 Цивільного кодексу, котра визначає квазідоговори як дії людини, що вчиняються виключно з власних спонукань, із яких випливає

яке-небудь зобов'язання перед третьою особою, а іноді взаємне зобов'язання обох сторін, розміщено чотири статті, що визначають основні положення інституту ведення чужих справ без доручення. У статті 1371 Кодексу визначено, що коли хтось добровільно веде справи іншого, незалежно від того, знає власник про таке ведення справ чи ні, то той, хто веде справи, укладає мовчазне зобов'язання продовжувати ведення справ, яке він почав, і довести його аж до моменту, коли власник буде спроможний сам турбуватися про свої справи; він повинен рівним чином узяти на себе все, пов'язане із цією справою. Він підпорядковується всім обов'язкам, які виникли б, якби безпосередньо існувало доручення, яке йому дав би сам власник. Він також зобов'язаний продовжити ведення справ, навіть якщо хазяїн помирає до завершення справи, і вести її аж до того моменту, коли спадкоємець зможе перебрати на себе керівництво справою (ст. 1373 Цивільного кодексу).

Крім того, відповідно до ст. 1374 Французького цивільного кодексу, він зобов'язаний вести справи як належить достойному батьку сімейства.

Обставини, які спонукали особу до прийняття на себе ведення справи, можуть дати судді змогу пом'якшити відповідальність такої особи за збитки, котрі виникнуть унаслідок її вини або недбалості у веденні справи.

У свою чергу, певні обов'язки покладаються й на особу, у чий інтересах учинялися дії. Так, згідно зі ст. 1375 Кодексу, хазяїн, справи якого велися добре, повинен виконати зобов'язання, котрі особа, яка вела справу, уклала від його імені, сплатити останній компенсацію за всі особисті зобов'язання, прийняті нею на себе, і сплатити їй усі зроблені нею корисні й необхідні витрати.

Що стосується тих українських земель, які перебували під владою Російської імперії, то тут згаданий інститут був відсутнім. Законодавство

Російської імперії не регулювало відносини, що виникають унаслідок діяльності в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Хоча зобов'язання, що виникають унаслідок діяльності в майнових інтересах іншої особи без її доручення, передбачені проектом Цивільного уложення Російської імперії, однак останньому стати законом так і не судилося.

Так само не було відповідного інституту й у цивільному законодавстві Української РСР.

Уперше у вітчизняному цивільному законодавстві зобов'язання, що виникають із ведення чужих справ без доручення, зустрічаються в проекті Цивільного кодексу України 1996 р., де вони були включені до недоговірних зобов'язань [12, с. 180].

Відповідно до такої концепції Цивільного кодексу, наслідки діяльності в майнових інтересах іншої особи без її доручення визначаються нормами глави 79 Цивільного кодексу України. Але це тема окремого дослідження.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Розгляд питань, що були предметом дослідження в статті, дають змогу резюмувати таке.

З викладеного вище випливає, що на українських землях, які входили до складу Австрійської імперії (Австро-Угорщини), концепція регулювання ведення чужих справ без доручення формувалася головним чином на підґрунті адаптованої до місцевих умов концепції регулювання відповідних відносин Загального цивільного кодексу Австрії.

Що стосується Польщі, то тут деякий час також мав місце австрійський вплив, однак він був менш тривалий у часі, поступившись потім потужному впливу французької правової доктрини й законодавства (зокрема регулювання ведення справ без доручення відбувалося відповідно до концепції Французького цивільного кодексу).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Харитонов Е.О. Обязательства, возникающие из ведения дел без поручения, в советском гражданском праве : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Харьков, 1980. 26 с.
2. Зубар В.М. Зобов'язання, що виникають з ведення чужих справ без доручення : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2001. 178 с.
3. Голубєва Н.Ю. Зобов'язання у цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання : монографія. Одеса : Фенікс, 2013. 388 с.
4. Кузьмич О.Я. Зобов'язання у зв'язку із вчиненням дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення: проблеми кваліфікації в судовій практиці. *Право і суспільство*. 2016. № 3. С. 58–64.
5. Чепис О.І. Інститут negotiorum gestio в сучасному цивільному праві України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 119–122.
6. Kodeks cywilny z krotkim komentarzem / Redaktor odpowiedzialny mgr Jozef Leonarski. Wydano staraniem osrodka doradztwa i szkolenia tur. Jaktorow. 2000. 316 s.
7. Всеобщий гражданский кодекс Австрии = Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch / пер. с нем. С.С. Маслова. Москва, 2011. 272 с.
8. Цивільний кодекс Галичини / пер. з нім. М. Мартинюка, О. Павлишинець. Івано-Франківськ : Вавилонська бібліотека, 2017. 272 с.

9. Цивільний кодекс для Східної Галиції 1797 р. (Codex civilis pro Galicia Orientali anni) / пер. з лат. А. Гужви за ред. О. Кутателадзе, В. Зубара. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 660 с.
10. Васильєва В.А. Вступ. *Цивільний кодекс Галичини* / пер. з нім. М. Мартинюка, О. Павлишинець. Івано-Франківськ : Вавилонська бібліотека, 2017. 272 с.
11. Крістіан Нешвара, доктор юридичних наук, професор Віденського університету. Передмова. Карл-Антон Мартіні і його проект Цивільного кодексу для Галичини. *Цивільний кодекс Галичини* / пер. з нім. М. Мартинюка, О. Павлишинець. Івано-Франківськ : Вавилонська бібліотека, 2017. С. 10–29.
12. Боброва Д. Недоговірні зобов'язання у проекті Цивільного кодексу України 1996 р. *Українське право*. 1997. № 3. С. 180–181.

Пеструєв Дмитро Миколайович

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЕДЕННЯ СПРАВ ІНШОЇ ОСОБИ БЕЗ ЇЇ ДОРУЧЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

У статті досліджено можливість гармонізації українського цивільного законодавства з європейським у напрямі вдосконалення захисту прав осіб, які вчиняють дії в інтересах іншої особи без її доручення (без спеціальних повноважень діяти так). Розглянуто питання формування інституту ведення справ без доручення в українському та польському цивільному законодавстві, особливо під кутом зору порівняння процесів, які мали місце в зазначеній галузі. Задля проведення порівняльної характеристики правового регулювання відносин, що виникають із ведення справ іншої особи без її доручення за законодавством України та Польщі, проведено дослідження цього інституту з витоків, тобто з Римського права й до сьогодення. З огляду на те що вперше на українських землях відносини, які виникають із ведення чужих справ без доручення, врегульовано на тих територіях, котрі перебували під владою Австрії, у Цивільному кодексі для Східної Галичини увагу зосереджено більш детально на періоді панування Австро-угорської імперії, зауважуючи, що українська концепція регулювання ведення чужих справ без доручення формувалася головним чином на підґрунті адаптованої до місцевих умов концепції регулювання відповідних відносин Загального цивільного кодексу Австрії. Поза увагою не залишено й ті українські землі, що перебували під владою Російської імперії. Стосовно Польщі зазначено, що деякий час також мав місце австрійський вплив. Однак він був менш тривалий у часі, поступившись потім потужному впливу французької правової доктрини й законодавства (зокрема регулювання ведення справ без доручення відбувалося відповідно до концепції Французького цивільного кодексу).

Ключові слова: ведення справ іншої особи без її доручення, Цивільний кодекс України, Цивільний кодекс Польщі, Французький цивільний кодекс, Загальний цивільний кодекс Австрії, порівняльно-правова характеристика цивільного законодавства, гармонізація українського цивільного законодавства, адаптація українського права до права ЄС.

Пеструев Дмитрий Николаевич

ФОРМИРОВАНИЕ КОНЦЕПЦИИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВЕДЕНИЯ ДЕЛ ДРУГОГО ЛИЦА БЕЗ ЕГО ПОРУЧЕНИЯ В УКРАИНЕ И ПОЛЬШЕ

В статье исследована возможность гармонизации украинского гражданского законодательства с европейским в направлении усовершенствования защиты прав лиц, совершающих действия в интересах другого лица без его поручения (без специальных полномочий действовать таким образом). Рассмотрены вопросы формирования института ведения дел без поручения в украинском и польском гражданском законодательстве, особое внимание уделено сравнительным процессам, которые имели место в указанной области. Ради проведения сравнительной характеристики правового регулирования отношений, возникающих по ведению дел другого лица без его поручения по законодательству Украины и Польши, проведено исследование этого института от истоков, то есть от Римского права и до наших дней. Учтывая, что впервые на украинских землях отношения, которые возникают по ведению чужих дел без поручения, были урегулированы на тех территориях, которые находились под властью Австрии, в Гражданском кодексе для Восточной Галиции внимание сосредоточено более подробно на периоде господства Австро-Венгерской империи, отмечается, что украинская концепция регулирования ведения чужих дел без поручения формировалась главным образом на основе адаптированной к местным условиям концепции регулирования соответствующих отношений Общего Гражданского кодекса Австрии. Без внимания не оставлены и те украинские земли, которые находились под властью Российской империи. Относительно Польши отмечается, что некоторое время также имелось место австрийского влияния. Однако оно было менее длительным во времени, уступив затем мощному влиянию французской правовой доктрины и законодательству (в частности регулирование ведения дел без поручения происходило в соответствии с концепцией Французского гражданского кодекса).

Ключевые слова: ведение дел другого лица без его поручения, Гражданский кодекс Украины, Гражданский кодекс Польши, Французский гражданский кодекс, Общий гражданский кодекс Австрии, сравнительно-правовая характеристика гражданского законодательства, гармонизация украинского гражданского законодательства, адаптация украинского права к праву ЕС.

Pestruiev Dmytro

FORMATION OF THE CONCEPT OF LEGAL REGULATION OF THE CONDUCTING OF ANOTHER'S AFFAIRS WITHOUT THEIR AUTHORIZATION IN UKRAINE AND POLAND

The article explores the possibility of harmonizing Ukrainian civil legislation with European legislation in the direction of improving the protection of the rights of persons who act in the interests of another person without special order (without special powers to act in this way). Issues of the formation of an institute of conducting business without an authorization in Ukrainian and Polish civil law are examined, paying particular attention to the comparative processes that took place in this area. For the sake of comparing the comparative characterization of the legal regulation of relations arising from the conducting of another's affairs without his instructions under the laws of Ukraine and Poland, a study of this institution was conducted from Roman law to nowadays. Considering that for the first time on Ukrainian lands, relations that arise in connection with the conducting of another's affairs without an authorization were settled in those territories that were under Austrian rule, the Civil Code for Eastern Galicia in the article focuses in more detail on the period of the domination of the Austro-Hungarian Empire, noting that the Ukrainian concept of regulating the conducting of another's affairs without an authorization was formed mainly on the basis of the concept of regulating the relevant relations adapted to local conditions of the Civil Code of Austria. Those Ukrainian lands that were under the rule of the Russian Empire were not ignored. Regarding Poland, it is noted that there was also Austrian influence. However, it was shorter, then yielding to the powerful influence of the French legal doctrine and legislation (in particular, the regulation of conducting of another's affairs without an authorization took place in accordance with the concept of the French Civil Code).

Key words: conducting of another's affairs without an authorization, Civil Code of Ukraine, Civil Code of Poland, French Civil Code, General Civil Code of Austria, the comparative legal characteristics of civil law, harmonization of Ukrainian civil law, adaptation of Ukrainian law to EU law.

ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i35.187>

Дмитришин Володимир Степанович,

кандидат юридичних наук, доцент,

старший науковий співробітник

ДНУ «Науково-практичний центр профілактичної та клінічної медицини»

Державного управління справами

РОЗПОРЯДЖАННЯ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ТЕХНОЛОГІЇ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Ураховуючи, що форма та зміст договорів значно залежить від об'єкта, стосовно якого правочин здійснюється, а вимоги та зміст договорів щодо розпоряджання правами на технології та на об'єкти інтелектуальної власності прямо передбачені чинним законодавством, питання щодо правил, за якими має відбуватися передання й надання дозволу на використання таких прав, суттєвих умов договору, норм законодавства, які мають при цьому застосовуватися, потребує наукового опрацювання. Актуальність дослідження також зумовлюється тим, що «технології» є комплексним об'єктом, які включають як об'єкти інтелектуальної власності з різним правовим режимом, так й інші складники, що прямо впливає на можливість правової визначеності загальних і специфічних умов і вимог до угод про передання й ліцензування прав на них.

Стан дослідження теми. Дослідження тематики передання прав і надання права на використання технологій здійснювалося такими науковцями, як А.А. Мазаракі, Ю.М. Капіца, О.П. Орлюк, Г.О. Андрощук, Б.М. Падучак, Н.В. Загрішева, К.Ю. Іванова та інші. Проте таке передання й надання прав розглядалося з погляду трансферу технологій як процесу, прямо передбаченого спеціальним законодавством, і досить мало залишається дослідженим саме цивільно-правовий аспект розпоряджання зазначеними правами.

Метою статті є дослідження процесу договірного, цивільно-правового розпоряджання правами на комплексний результат науково-технічної діяльності під узагальненою назвою «технологія» та надання рекомендацій щодо укладення угод про розпоряджання правами на такий об'єкт.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Між фахівцями думки щодо зарахування технології до об'єктів права інтелектуальної власності розділилися. Так, деякі вчені вважають, що технологію не можна охарактеризувати як об'єкт інтелектуальної власності, оскільки вона не передбачена як такий об'єкт чинним законодавством. Відповідно, на технологію не поширюється режим виключних прав [1]. Як аргументацію цієї позиції також наводять думку, що, зважаючи на те що жодного згадування про технологію як об'єкт права інтелектуальної власності Цивільний кодекс (далі – ЦК) України та Господарський кодекс (далі – ГК) України не містять, технологія не є об'єктом правового регулювання цивільних правовідносин. Це обґрунтовується тим, що, за теорією права, автором (винахідником) об'єкта інтелектуальної власності є фізична особа. Майнові права на об'єкт інтелектуальної власності можуть виникати у фізичної особи, юридичної особи, держави. Технологія ж завжди формується в суб'єкта господарювання під час здійснення ним господарської діяльності [2].

Інші автори зараховують технологію до об'єктів виключних прав (тобто права інтелектуальної власності), вважаючи, що виключне право на технологію належить особі, яка організувала її створення. Право виконавця на технологію є виключним і надає його власнику можливість розпоряджатися його правом на технологію [3].

Є також думка, що за своєю природою технологія є складним об'єктом. Вона, поєднуючи в складі об'єкти інтелектуальної власності, надає світові новий результат, який неможливо досяг-

нути в разі використання кожного з об'єктів інтелектуальної власності окремо [4].

Варто зазначити, що пункт (viii) статті 2 Конвенції, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності, визначає загальний перелік об'єктів права інтелектуальної власності, а саме: «... права, які стосуються: літературних, художніх і наукових творів, виконавської діяльності артистів, звукозапису, радіо-і телевізійних передач, винаходів у всіх областях людської діяльності, науково відкриттів, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань та комерційних позначень, захист від недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній областях» [5]. Цей перелік не є вичерпним і дає змогу зараховувати до прав інтелектуальної власності й права на інші об'єкти, які відповідають зазначеним у цій нормі критеріям.

Стаття 420 ЦК України наводить перелік об'єктів права інтелектуальної власності, і цей перелік, ураховуючи формулювання «до об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать», є не вичерпним [6]. Стаття 155 ГК України також містить фразу «інші об'єкти, передбачені законом», що передбачає можливість визначення більш широкого переліку, ніж зазначений цією статтею [7].

На нашу думку, за своєю сутністю технологія є комплексним об'єктом, що включає в себе: 1) захищені охоронними документами об'єкти (винаходи, корисні моделі, промислові зразки), 2) не захищені охоронними документами об'єкти, якими, у свою чергу, можуть бути а) об'єкти, які не є патентоспроможними за своєю сутністю й чинним законодавством (комерційна таємниця, ноу-хау); б) об'єкти, які не є патентоспроможними внаслідок неможливості отримання правової охорони внаслідок невідповідності умовам патентоздатності; в) об'єкти, які отримують захист унаслідок факту їх створення (об'єкти авторського права); г) об'єкти, які за своєю сутністю є патентоспроможними, проте не отримали правової охорони патентами або через незавершену процедуру розгляду патентної заявки, або внаслідок відмови власника від їх патентування; 3) наукові та науково-прикладні результати. Загалом кожний із цих об'єктів самостійно й усі вони в комплексі можуть бути об'єктом цивільних правовідносин.

На підставі зазначеного можна зробити висновок, що, хоча на нормативному рівні «техноло-

гії» не названі прямо як об'єкт інтелектуальної власності, проте, враховуючи визначення технології, наданої чинним законодавством України, як результату науково-технічної діяльності, сукупності систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок і послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації й зберігання продукції, надання послуг [8], у нас є всі підстави зарахувати цей об'єкт до об'єктів інтелектуальної власності й, відповідно, розглядати його як об'єкт цивільних правовідносин.

Думки щодо розпорядження правами на технології та правової природи таких правовідносин також є різними. За законодавством, договір про розпорядження правами на технологію має назву «договір про трансфер технології» та вважається як договір, укладений у письмовій формі між особами, яким належать і/або яким повністю чи частково передаються майнові права на технологію або її складники [8].

Деякі вчені вважають, що трансфер технологій на комерційній основі практично завжди супроводжується оформленням ліцензійної угоди, у якій, крім запатентованої інформації, можуть міститися інші положення й вимоги, обов'язкові до виконання сторонами. Такі договори оформляються у вигляді договору (ліцензійного, про науково-технічне співробітництво, про спільне виробництво або договору купівлі-продажу) [9].

О.М. Ляшенко вважає, що трансфер технологій – це система взаємовідносин між агентами суспільного обміну з приводу передавання економічно вигідних, валоризованих нових знань, захищених правом інтелектуальної власності, що використовують реципієнти з метою отримання вигоди [10].

Деякі фахівці зараховують до договорів у сфері трансферу технологій і договір комерційної концесії з усіма обмеженнями, що випливають із нього, пов'язаними зі специфічною природою предмета договору – правом на використання об'єктів інтелектуальної власності [11].

К.Ю. Іванова зазначає, що трансфер технологій може відбуватися за допомогою договорів, визначених ЦК України, щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, але з урахуванням вимог, передбачених спеціальним законодавством про трансфер технологій. Особливістю договорів про трансфер технологій є те, що вони будуються за моделлю договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності [12].

На думку Б.М. Падучака, договори трансферу технологій варто розглядати в розрізі договорів у сфері інтелектуальної власності, адже технологія і є результатом інтелектуальної діяльності, сукупністю систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень [13].

Відомий фахівець із трансферу технологій Ю.М. Капіца зауважує, що трансфер технологій має оформлятися сторонами не за одним договором, а за різними договорами, що розрізняються предметом договору, і разом із договором про трансфер технологій можуть укладатися й інші договори, зокрема договір про передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності й ліцензійний договір, якщо предметом таких договорів є передача майнових прав чи надання права використання винаходом, іншим ОІВ та якщо такий ОІВ являє собою технологію [14].

Всесвітня організація інтелектуальної власності виокремлює три основні юридичні методи, які можуть бути використані для комерційної передачі та купівлі технології, а саме: 1) продаж володільцем усіх виключних прав на запатентований об'єкт промислової власності юридичним шляхом договору «уступки» патенту; 2) ліцензування, яке полягає в наданні патентовласником іншій особі дозволу на здійснення у визначеній країні у визначений період часу однієї або декількох дій, на здійснення яких має виключне право патентовласник, на підставі ліцензійного договору; 3) передача та набуття технологій, таких як ноу-хау, яке може бути зафіксовано окремим документом – договором про передачу ноу-хау [15].

На нашу думку, така різноманітність думок пов'язана, як уже зазначалося, саме з комплексним характером технології як об'єкта інтелектуальної власності. Відповідно, процес розпорядження правами на технологію має виходити із цієї особливості такого об'єкта й ураховувати в договорі всі особливості кожного з елементів комплексу прав, що становлять право на технологію.

У деяких джерелах договори, які об'єднують у собі декілька договірних конструкцій, називаються комплексними договорами. К.В. Янкуревич вважає, що комплексний договір – це складний, багатоконпонентний договір, прямо передбачений у нормах цивільного права, який ґрунтується на елементах простих традиційних договорів [16]. Інші фахівці наголошують, що комплексний договір може мати місце лише за умови поєднання в ньому правовідносин із декількох галузей права, наприклад, цивільного й морського [17].

На думку окремих науковців, складним об'єктом може бути визнаний об'єкт, що об'єднаний єдиним призначенням наукового результату й, з одного боку, має складну структуру, а з іншого – являє собою єдине ціле (єдиний об'єкт) [18]. Є.В. Грушина характеризує складний об'єкт як єдиний неподільний об'єкт, що складається з кількох результатів інтелектуальної власності, які охороняються законом. При цьому окремі частини цього об'єкта можуть бути використані самостійно [19]. В.І. Яковлев зазначає, що складний об'єкт – це об'єкт цивільних правовідносин у галузі права інтелектуальної власності, який має у своєму складі кілька охоронюваних результатів інтелектуальної діяльності (а в деяких випадках і неохоронюваних результатів інтелектуальної діяльності), призначений для використання як єдиного цілого для вирішення практичного завдання [20].

Цивільне законодавство України не містить визначення комплексного договору. Проте стаття 628 ЦК України надає право сторонам укласти договір, у якому містяться елементи різних договорів (змішаний договір). До відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі. Зазначені положення прямо кореспондуються з положенням статті 6 ЦК України, згідно з якою сторони мають право укласти договір, що не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства.

Договір про передавання прав на технологію як змішаний договір має містити елементи договорів про передавання прав на об'єкти інтелектуальної власності й елементи договорів про передавання прав на інформацію, ноу-хау, наукових і науково-прикладних результатів, які не втілені в об'єкти інтелектуальної власності. У зв'язку з цим виникає питання стосовно одночасного передавання всього комплексу прав на технологію шляхом передавання прав на всі об'єкти, які входять до такої технології. Є думка, що в такому випадку має застосовуватися право слідування всіх прав, що входять до технології, під час розпорядження правами на технологію. Право на всі об'єкти, що входять до технології, передаються разом із технологією як одне ціле [21].

Інші фахівці вважають, що виключні права на об'єкти інтелектуальної власності, що входять до складу технології, є превалюючими над правом на саму технологію, угоди на передавання прав на

об'єкти інтелектуальної власності мають укладатися окремо від договору про передання технології [22].

Деякі вчені наголошують, що вирішальний вплив на договірні конструкції трансферу технології має класифікація за критеріями наявності в її складі об'єкта права інтелектуальної власності й ролі, яку він відіграє у функціональному поєднанні об'єкта дослідження. За такими ознаками можна виділити: 1) технології, у яких об'єкт права інтелектуальної власності відіграє визначальну роль; 2) технології, у яких такі об'єкти відіграють другорядну роль; 3) технології, у яких об'єкти права інтелектуальної власності не використовуються взагалі. Відповідно до таких чинників і має вирішуватися питання про характер договору про передання прав на технологію [23].

Передбачене чинним законодавством визначення змішаного договору менш вдало відображає характер договору розпорядження правами на технологію, ніж визначення його як комплексного договору. Це пов'язано з тим, що до відносин сторін у змішаному договорі, згідно зі статтею 628 ЦК України, застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, а комплексний договір, яким є договір про розпорядження технологією, передбачає застосування єдиних актів цивільного законодавства, а саме законодавства про розпорядження правами на об'єкти інтелектуальної власності й норм законодавства, яке не належить до цивільного.

Можна погодитися з думкою К.Ю. Іванової, що трансфер технологій має здійснюватися шляхом укладення договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності на технологію, зокрема договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності на технологію, ліцензійного договору з урахуванням вимог Закону щодо їх істотних умов [12], проте з урахуванням такого. Законодавство встановлює, що технологія – це результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок і послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації й зберігання продукції, надання послуг. Об'єктом технології є наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці),

ноу-хау, в яких відображено перелік, строки, порядок і послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації й зберігання продукції, надання послуг. Власне, усі ці об'єкти об'єднує одне: усі вони є результатом творчої, інтелектуальної діяльності людини, навіть якщо формально вони не є об'єктами інтелектуальної діяльності. З огляду на їх спільний зміст, однакову сутність, однакові джерела виникнення, ці об'єкти можуть і повинні бути з правового погляду трансформовані в об'єкти права інтелектуальної власності. Наприклад, наукові та науково-прикладні результати – в об'єкти авторського права; ноу-хау, інформація, знання, рішення – у комерційну таємницю тощо.

На нашу думку, не можна погодитися з думкою, що з урахуванням складної правової природи технології як предмета договору (вона поєднує в собі майнові права на декілька об'єктів інтелектуальної власності) реалізація договору трансферу технологій шляхом використання ліцензійного договору неможлива, оскільки, за умовами статті 1110 ЦК України, ліцензійний договір укладається на строк, установлений договором, який повинен спливати не пізніше спливу строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт інтелектуальної власності. У разі відсутності в ліцензійному договорі умов про строк договору він вважається укладеним на строк, що залишився до спливу строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт права інтелектуальної власності, але не більше ніж на 5 років [2].

Ліцензійний договір на технологію може бути укладений і може діяти без обмеження термінів його дії. Точніше, термін його дії буде обмежений крайнім терміном дії найостаннішого з об'єктів авторського права, який включено до складу технології. Це, знову ж таки, впливає з комплексного характеру цього договору. Вимоги статті 1110 ЦК України про те, що строк ліцензійного договору не може бути більший за строк чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт інтелектуальної власності, справедливий до випадку, коли предметом договору є один об'єкт. Саме так, в однині, і визначено зазначеною статтею. У разі ліцензування комплексу прав необхідно враховувати таке. Стаття 467 ЦК України передбачає, що в разі припинення чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок ці об'єкти можуть вільно та безоплатно використовуватися будь-якою особою. Стаття

447 ЦК України зазначає, що після закінчення строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір він може вільно й безоплатно використовуватися будь-якою особою.

Тобто певні елементи ліцензійного договору на технологію з плином часу будуть переходити в інший статус, утрачаючи захист як об'єкти права інтелектуальної власності, але не втрачаючи свого значення як елементи комплексу прав, спрямованих на досягнення певного єдиного результату технології. Проте інші чинні об'єкти будуть залишати цей договір у статусі ліцензійного договору на об'єкти права інтелектуальної власності.

Вимога пункту 3 статті 1110 ЦК України стосовно того, що в разі відсутності в ліцензійному договорі умови про строк договору він вважається укладеним на строк не більше ніж на п'ять років не позбавляє чинності договору після закінчення цього терміну, а прямо дозволяє сторонам за мовчазною згодою продовжувати договір на невизначений час, що робить можливим практично безстрокову чинність ліцензійного договору на технологію.

Щодо істотних умов договору трансферу технологій, передбачених статтею 19 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері

трансферу технологій» [6], то вони досить органічно вписуються в логіку договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, передбаченими главою 75 ЦК України. Більше того, зазначені умови практично завжди використовуються в практиці договорів про передавання прав і ліцензійних договорів на об'єкти промислової власності, є їх суттєвими умовами [24; 25].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. З огляду на вищезазначене, спираючись на положення статті 20 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», яка прямо передбачає, що під час передачі (трансферу) технологій укладаються договори, визначені ЦК України, щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності з урахуванням вимог статті 19 цього Закону, можна констатувати, що договір про розпорядження правами на технологію є комплексним цивільно-правовим договором про передання (надання прав на використання) об'єктів інтелектуальної власності, який містить у собі специфічні умови, що зазвичай включаються до більшості інших договорів про розпорядження правами інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Право інтелектуальної власності : підручник / колектив авторів ; під редакцією І.А. Блізнеця. Київ : Проспект, 2015.
2. Загрішева Н.В. Господарський договір у сфері трансферу технологій : дис. ... канд. юрид. наук / ПрАТ «ВНЗ «МАУП». Київ, 2017.
3. Свит Ю.П. Коммерческое право : краткий курс лекций. Москва : Юрайт, 2011.
4. Загрішева Н.В. Щодо сучасних підходів використання прав інтелектуальної власності. *Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку* : матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 31 березня 2011 р.). Київ : Вид-во Європейського університету, 2011. С. 41–45.
5. Конвенція, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності (підписана в Стокгольмі 14 липня 1967 року і змінена 2 жовтня 1979 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_169.
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-V. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 296 с.
7. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.
8. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 № 143-V у редакції Закону України від 02.10.2012 № 5407-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 47. Ст. 644.
9. Трансфер технологій : підручник / А.А. Мазаракі, Г.О. Андрощук, С.І. Бай та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 556 с.
10. Ляшенко О.М. Методи та моделі комерціалізації трансферу технологій : дис. ... докт. екон. наук : 08.00.11. Київ, 2009. 504 с.
11. Загрішева Н.В. Обмеження щодо укладання договорів трансферу технологій. *Юридичний вісник*. 2018. № 1 (46). Ст. 134.
12. Іванова К.Ю. Договори про трансфер технологій: спірні питання. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С. 126-129.
13. Падучак Б.М. Класифікація договорів у сфері трансферу технологій. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 189.
14. Капіца Ю.М., Махновський Д.С. Рекомендації з застосування положень Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», що стосуються договорів про трансфер технологій. *Наука та інновації*. 2007. Т. 3. № 4. С. 66–73.
15. Андрощук Г., Крайнев П., Кавасс І. Право інтелектуальної собстенности: торговые аспекты. Киев : Издательский дом «Ин Юре», 2000.
16. Янкурович К.В. Понятие и роль смешанного договора в Российской Федерации. *Актуальні питання публічного і приватного права*. 2013. № 2 (02). С. 73–77.
17. Веретельник Л.К. Проблема систематизації договорів у цивільному праві. *Форум права*. 2011. № 1. С. 180–189.
18. Ландин А.В. Правовое регулирование научно-исследовательских, опытно-конструкторских и технологических работ и охрана их результатов : дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 2008.

19. Грушина Е.В. Сложные объекты как новая категория. *Законодательство*. 2009. № 2. С. 26–31.
20. Яковлев В.И., Касулина В.В. Единая технология как сложный объект интеллектуальных прав. *Право интеллектуальной собственности*. 2015. № 4 (42). С. 14–19.
21. Крупко С. Инвестиционные споры между государством и иностранным инвестором. Москва : БЕК, 2002.
22. Гордов О.А. Правовая охрана и использование единых технологий созданных за счет или с привлечение бюджетных средств : монография. Москва : Волтерс Клувер, 2010. С. 79.
23. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право : в 4 кн. Москва : Статут, 2000. Кн. 2 : Договоры о передаче имущества. 800 с.
24. Штумпф Г. Лицензионный договор / пер. с нем. под ред. и со вступ. ст. М.М. Богуславского. Москва : Прогресс, 1988. 480с.
25. Штумпф Г. Договор о передаче ноу-хау / пер. с нем. под ред. и со вступ. ст. М.М. Богуславского. Москва : Прогресс, 1976. 368 с.

Дмитришин Володимир Степанович

РОЗПОРЯДЖАННЯ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ТЕХНОЛОГІЇ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено процес договірної, цивільно-правового розпоряджання правами на комплексний результат науково-технічної діяльності під узагальненою назвою «технологія», розглянуто співвідношення правової природи договору трансферу технологій і договорів про передання й ліцензування об'єктів інтелектуальної власності, їх особливості та істотні умови. Установлено, що договір про розпоряджання правами на технологію є комплексним цивільно-правовим договором про передання (надання прав на використання) об'єктів інтелектуальної власності, який містить у собі специфічні умови, що зазвичай включаються до більшості інших договорів про розпоряджання правами інтелектуальної власності.

Ключові слова: розпоряджання правами інтелектуальної власності, трансфер технологій, договір про трансфер технологій, ліцензійний договір, договір про передання прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Дмитришин Владимир Степанович

РАСПОРЯЖЕНИЕ ПРАВАМИ ИНТЕЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ НА ТЕХНОЛОГИИ: ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

В статье исследован процесс договорного, гражданско-правового распоряжения правами на комплексный результат научно-технической деятельности под обобщенным названием «технология», рассмотрено соотношение правовой природы договора трансфера технологий и договоров о передаче и лицензировании объектов интеллектуальной собственности, их особенности и существенные условия. Установлено, что договор о распоряжении правами на технологию является комплексным гражданско-правовым договором о передаче (предоставлении прав на использование) объектов интеллектуальной собственности, который включает в себя специфические условия, которые обычно составляют содержание и подавляющего большинства других договоров о распоряжении правами интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: распоряжение правами интеллектуальной собственности, трансфер технологий, договор о трансфере технологий, лицензионный договор, договор о передаче прав на объекты интеллектуальной собственности.

Dmutrushun Volodumir

INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS TO TECHNOLOGY: CIVIL-LEGAL ASPECT

The article explores the process of contractual, civil and legal disposition of the rights to the complex result of scientific and technical activity under the generalized name “technology”, discusses the relationship of the legal nature of the technology transfer agreement and agreements on the transfer and licensing of objects of intellectual property, their features and essential conditions. It is concluded that, although at the regulatory level, “technology” is not named directly as an object of intellectual property, however, given the definition of technology provided by the current legislation of Ukraine, as a result of scientific and technical activities, a set of systematic scientific knowledge, technical, organizational and other decisions on the list, term, order and sequence of operations, process of production and/or sale and storage of products, provision of services there is every reason to attribute this object to objects of intellectual property and, accordingly, treat it as an object of civil legal relations.

Given that the civil law of Ukraine does not contain the definition of a comprehensive contract, but gives the parties the right to enter into an agreement containing elements of different contracts (mixed agreement), the possibility of assigning a technology transfer contract to a mixed contract was explored. The study found that, by nature, a technology transfer treaty refers to complex intellectual property treaties.

The possibility of assigning components of technology, namely scientific and applied scientific results, to objects of intellectual property rights was investigated and confirmed, provided that they were given the

appropriate legal form. It is established that a license agreement for technology can be concluded and can operate, without limitation of its validity, which gives the opportunity to conclude a civil agreement of technology transfer on the basis of legislation on the disposal of intellectual property rights.

It has been established that a technology rights management agreement is a comprehensive civil contract for the transfer (assignment of rights of use) of intellectual property, which contains specific conditions that are usually included in the vast majority of other intellectual property rights agreements.

Key words: intellectual property rights management, technology transfer, technology transfer agreement, license agreement, intellectual property rights transfer agreement.

ЦИВІЛІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ІТ-ПРАВА

УДК 347.191.2: 004.056.53

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i35.188>

Давидова Ірина Віталіївна,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ГАРАНТІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Постановка проблеми. Формування інформаційного суспільства, глобалізаційні та інтеграційні процеси, свідками яких ми є сьогодні, зумовлюють актуальність розгляду проблем, пов'язаних із використанням інформаційних технологій у правовому інструментарії торгового обігу, цивільних правовідносинах тощо. Зокрема, актуальним є активне практичне використання новітніх технологій під час створення юридичних осіб (адже порівняно з електронною реєстрацією фізичних осіб-підприємців ця послуга поки що не набула практичного впровадження). У цьому контексті вважаємо своєчасною ініціативу Міністерства юстиції України щодо забезпечення єдиної практики застосування законодавства у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань у частині подання документів для державної реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю в електронній формі.

Стан дослідження теми. Питання правового регулювання здійснення державної реєстрації юридичних осіб висвітлено, зокрема, в наукових дослідженнях таких авторів, як С. Алфьоров, М. Баймуратов, В. Басс, Н. Богданова, М. Долгополов, О. Дробот, В. Коваленко, Р. Майданик, Р. Мельник, В. Нікітін, І. Окунев, Я. Романюк, В. Сердюк, О. Старцев, В. Таран, Є. Харитонов, О. Харитонова, К. Чижмарь, Л. Шереметьєва та інші.

Метою статті є аналіз особливостей використання інформаційних технологій як гарантії інформаційної безпеки під час створення юридичних осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових

результатів. Розвиток інформаційних технологій дає змогу створювати нові технологічні рішення та інструменти, які спрощують наше життя. Зокрема, 9 липня 2019 р. технічним адміністратором Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (датою – Єдиний державний реєстр) – державним підприємством «Національні інформаційні системи» – реалізовано через портал електронних сервісів (Онлайн будинок юстиції) сервіс із державної реєстрації створення товариства з обмеженою відповідальністю, що діє на підставі модельного статуту, а також перехід юридичної особи на діяльність на підставі модельного статуту.

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [1] (далі – Закон про реєстрацію), зокрема, у разі подання документів для державної реєстрації створення юридичної особи заявником є засновник (засновники) або уповноважена ними особа.

Згідно зі ст. 14 Закону про реєстрацію, документи для державної реєстрації можуть подаватися в паперовій або електронній формах. Документи в електронній формі подаються заявником через портал електронних сервісів у порядку, визначеному Міністерством юстиції України відповідно до Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 9 лютого 2016 р. № 359/5 [2], зареєстрованого

в Міністерстві юстиції України 9 лютого 2016 р. за № 200/28330 (далі – Порядок).

Особливостями порядку подачі документів в електронній формі, зокрема, є:

- заява про державну реєстрацію підписується заявником, а документи в електронній формі мають бути оформлені згідно з вимогами, визначеними законодавством (ст. 15 Закону про реєстрацію);

- заява в електронній формі формується за допомогою програмних засобів ведення Єдиного державного реєстру на порталі електронних сервісів (п. 1 р. IV Порядку);

- заява формується заявником в електронній формі з обов'язковим долученням до неї оригіналів електронних документів для державної реєстрації (з п. 2 р. IV Порядку);

- заява та документи для державної реєстрації в електронній формі мають відповідати вимогам, установленим Законами України «Про електронні документи та електронний документообіг» [3] та «Про електронні довірчі послуги» [4].

Чинний нині Закон України «Про електронні довірчі послуги», який прийшов на зміну Закону України «Про електронний цифровий підпис» [5], визначає правові й організаційні засади надання електронних довірчих послуг, порядок здійснення державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг, а також правові та організаційні засади здійснення електронної ідентифікації. Фактично ми є свідками створення умов для «автоматизації» низки відносин насамперед між державою та бізнесом, відкриття нових можливостей для останніх.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», для ідентифікації автора електронного документа може використовуватися електронний підпис. Накладанням електронного підпису завершується створення електронного документа.

У Законі України «Про електронні довірчі послуги» замість наявного раніше поняття «електронний цифровий підпис» уведено терміни «електронний підпис», «кваліфікований електронний підпис», «удосконалений електронний підпис», де електронний підпис – це електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються й використовуються ним як підпис; кваліфікований електронний підпис – це вдосконалений електронний підпис, який створюється з використанням засобу кваліфікованого електронного підпису й базується на

кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа; а удосконалений електронний підпис – це електронний підпис, створений за результатом криптографічного перетворення електронних даних, із якими пов'язаний цей електронний підпис, із використанням засобу вдосконаленого електронного підпису та особистого ключа, однозначно пов'язаного з підписувачем, і який дає змогу здійснити електронну ідентифікацію підписувача та виявити порушення цілісності електронних даних, із якими пов'язаний цей електронний підпис [4].

Основною метою зазначеного Закону є впровадження в наше життя європейських стандартів електронної ідентифікації (таких як електронна печатка, електронний підпис, реєстрована електронна доставка, електронна позначка часу для відмітки на електронних даних).

Так, ключовими нововведеннями довірчих послуг є запровадження європейських схем ідентифікації; взаємного визнання українських та іноземних засобів ідентифікації; інтероперабельності.

Однією з основних переваг, яку дає запровадження електронної ідентифікації за міжнародними стандартами, є взаємне визнання українських та іноземних сертифікатів відкритих ключів та електронних підписів. Тобто засобами електронної ідентифікації, що видані в Україні, можна буде скористатися за кордоном, а в Україні визнаватимуться засоби, видані в інших країнах. Це дасть змогу, наприклад, укласти компаніям договори без паперової тяганини, надсилати документи для навчання у вишах онлайн, отримувати послуги від органів державної чи місцевої влади закордоном тощо.

Реалізація цієї вимоги передбачає укладення відповідних міжнародних договорів щодо визнання схем електронної ідентифікації та, знову ж таки, прийняття низки підзаконних актів. Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України від 23 січня 2019 р. затверджено Порядок взаємного визнання українських та іноземних сертифікатів відкритих ключів, електронних підписів, а також використання інформаційно-телекомунікаційної системи центрального засвідчувального органу для забезпечення визнання в Україні електронних довірчих послуг, іноземних сертифікатів відкритих ключів, що використовуються під час надання юридично значущих електронних послуг у процесі взаємодії між суб'єктами різних держав [6], яким передбачено визнання в Україні електронних довірчих послуг, іноземних

сертифікатів відкритих ключів шляхом укладення відповідного міжнародного договору України про взаємне визнання сертифікатів відкритих ключів та електронних підписів.

Європейські схеми електронної ідентифікації передбачають високий, середній і низький рівні довіри до засобів електронної ідентифікації. Використання кваліфікованих електронних підписів і печаток забезпечуватиме високий рівень довіри, а вдосконалених – середній. Схеми електронної ідентифікації повинні бути розроблені Міністерством юстиції й затверджені урядом [7].

Ще одним вагомим нововведенням Закону, що аналізується, є впровадження інтероперабельності, під якою розуміють забезпечення функціональної сумісності технічних рішень, що використовуються під час надання електронних послуг, і їх здатності між собою взаємодіяти [4]. Це є однією з умов автоматизованого обміну даними між інформаційно-телекомунікаційними системами органів влади. Упровадження інтероперабельності має підвищити доступність адміністративних послуг і мінімізувати людський фактор у державних органах.

Разом із тим варто зазначити, що Закон України «Про електронні довірчі послуги» встановлює лише необхідне рамкове (базове) регулювання, а для ефективного застосування всіх новацій, передбачених цим Законом, необхідними є розроблення та прийняття підзаконних нормативно-правових актів, а також укладення міжнародних договорів щодо визнання схем електронної ідентифікації.

Згідно з Прикінцевими та перехідними положеннями Закону, чинні кваліфіковані сертифікати електронного підпису діятимуть ще два роки з моменту набрання чинності Законом. Також легітимними залишаються всі АЦСК, які тепер автоматично стають кваліфікованими надавачами електронних послуг.

Зокрема, варто звернути увагу на надходження досить частих сигналів щодо стороннього доступу до Єдиних і Державних реєстрів, активне занепокоєння суспільства із цього приводу, внаслідок чого Верховною Радою України 6 жовтня 2016 р. доповнено ст. 5 Закону України «Про електронний цифровий підпис» нормою про зобов'язання державних реєстраторів прав на нерухоме майно, бізнесу, нотаріусів використовувати лише захищені носії особистих ключів. І хоч цей Закон уже не діє, питання залишається актуальним.

Крім того, у зв'язку з численними скаргами громадян, бізнесу на незаконні дії з Єдиними дер-

жавними реєстрами Президент України 22 липня 2019 р. підписав Указ «Про заходи щодо протидії рейдерству» [8], що серед іншого передбачає розроблення й ухвалення найближчим часом законопроекту, спрямованого на посилення гарантій захисту державою речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, захисту прав засновників (учасників) юридичних осіб і протидію рейдерству.

Також 18 липня 2019 р. Міністерство юстиції України затвердило заходи щодо посилення збереження та захисту даних Державного реєстру речових прав на нерухоме майно і Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань [9]. Державне підприємство «Національні інформаційні системи» проведе верифікацію (перевірку документів) усіх державних реєстраторів і нотаріусів, оновить паролі доступу в реєстри. Особам, які не пройдуть верифікацію, доступ до реєстрів буде анульовано.

Зазначимо, що чинний Закон України «Про електронні довірчі послуги» значно спростив процедуру набуття статусу «надавача електронних довірчих послуг», а саме: раніше із сертифікатами ЕЦП оперували тільки ЦСК та АЦСК, а в оновленій моделі надавачем послуг може стати майже будь-яка юридична особа (наприклад, банківська установа). Разом із тим до приведення законодавства у відповідність до аналізованого вище Закону всі закони України й інші нормативно-правові акти застосовуються в частині, що не суперечить новому Закону. Отже, натеper діють електронні цифрові підписи та суспільство чекає змін у переході до нових стандартів електронної ідентифікації.

Звертаємо увагу на те, що портал електронних сервісів забезпечує, зокрема, подання документів в електронній формі для державної реєстрації та накладення на відповідну заяву про державну реєстрацію кваліфікованого електронного підпису однією особою.

У частині 1 ст. 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» встановлено, що оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису, відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги».

Повертаючись до питання про подання документів з метою реєстрації юридичної особи,

зазначимо, що одним із документів, що подається, є рішення засновників про створення юридичної особи (п. 2 ч. 1 ст. 17 Закону про реєстрацію).

Згідно з ч. 4 ст. 33 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [10], на загальних зборах учасників, що проводяться відповідно до ч. 3 статті, ведеться протокол, у якому фіксуються перебіг загальних зборів учасників і прийняті рішення. Протокол підписує голова загальних зборів учасників або інша уповноважена зборами особа. Кожен учасник товариства, який узяв участь у загальних зборах учасників, може підписати протокол.

Варто зазначити, що програмне забезпечення Єдиного державного реєстру забезпечує, зокрема, ідентифікацію заявників, які подають документи для державної реєстрації в електронній формі, з використанням кваліфікованого електронного підпису таких заявників, що реалізується в тому числі шляхом забезпечення можливості накладення засновниками (учасниками) товариства з обмеженою відповідальністю кваліфікованого електронного підпису на відповідне рішення.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, з огляду на викладене, можемо резюмувати таке:

1. Для здійснення через портал електронних сервісів (Онлайн будинок юстиції) державної реєстрації створення товариства з обмеженою

відповідальністю, що діє на підставі модельного статуту, а також переходу юридичної особи на діяльність на підставі модельного статуту необхідним є накладення відповідної кількості кваліфікованих електронних підписів на рішення засновників (учасників)/уповноваженого органу управління юридичної особи й одного кваліфікованого електронного підпису заявника на заяві про державну реєстрацію для підтвердження наміру засновників (учасників) товариства з обмеженою відповідальністю на створення товариства, що діє на підставі модельного статуту; переходу товариства на діяльність на підставі модельного статуту.

2. Здійснити державну реєстрацію юридичної особи можна не виходячи з офісу за допомогою Інтернету й електронного підпису, що значно спрощує процедуру, скорочує час і фінансові витрати. Однак виникає загроза захищеності такої реєстрації, в тому числі безпеки у використанні електронного підпису. Тому використання захищених електронних сервісів і кваліфікованих електронних підписів є одним із факторів гарантування інформаційної безпеки під час створення юридичних осіб.

3. Використання електронного підпису буде значними темпами поширюватися, а тому з метою запобігання порушенню прав осіб, які їх використовують, і найбільш ефективного їх використання є потреба в доопрацюванні та прийнятті відповідних нормативно-правових актів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
2. Порядок державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи : Наказ Міністерства юстиції України від 09.02.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0200-16>.
3. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.03.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
4. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>.
5. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22.05.2003 (втратив чинність 07.11.2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15>.
6. Порядок взаємного визнання українських та іноземних сертифікатів відкритих ключів, електронних підписів, а також використання інформаційно-телекомунікаційної системи центрального засвідчувального органу для забезпечення визнання в Україні електронних довірчих послуг, іноземних сертифікатів відкритих ключів, що використовуються під час надання юридично значущих електронних послуг у процесі взаємодії між суб'єктами різних держав : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.01.2019 № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60-2019-п>.
7. Курбаков О. Що нам принесе закон про електронні довірчі послуги. URL: <https://brdo.com.ua/analytics/shho-nam-prynese-zakon-pro-elektronni-dovirchi-poslugy/>.
8. Про заходи щодо протидії рейдерству : Указ Президент України від 22.07.2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5422019-28749>.
9. Про заходи щодо посилення збереження та захисту даних Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Наказ Міністерства юстиції України від 18.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0790-19>.
10. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>.

Давидова Ірина Віталіївна

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ГАРАНТІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Стаття присвячена аналізу особливостей використання інформаційних технологій як гарантії інформаційної безпеки під час створення юридичних осіб. Зроблено висновок про виникнення загрози захищеності державної реєстрації юридичної особи за допомогою Інтернету й електронного підпису, в тому числі безпеки у використанні електронного підпису. Тому використання захищених електронних сервісів і кваліфікованих електронних підписів є одним із факторів гарантування інформаційної безпеки під час створення юридичних осіб.

Ключові слова: юридична особа, електронна реєстрація, електронний підпис, кваліфікований електронний підпис, інформаційні технології.

Давыдова Ирина Витальевна

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ КАК ГАРАНТИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ СОЗДАНИИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ

Статья посвящена анализу особенностей использования информационных технологий в качестве гарантии информационной безопасности при создании юридических лиц. Сделан вывод о возникновении угрозы защищенности государственной регистрации юридического лица с помощью Интернета и электронной подписи, в том числе безопасности в использовании электронной подписи. Поэтому использование защищенных электронных сервисов и квалифицированных электронных подписей является одним из факторов обеспечения информационной безопасности при создании юридических лиц.

Ключевые слова: юридическое лицо, электронная регистрация, электронная подпись, квалифицированная электронная подпись, информационные технологии.

Davydova Iryna

USING OF INFORMATION TECHNOLOGIES AS A GUARANTEE OF INFORMATION SECURITY DURING CREATING LEGAL ENTITIES

The article is devoted to the analysis of peculiarities of using information technologies as a guarantee of information security during creating legal entities. In particular, the implementation is analyzed through the portal of electronic services (Online House of Justice) the technical administrator of the Unified State Register of Legal Entities, Individuals – Entrepreneurs and Public Formations – the state enterprise “National Information Systems” of the state registration of the creation of a limited liability company acting on the basis model statute, and the transition of the legal entity to activities based on the model statute, which took place on July 09, 2019.

The article focuses on the analysis of the Law of Ukraine “On Electronic Trust Services”, which defines the legal and organizational principles of providing electronic trust services, the procedure for exercising state supervision (control) of compliance with the requirements of the legislation in the field of electronic trust services, and the legal and organizational principles of implementation electronic identification.

Given that an electronic signature can be used to identify the author of an electronic document, the types of electronic signatures that can be used to create the electronic document (electronic signature, qualified electronic signature and advanced electronic signature) are analyzed.

The following conclusions are made: 1. To implement through the portal of electronic services (Online House of Justice) state registration of the creation of a limited liability company, acting on the basis of the model statute, as well as the transition of the legal entity to activity on the basis of the model statute, requires the imposition of an appropriate number of qualified electronic signatures to the decision of the founders (participants)/authorized body of the legal entity and one qualified electronic signature of the applicant on the application for state registration to confirm the intention of the founders (participants) of a limited liability company to create, acting under the model statute; transition of the company to activity on the basis of model charter. 2. It is possible to perform state registration of a legal entity without leaving the office, using the Internet and electronic signature, which greatly simplifies the procedure, reduces time and financial costs. However, there is a threat to the security of such registration, including the security of using an electronic signature. Therefore, the use of secure electronic services and qualified electronic signatures is one of the factors of guaranteeing information security when creating legal entities. 3. The use of electronic signatures will be greatly expanded, and therefore, in order to prevent violations of the rights of persons who use them, and to use them most effectively, they need to be finalized and adopted.

Key words: legal entity, electronic registration, electronic signature, qualified electronic signature, information technology.

УДК 347.77:(007:004.73)

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i35.189>

Калітенко Оксана Михайлівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО НА ЗАБУТТЯ: ЗДОБУТОК ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЧИ ГЛОБАЛЬНИЙ?

Постановка проблеми. Реалії сучасного цифрового суспільства яскраво свідчать про необхідність оновлення і трансформації системи особистих немайнових прав фізичної особи. Безспірним є той факт, що значна частина окремих людських і суспільних відносин сьогодні виходить із формату офф-лайн і переходить у формат он-лайн. При цьому якщо правові механізми реалізації й захисту особистих немайнових прав фізичної особи в реальному житті можна вважати достатньо розробленими, то аналогічні правові інструменти для інтернет-відносин перебувають на стадії формування, активного обговорення й нескінченних дискусій [1, с. 96–101; 2, с. 102–105; 3, с. 112–115]. Значна кількість наукових досліджень як суто теоретичного, так і практичного характеру останнім часом присвячується питанням захисту персональних даних фізичної особи, які внаслідок інтернет-активізації суспільства стали максимально доступними й недостатньо дослідженими [4; 5]. У світлі набрання чинності GDPR розглядається необхідність захисту також і «нових» немайнових прав фізичної особи, зокрема права на забуття.

Стан дослідження теми. Варто зазначити, що натепер окремих цілісних наукових досліджень права фізичної особи на забуття фактично немає. Можливо, це пояснюється новизною цього права та практикою реалізації, яка тільки формується. Відсутність вітчизняних досліджень із цього приводу, скоріше за все, пояснюється територіальністю застосування цього права (що обмежується територією ЄС). Однак у світлі рекодифікації цивільного законодавства України, початок якої проголошений у липні 2019 року [6], варто звернути увагу на означене право з метою можливої

подальшої імплементації норм, що його регулюють в національне законодавство.

Мета статті – дослідити поняття, етапи формування й сучасні аспекти реалізації й захисту права фізичної особи на забуття.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Підґрунтям виникнення й подальшого розвитку права на забуття традиційно прийнято вважати рішення Суду Справедливості Європейського Союзу (2014 рік) у справі «Google Spain SL, Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos, Mario Costeja González» [7]. Згідно з означеним рішенням, Суд Європейського Союзу зобов'язав компанію Google видати з пошукової системи інформацію стосовно примусового продажу нерухомості громадянина Іспанії Mario Costeja González у зв'язку з його заборгованістю із соціального забезпечення, що відбувся десять років тому.

Дискусійність та основна «проблематичність» означеного права виражається в тому, що воно знаходиться на межі двох особистих немайнових прав фізичної особи: з одного боку, це право на інформацію (що передбачає вільний доступ до неї та її відкритість і відсутність будь-якої цензури), а з іншого – право фізичної особи на приватність (повагу до приватного й сімейного життя та право на захист персональних даних, що закріплені в ст. 7–8 Хартії Європейського Союзу про основні права) [8].

З 2014 року право на забуття (англ. *right to be forgotten*) фактично почало розвиватися і стало предметом численних дискусій у багатьох державах. На сучасному етапі Вікіпедія визначає його як право людини, що дозволяє їй вимагати

за певних умов видалення своїх особистих даних із загального доступу через пошукові системи, тобто посилань на ті дані, які, на її думку, можуть завдати (або вже завдають) їй шкоди. Це стосується застарілих, недоречних, неповних, неточних або надлишкових даних чи інформації, законні підстави для зберігання якої зникли з плином часу [9].

Варто звернути увагу на те, що, розглядаючи справу іспанця, Суд Європейського Союзу проаналізував питання про баланс приватних і суспільних інтересів і визнав, що право на забуття може надаватися громадянину (фізичній особі) тільки в тому випадку, якщо відсутня зацікавленість широкої спільноти в інформації про конкретну особу, а також якщо громадянин не відіграє особливу, значну й важливу суспільну роль.

Програвши у справі з іспанцем, компанія Google з метою виконання рішення Суду Європейського Союзу, а також під примусом європейських регуляторів здійснила необхідні заходи з метою мінімізації судових позовів: запустила на власному веб-сайті спеціальну онлайн-форму заявки, за допомогою якої користувач може звернутися до пошукового сервісу із запитом про видалення приватної інформації про себе з пошукової системи. При цьому, аналізуючи випадки задоволення таких запитів, можна зробити узагальнений висновок про необхідні (сприйняті Google) підстави для видалення інформації. Як правило, такими підставами називають:

1. Давність обставин, що називаються в інформації (якщо брати за основу справу іспанця – не менше ніж 10 років). Хоча, наприклад, за проектом російського закону щодо права на забуття, така давність встановлюється в три роки).

2. Недостовірність або неактуальність інформації про особу. Тобто розміщена в інтернеті інформація або не відповідає дійсності, або хоча й відповідає дійсності, але є не важливою на сучасному етапі.

3. Суспільна зацікавленість в інформації про особу. Ця підстава є найбільш складною для визначення. Вона впливає з того, яку роль у суспільному житті відіграє та чи інша людина й, відповідно, яке місце вона посідає в соціумі. Так, консультативна рада Google зазначила, що в контексті права на забуття можна виділити три групи суб'єктів, які можуть звернутися з вимогою про видалення інформації з пошукової системи. Однак вирішення питання обов'язково буде залежати від суспільної ролі, яку відіграє та чи інша людина, а саме:

1. Суб'єкти, що не відіграють помітної ролі в суспільному житті (соціально та суспільно неактивні або малоактивні). Для таких людей видалення інформації може бути цілком виправданим, бо не порушує інтересів (зацікавленості) суспільства і громадськості загалом.

2. Особи, що мають чітко визначену соціальну й суспільну роль, наприклад, політичні діячі, керівники, релігійні лідери, зірки спорту та шоу-бізнесу. У силу їхньої публічності й вагомості суспільної ролі доступ до інформації про них не має бути обмежений. Інтереси громади та суспільства в такому випадку переважають над інтересами однієї приватної особи. Коли людина обирає для себе шлях публічності, вона повинна усвідомлювати зацікавленість громадськості в будь-якій інформації щодо неї.

3. Особи, що відіграють специфічну або обмежену роль у громадському та суспільному житті. Наприклад, директор школи, державний службовець, тощо. Видалення даних із мережі про таких осіб буде залежати від змісту самої інформації та її значення для суспільства.

За даними Google (на 2018 рік), із моменту появи вказаного рішення компанія отримала 860 141 запит на видалення інформації з пошукової системи. Вона задовольнила 45% із них і видалила 3 404 922 посилання в інтернеті. Звертає на себе увагу той факт, що кількість запитів на видалення інформації щоденно зростає й, відповідно, постає питання про компетенцію пошукового сервісу щодо оцінювання розміщеної інформації та її видалення. Можливо, цими питаннями повинна займатися окрема правова структура, що буде перевіряти підстави й встановлювати факт порушення права на забуття.

Натепер практика реалізації права на забуття набирає глобального світового поширення, що призвело до голосних та емоційних дискусій між користувачами інтернету й пошуковими системами (Google, Яндекс тощо), які зводяться фактично до принципового вирішення питання про обов'язок чи право видаляти інформацію стосовно людини за її запитом і за наявності означених вище вимог.

Крім того, приводом для дискусій (і в тому числі для судових спорів) стало також питання територіальності поширення права на забуття. Так, із моменту своєї появи означене право визнавалося таким, що діє на території Європейського Союзу, тому фактично компанія Google не видаляла інформацію зі світової мережі, а лише встановлювала геолокаційні обмеження (тобто

інформація була недоступною з IP-адрес, що знаходилися на території ЄС). Однак, як зазначали спеціалісти, за межами ЄС або за допомогою VPN з такою інформацією можна було ознайомитися. У 2018 році Франція звернулася в Суд ЄС із позовом про видалення інформації зі світової мережі (а не тільки з пошукових систем країн ЄС). Однак у відповідь компанія Google зазначила, що видалення інформації зі світової мережі варто вважати своєрідною цензурою інтернету, а інтернет створений саме для поширення інформації й обміну нею, а компанія Google – це пошуковик, а не орган світової цензури.

24.09.2019 Google виграв судовий процес із Францією перед Судом ЄС (TSUE) в Люксембурзі щодо права бути забутих. Згідно з рішенням Суду, це право поширюється тільки на версію пошукової системи в державах-членах ЄС, але не за межами ЄС. Суд також ухвалив, що ця справа не є універсальною, а право на забуття – абсолютним: рішення в аналогічних справах виноситимуться на основі конкретних обставин, щоб виключити їх протиріччя з фундаментальними правами людини (свободи слова і друку): принцип а case-by-case assessment [10].

У сучасних умовах право на забуття можуть реалізовувати люди (фізичні особи), що живуть на території Європейського Союзу. Громадянин США, що живе в Європі, може скористатися європейською формою запиту на видалення. А ось європеець, що проживає за межами ЄС і має IP-адресу іншої країни, – ні.

Аналізуючи процес виникнення, формування та розвитку права на забуття на думку, в черговий раз доходять питання щодо спроможності права врегулювати інтернет-відносини в класичному розумінні правового регулювання. Періодично складається враження, що поки країни приймають законодавчі акти з питань регулювання й захисту тих чи інших інтернет-відносин, спеціалісти створюють способи та знаходять методи, як саме таке правове регулювання можна обійти. Яскравим прикладом такої ситуації можна вважати застосування сервісу VPN, коли виникає потреба обійти встановлені державою заборони. Дійсно, більшість законослухняних громадян із високим рівнем правосвідомості виконує встановлені заборони. Але, з іншого боку, як свідчать

практики, у разі необхідності отримати інформацію навіть із заборонених законом інтернет-джерел можливо та й не занадто складно. Саме тому на сучасному етапі увага має звертатися не тільки на створення й удосконалення правових механізмів захисту інтернет-відносин, а й насамперед, як ніколи раніше, на підвищення рівня правосвідомості та усвідомлену інтернет-активність фізичних осіб. У сучасних умовах фраза «все таємне колись стає явним» працює стовідсотково. Саме тому фізична особа має поводитися в суспільстві так, щоб у подальшому не треба було звертатися до пошукових систем із вимогами про видалення інформації.

На шпальтах інтернет-видань [11] існує також точка зору, що право на забуття – зразок класичних правових способів приховати інформацію. Кожна людина має право на помилку (і не один раз за життя). Такі помилки можна виправити, але їх не можна викреслити із життя людини. Можливо, не варто в черговий раз переписувати біографію, а доцільно залишити її такою, як вона є. І тим самим позбавити пошукові системи неприйнятної їм функції оцінювати й видаляти або блокувати інформацію про людину.

В Україні ще не розглянуто жодного спору, пов'язаного з правом на забуття. Утім поява такої категорії справ і у вітчизняному правовому полі видається цілком реальною, оскільки українці, як і будь-хто, можуть подавати запити про видалення своїх персональних даних із пошукової системи до відповідного оператора. А в разі відмови ніщо не перешкоджає звернутися до суду.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Подальше впровадження в Україні європейської моделі права на забуття пов'язане з відносинами інтеграції та асоціації України та ЄС, застосуванням судової практики ЄСПЛ у національному судочинстві, а також із майбутньою законотворчою діяльністю (зокрема з рекодифікацією цивільного законодавства України).

Усе вищевикладене свідчить про те, що на сучасному етапі розвитку людства право на забуття, безспірно, є європейським здобутком. А от чи стане воно здобутком глобальним, покаже час і практика, хоча запит на масштабування цього права спостерігається вже сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Спасова К.І. Формування Одеської школи ІТ-права. *Часопис цивілістики*. 2017. № 27. С. 96–101.
2. Голубева Н.Ю. Информационные технологии и юридические услуги. *Часопис цивілістики*. 2017. № 27. С. 102–105.
3. Омельчук О.С. Вектори та форми впливу ІТ-права на суспільну свідомість. *Часопис цивілістики*. 2017. № 27. С. 112–115.

4. Сарвас М. Життя після GDPR. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zhittya-pislya-gdpr.html>.
5. Защита персональных данных в процессе использования таргетированной рекламы и прямого маркетинга: национальные и европейские требования. URL: <https://legalitgroup.com/ru/zashchita-personalnykh-dannykh-pri-ispolzovanii-reklami/>.
6. Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2019 № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2019-%D0%BF>.
7. GoogleSpainv. AEPD and Mario Costeja González. URL: http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?doclang=EN&docid=152065.
8. Хартия Европейского Союза об основных правах (Страсбург, 12 декабря 2007 г.) (2016/C 202/02). *СИС Гарант. Forgotten*. URL: <https://static.googleusercontent.com/media/archive.google.com/ru//advisorycouncil/advisement/advisory-report.pdf>.
9. Право на забуття. *Wikimedia*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE_%D0%BD%D0%B0_%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D1%82%D1%8F.
10. Андрощук Г. Суд ЄС: Google виграв спір щодо права на забуття. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/sud-es-google-vigrav-spir-shchodo-prava-na-zabuttya.html>.
11. Гордієнко Т. Право на забуття: що це таке і чому про нього варто знати? URL: https://ms.detector.media/trends/1411978127/pravo_na_zabuttya_scho_tse_take_y_chomu_pro_nogo_varto_znati/.

Калітенко Оксана Михайлівна

ПРАВО НА ЗАБУТТЯ: ЗДОБУТОК ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЧИ ГЛОБАЛЬНИЙ?

Стаття присвячена дослідженню поняття, етапів формування та сучасних аспектів реалізації й захисту права фізичної особи на забуття.

У статті акцентується увага на необхідності оновлення правового регулювання окремих особистих немайнових прав фізичної особи, що виникають і реалізуються в мережі інтернет і невід’ємно пов’язані з розвитком сучасних технологій та інформаційних сервісів. Таке оновлення пов’язується також із рекодифікацією цивільного законодавства України, яка має на меті створення новітніх правових конструкцій і механізмів. Наголошується на необхідності вдосконалення сучасних напрямів захисту персональних даних, передбачених GDPR, у тому числі через упровадження в сучасну систему цивільного законодавства України права на забуття. Надається визначення права на забуття, характеризується його зміст та окремі особливості застосування. Робиться висновок про європейські та світові перспективи розвитку права на забуття й можливі проблеми його впровадження та реалізації. Також порушується питання про можливість, доцільність і відповідність звичного формату правового регулювання суспільних відносин для відносин, що виникають у мережі інтернет, і робиться висновок про необхідність перегляду деяких моделей правового регулювання з урахуванням сучасних тенденцій розвитку законодавства і права.

Окрема увага приділяється напрямам розвитку права на забуття в країнах-членах ЄС. Розглядається можливість імплементації права на забуття у вітчизняне законодавство України у світлі рекодифікації цивільного законодавства. Характеризуються окремі рішення європейських судів з питань захисту права на забуття й наголошується на необхідності детального дослідження таких рішень з метою формування практики правозастосування права на забуття в сучасному суспільстві.

Унаслідок проведеного дослідження авторкою робиться висновок про те, що вже сьогодні право на забуття можна вважати європейським здобутком. Однак чи стане це право здобутком глобальним, мають показати час і практика.

Ключові слова: право на забуття, фізична особа, інформація, пошукові системи, суд ЄС.

Калітенко Оксана Михайлівна

ПРАВО НА ЗАБВЕНИЕ: ПРИОБРЕТЕНИЕ ЕВРОПЕЙСКОЕ ИЛИ ГЛОБАЛЬНОЕ?

Статья посвящена исследованию понятия, этапов формирования и современных аспектов реализации и защиты права физического лица на забвение.

В статье акцентируется внимание на необходимости обновления правового регулирования отдельных личных неимущественных прав физического лица, которые возникают и реализуются в мировой сети интернет и неразрывно связаны с развитием современных технологий и электронных информационных сервисов.

Такая необходимость обновления правового регулирования личных неимущественных прав физических лиц связывается также с рекодификацией гражданского законодательства Украины, целью которой является создание новейших правовых конструкций и механизмов. Акцентируется внимание на необходимости усовершенствования современных направлений защиты персональных данных физических лиц, предусмотренных GDPR, в том числе посредством введения в современную систему гражданского законодательства Украины права на забвение. Также обосновывается необходимость срочного приведения национального законодательства по вопросам защиты персональных данных в соответствие с идеями и направлениями, предусмотренными в GDPR.

В ходе исследования дается определение права на забвение, характеризуется его содержание и отдельные особенности правоприменения. Делается вывод относительно европейских и мировых перспектив развития права на забвение и возможных проблем его введения и реализации. Также поднимается вопрос о возможности, целесообразности и соответствия традиционного формата правового регулирования общественных отношений для отношений, которые возникают в сети интернет. Делается вывод о необходимости пересмотра некоторых

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i35.190>

Андрієвська Людмила Олексіївна,

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Міцкевич Вікторія Олексіївна,

студентка 4 курсу юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Пащенко Юлія Олександрівна,

студентка 4 курсу юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ: ВДАЛЕ НОВОВВЕДЕННЯ ЧИ ДЕФЕКТ ЗАКОНОДАВСТВА

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку процес доказування відіграє надзвичайно важливу роль у будь-якій сфері права. Докази є основою будь-якого спору, що визначають правомірність або неправомірність дій однієї зі сторін у процесі вирішення справи. Процес доказування в цивільному судочинстві має свої особливості, що відрізняють його від інших.

В епоху швидкого розвитку інформаційних технологій електронні докази підлягають найбільшому використанню, так як показання свідків, речові докази як вид доказів у цивільному судочинстві все менше використовуються у світі науково-технічного прогресу.

Сучасне суспільство виявляє більше довіри до інформації, що знаходиться на електронних носіях у вигляді аудіо-, відеозапису, голосових повідомлень, бази даних, так як громадяни самостійно використовують такі засоби в повсякденному житті.

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 електронні докази офіційно визнані як один із доказів у процесі доказування [6]. Але більшість деталей під час їх використання потребують більш детального вивчення й удосконалення як на місцевому, так і законодавчому рівнях.

Основні принципи та напрями вивчення сутності електронних доказів визначено Цивільним процесуальним кодексом (далі – ЦПК) України від 23.03.2017, Законами України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV, V і «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 45.

Стан дослідження теми. Якщо зіставити дослідження, що проведені на основі звернень у справах цивільного судочинства за 2017 і 2018 роки, після набрання чинності новим Цивільним процесуальним кодексом від 23.03.2017, можна зробити висновок, що динаміка змін щодо вирішення справ зросла на 0,45%. Збільшилася кількість справ щодо видачі та скасування наказу і справ окремого провадження [1].

Питаннями дослідження ролі й значимості електронних доказів у цивільному судочинстві займалися К.Б. Дрогозюк, Т.В. Цюра, М.В. Горелов, А.П. Вершинін, С.П. Ворожбіт, Ю.В. Білоусов, О.М. Лазько, Т.В. Руда, Є.В. Васьковський, М.О. Мітрофанова, П.П. Зайцев, Н.Ю. Голубєва.

Мета статті – з'ясувати сутність електронних доказів загалом і як одного з видів доказування в цивільному судочинстві, проаналізувати способи збирання таких доказів і їх значимість загалом у системі права та цивільному судочинстві зокрема, визначити допустимість і ступінь доказовості електронних доказів, з'ясувати переваги

Вимога щодо закріплення електронного документа цифровим підписом визначена в Законі України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015, у якому зазначено, що відповідний електронний правочин вважається підписаним з моменту використання електронного цифрового підпису [5]. Отже, такий аргумент доводить той факт, що будь-який електронний документ має бути належним чином підписаний і завірений, щоб мати повні підстави для визнання його належним чином завіреним.

Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних та кримінальних справ в ухвалі від 22.02.2017 надано роз'яснення щодо допустимості доказів, розміщених у мережі Інтернет. Так, попередньо апеляційним судом не визнано допустимими електронні докази, що отримані за допомогою проведення експертного дослідження телекомунікаційної системи щодо роздруківок текстів інформації з інтернет-сайту телеканалу «112» і відповідних скриншотів відповідача. Таке рішення апеляційного суду скасовано, що свідчить про допустимість доказів, узятих і досліджених із мережі Інтернет [13].

Розглядаючи питання про використання електронних доказів, прогалини як спосіб доказування та проблеми застосування їх на практиці, безумовно, можемо сказати таке:

- запровадження в ЦПК України такого нового самостійного засобу доказування, як електронний доказ, є позитивним явищем, адже воно дає змогу уникнути певних проблемних питань, що раніше виникали в судовій практиці, з огляду на нормативну неврегульованість використання таких джерел доказової інформації;

- визначення поняття «електронні докази» є досить широким і вдалим, адже містить невичерпний перелік видів електронних доказів і джерел їх зберігання;

Вивчаючи питання про недосконалість правового регулювання, використання електронних доказів учасниками судової справи, доходимо висновку:

- 1) подання електронних доказів, правила засвідчення як електронної копії електронного доказу, так і його паперової копії законом не передбачено;
- 2) відсутність єдності з приводу видів електронних доказів у теорії процесуальних юридичних наук, наявні деякі класифікації;
- 3) відсутнє розмежування копії та оригіналу електронних доказів.

Отже, під час вивчення та проведення дослідження виокремлено основні прогалини, пов'язані з поданням, дослідженням та оцінюванням електронних доказів у цивільному судочинстві, унаслідок цього хочемо запропонувати деякі варіанти щодо їхнього усунення:

зани з поданням, дослідженням та оцінюванням електронних доказів у цивільному судочинстві, унаслідок цього хочемо запропонувати деякі варіанти щодо їхнього усунення:

- для кращого правового регулювання наділити нотаріуса правом засвідчувати належним чином електронні документи;
- чітко класифікувати електронні докази за їх внутрішнім змістовим наповненням;
- для уникнення фальсифікації електронних доказів розробити шляхи захисту;
- з огляду на недосконале визначення понять «оригінал електронного доказу» та «копія електронного доказу», внести зміни до ЦПК України й більш чітко розмежувати їх.

Проаналізувавши ступінь захищеності таких доказів у процесі доказування, можна зробити висновок, що натеper він перебуває на досить низькому рівні, що зумовлює переважне ігнорування судами значного обсягу доказів, які долучаються сторонами, з причини нібито недоведеності їх належності, допустимості й достовірності [9]. У ЦПК України не міститься механізму захисту електронних доказів від їх підробки, зміни та виправлення інформації.

Варто зауважити про використання електронних доказів у законодавстві іноземних держав. Жодна європейська держава не містить у кодифікованих актах прямого визначення електронних доказів [10]. У Фінляндії засобами доказування є певні дії (як електронні, так і традиційні), окремого визначення не має. У Цивільному кодексі Франції електронні документи є рівнозначними з письмовими. У ЦПК Греції доказами вважаються будь-які реальні факти, що мають вагоме значення для вирішення спору. У Казахстані електронні докази лише вважаються підвидом до письмових доказів [11].

Висновки дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зміни, що відбуваються сьогодні в науково-технічній сфері, вплинули на більшість країн, у тому числі й законодавство нашої держави. Реформи вітчизняного цивільного процесуального законодавства у сфері доказування спрямовані саме на перегляд повноважень сторін і суду в процесі доказування з погляду більш точного, прозорого й ефективного цивільного судочинства, забезпечення добросовісної поведінки учасників цивільного судочинства, адже перехід на електронне доказування повністю відсторонить особисте спілкування всіх учасників справи, що, у свою чергу, спричинить перегляд принципів і засад судового провадження.

Негативним наслідком під час використання цих доказів у судовому процесі є виникнення низки проблем, які неможливо вирішити, опираючись на чинне законодавство, що свідчить про необхідність перегляду цих положень з метою внесення до законодавчих актів змін.

Використання електронних документів дійсно вплинуло на інститут «доказування й докази» в процесуальному праві, цей вид доказування широко використовується нині в цивільному процесі. Загалом зміни здійснено з урахуванням практики європейських і загальносвітових тенденцій у сфері незалежного правосуддя в цивільно-процесуальних справах. Окрім цього,

варто зазначити, що, на наш погляд, електронні (цифрові) докази – це новітній вид доказів, що використовується в цивільному процесі стосовно нещодавно й за своїм внутрішнім змістом поділяється та може існувати у вигляді електронного документа, аудіозапису, відеозапису, цифрової фотографії, отже, їх копії доцільно прирівняти до оригіналу.

Водночас вважаємо, що електронні докази як нововведення мають пройти випробовування на практиці, результатом цього має стати напрацювання сталих, відпрацьованих підходів до їх застосування в цивільно-процесуальному законодавстві з метою справедливого вирішення судових прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аналітичні дослідження 2017–2018 років. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/media/ogl_2018.pdf.
2. Воронюк О. Електронні докази: що вважати оригіналом, а що – копією? *Закон і Бізнес*. 2017. № 45 (1343).
3. Гусев О. Класифікація електронних доказів у цивільному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8.
4. Демчишин І.І., Задорожня О.О. Електронні докази в господарському судочинстві України. Одеса, 2018.
5. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.
6. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 23.03.2017 № 6232. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415.
7. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
8. Зімнік В.В. Електронні докази в цивільному процесі та їх застосування на практиці. *Актуальні питання вдосконалення діяльності Національної поліції України в сфері превенції та запобігання корупції*. 2017. С. 55–57.
9. Павлова Ю.С. Окремі аспекти допустимості електронних доказів у цивільному процесуальному законодавстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 5. С. 83–87.
10. Павлова Ю.С. Особливості збирання та процесуального закріплення електронних доказів у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. № 4. С. 76–80.
11. Павлова Ю.С. Правовий статус електронних доказів у світлі нового Цивільного процесуального кодексу України. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 60–66.
12. Петренко В.С. Електронні докази як елемент інформаційних технологій у цивільному судочинстві. *Молодий вчений*. 2018. № 1. С. 111–115.
13. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 22.02.2017 по справі № 761/13156/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65038960>.
14. Цивільний процесуальний кодекс України в редакції від 03.10.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 1977.
15. Чорний О.С., Антонюк О.І. Електронні докази в цивільному процесі: проблеми застосування на практиці. Київ. № 3.

Андрієвська Людмила Олексіївна, Міцкевич Вікторія Олексіївна, Пашенко Юлія Олександрівна ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ: ВДАЛЕ НОВОВВЕДЕННЯ ЧИ ДЕФЕКТ ЗАКОНОДАВСТВА

У статті досліджено поняття електронних доказів у різних аспектах, досліджено процес виникнення і становлення таких доказів як одного з видів доказування в цивільному судочинстві. Виявлено основні моменти правового режиму та їх допустимості в цивільному судочинстві. Визначено основні переваги й недоліки електронних доказів у процесі доказування. Вивчено та проаналізовано значення електронних доказів у законодавстві зарубіжних країн.

Ключові слова: електронний доказ, електронний цифровий підпис, правовий режим електронних доказів, допустимість доказу, електронні докази іноземних держав.

Андреевская Людмила Алексеевна, Мицкевич Виктория Алексеевна, Пашенко Юлия Александровна ЭЛЕКТРОННЫЕ ДОКАЗАТЕЛЬСТВА: УДАЧНОЕ НОВОВВЕДЕНИЕ ИЛИ ДЕФЕКТ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

В статье исследовано понятие электронных доказательств в различных аспектах, исследован процесс возникновения и становления таких доказательств как одного из видов доказывания в гражданском судопроизводстве. Выявлены основные моменты правового режима и их допустимости в гражданском судопроизводстве. Определены основные преимущества и недостатки электронных доказательств в процессе доказывания. Изучено и проанализировано значение электронных доказательств в законодательстве зарубежных стран.

Ключевые слова: электронное доказательство, электронная цифровая подпись, правовой режим электронных доказательств, допустимость доказательств, электронные доказательства иностранных государств.

Andriievska Liudmyla, Mickevich Victoria, Pashchenko Yulia

ELECTRONIC EVIDENCE: SUCCESSFUL INNOVATION OR DEFECTIVE LEGISLATION

The article explores the concept of electronic evidence in various aspects, investigates the process of emergence and formation of such evidence as a type of evidence in civil proceedings. The main points of the legal regime and their admissibility in civil proceedings are revealed. The main advantages and disadvantages of electronic evidence in the proofing process are identified. The importance of electronic evidence in the legislation of foreign countries is studied and analyzed.

With the rapid development of the Internet and scientific and technological development, modern electronic media can contain any information, not only in the form of text, but also text documents, graphic images, plans, photos, videos and sound recordings, websites (pages), etc. Electronic means of proof are relatively new, sophisticated and complex means of proof in civil proceedings. They are individual, based on their specific characteristics. That is, electronic in its essence is the very source (carrier) of information that has probative value, and the information itself remains in the form of written characters.

The legislation of Ukraine contains a broad regulatory list for determining electronic evidence. For example, under Part 1 of Art. 100 of the Code of Civil Procedure of Ukraine (hereinafter – the CPC of Ukraine) include electronic evidence, including electronic documents (including text documents, graphic images, plans, photos, videos and sound recordings, etc.), websites (pages), textual documents, multimedia and voice messages, metadata, databases and other electronic data that may be stored, including on portable devices (memory cards, mobile phones, etc.), servers, backup systems, other electronic data storage sites (including the Internet).

The use of electronic documents has really influenced the Institute of Evidence and Evidence in procedural law, this type of evidence is widely used, and until now, most in the civil process. In general, the changes are made in the light of the practice of European and global trends in the field of independent justice in civil proceedings. In addition, it should be noted that in our view, electronic (digital) evidence is the latest type of evidence used in the civil process relatively recently and in its internal content is shared and can exist in the form of electronic document, audio, video, digital photography, therefore, their copies should be equated with the original.

Electronic evidence as innovations must be tested in practice. The result should be the development of sustainable, sophisticated approaches to their application in civil procedural law with a view to a fair resolution of judicial rights.

Key words: electronic proof, electronic digital signature, legal regime of electronic evidence, admissibility of proof, electronic evidence of foreign countries.

няльне правознавство – загальна частина», «Галузеві порівняльно-правові дослідження», «Порівняльне міжнародне право», «Інші проблеми міжнародного права», «Право України», «Переклади законодавства та міжнародних договорів України та УРСР», «Переклади українських наукових праць», «Право СРСР і радянських республік», «Право пострадянських країн», «Право азійських країн», «Довідникові видання».

З інтерв'ю з Уїльямом Батлером, що має назву «П'ять бесід з майстром», а також інших інтерв'ю читач має змогу отримати інформацію про шлях видатного вченого в науку, роль порівняльного правознавства, його сучасний стан та основні тенденції в розвитку, проблеми права України та східноєвропейського права, глобальні проблеми у сфері права тощо.

Основну частину збірки становлять наукові статті Уїльяма Батлера, присвячені українському праву й постсоціалістичним правовим системам, розвідки з теорії та історії порівняльного правознавства, міжнародного права. Вітчизняні дослідники мають змогу ознайомитися з науковими підходами професора Уїльяма Батлера щодо того, що робить соціалістичні правові системи соціалістичними, а також стосовно місця пострадян-

ських правових систем на правовій карті світу, України – на юридичній карті світу, щодо елементів правового стилю українського й радянського права тощо.

У рубриці «Ідеї У.Е. Батлера у статтях його колег» розміщені статті українських і зарубіжних учених, у тому числі українських цивілістів (професорів О.І. Харитонової, Є.О. Харитонова), теоретиків (П.М. Рабіновича), представників інших юридичних наук щодо їх бачення й розуміння окремих концептуальних положень, викладених у роботах професора У.Е. Батлера.

Збірник статей У.Е. Батлера «Мудрість порівняльного правознавства» є надзвичайно цікавим за структурою та змістом, дає змогу отримати досить докладну інформацію про видатного юриста сучасності Уїльяма Еліота Батлера як особистість, його становлення як науковця, а також ознайомитися з його науковими, педагогічними та науково-організаційними здобутками, тим, що вже зроблено й що заплановано на майбутнє. Професор У.Е. Батлер – це Людина, Подвижник, Учений, чиї наукові праці та переклади мають вагоме значення і в майбутньому ще зіграють неочінену роль у формуванні багатьох поколінь науковців та практиків у сфері юриспруденції.

ЗАРУБІЖНІ ЗВ'ЯЗКИ

UDC 342

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i35.192>

Ramón Terol Gómez,

Professor of Administrative Law,

University of Alicante

EUROPEAN UNION REGULATION OF STATE AIDS AND PROFESSIONAL FOOTBALL (PART 1)

1. Introducción: la problemática compatibilidad de la financiación pública del deporte (fútbol) profesional con el régimen de ayudas de Estado de la Unión Europea

La aplicación del régimen de las ayudas de Estado en el ámbito del deporte profesional, más bien del fútbol profesional, sólo ha sido objeto de atención en nuestro país desde que se hicieron públicos en diciembre de 2013 tres procedimientos abiertos por la Comisión Europea al Reino de España a cuenta de ayudas de Estado que por esta se juzgaban ilegales, implicando a varios clubes de fútbol.

Nada casual si tenemos en cuenta el compromiso de la Comisión Europea y la UEFA en orden a equilibrar las competiciones desde el punto de vista financiero, como más adelante veremos.

Previamente nos referiremos a las disposiciones del TFUE sobre ayudas de Estado, que por cierto ha permanecido invariable en los Tratados y hoy está en los artículos 107 a 109 del TFUE. De ello daremos cuenta, así como del contenido del Reglamento (UE) № 651/2014, de la Comisión, de 17 de junio de 2014, por el que se declaran determinadas categorías de ayudas compatibles con el mercado interior en aplicación de tales preceptos, y que por vez primera introduce una referencia a las infraestructuras deportivas.

Es claro que no es discutible ni está controvertido que al deporte en cuanto actividad económica se le deben aplicar las normas que garantizan la libre competencia en el mercado, el Derecho de la Competencia, como se acredita en el Capítulo 8 de la presente obra, lo que nos exime de insistir en ello.

Siendo esto así, resulta cuanto menos curioso que sólo recientemente se esté tomando en consideración la aplicación del régimen de ayudas de Estado al fútbol profesional. Y más cuando,

precisamente en este ámbito, puede afirmarse que el trasvase de dinero público hacia clubes o SAD profesionales no es ni ha sido algo poco habitual, sino todo lo contrario. Es natural por tanto que nos preguntemos qué es lo que ha cambiado y, sobre todo, qué podemos razonablemente entender que va a cambiar.

Desde luego, no es el del fútbol profesional un sector económico que haya sido declarado exento de la aplicación de régimen comunitario de ayudas de Estado, aunque sí que hay que reconocer -por lo que inmediatamente veremos- que ha existido -por lo menos hasta la fecha- una suerte de exención de facto, pues la financiación pública de clubes y SAD de fútbol profesional no es nada nuevo, ni en España ni en otros países.

Recordemos, centrando nuestra mirada en España, que se sucedieron dos planes de saneamiento para el fútbol profesional: el primero en 1985 -que resultó un fracaso- y el segundo, en 1990, contenido en la Ley 10/1990, de 15 de octubre, del deporte, cuando la deuda entonces con Hacienda, la Seguridad Social y el Banco Hipotecario era de era de 179 791 447 euros. En tales planes se trataba de paliar la deuda con la recaudación de las apuestas deportivas -un ingreso de derecho público, de un monopolio fiscal-, las quinielas, y fue cancelado anticipadamente por la Liga Nacional de Fútbol Profesional (LFP) en 1997 [32].

Como el endeudamiento de los clubes profesionales ha seguido, puede calificarse como una constante que por las autoridades locales y autonómicas se buscan y han buscado los mecanismos precisos para financiar y ayudar económica y decididamente, a “sus” equipos. Los mecanismos empleados aunque variados son bien conocidos:

– para paliar las situaciones financieras complicadas o la no suscripción de capital para la transformación en SAD, entran en el accionariado de las SAD;

– con la misma finalidad que en el supuesto anterior, o simplemente para ayudar, se realizan actuaciones en relación con los estadios de las SAD y clubes deportivos; bien facilitando actuaciones urbanísticas en terrenos del club o en los alrededores del estadio, bien adquiriendo el estadio para otorgar liquidez a la SAD y luego cedérselo a la misma por un precio simbólico, lo que la ayuda económicamente;

– otro mecanismo está, sin más, en el otorgamiento de subvenciones directas;

– condonar o negociar, o aplazar, la deuda de los clubes y SAD con el erario público;

– otorgar, a través de entidades instrumentales o sociedades públicas importantes cantidades de dinero a cambio de patrocinio o publicidad institucional, o mediante la adquisición de los derechos de retransmisión deportiva por los canales autonómicos de TV.

Ejemplos de todo ello hay de sobra, aunque sólo mencionaremos algunos para ilustrar las dimensiones del problema. Así, ayudas “urbanísticas” hay muchas sin necesidad de centrarse exclusivamente en las recientemente protagonizadas por el Real Madrid CF [7; 21]. Un ejemplo paradigmático puede ser el caso del Hércules CF SAD, cuando el Ayuntamiento adquirió el estadio José Rico Pérez a mediados de los 90 para facilitar liquidez al Hércules CF y poder transformarse en SAD, para luego en 2007, comprándolo al Ayuntamiento, no el Hércules CF SAD sino una sociedad denominada Aligestión, en la que la mayoría del capital social es del máximo accionista del Hércules CF SAD. Por cierto, Aligestión se encuentra en concurso de acreedores, y entrados ya en 2017 se anuncia la subasta del mencionado estadio.

En cuanto a subvenciones directas, tenemos el Decreto 161/2005, de 22 de diciembre, por el que el Gobierno de Cantabria otorgaba una subvención de 2 000 000 euros/año de 2006 a 2016 al Real Racing Club de Santander, SAD.

Hay también muchos ejemplos respecto de la adquisición de derechos de retransmisión de encuentros y patrocinio por parte de emisoras de televisión autonómicas, y es bien conocida la relación que ha habido entre la catalana TV3 y el FC Barcelona, o la Televisión de Galicia con los clubes gallegos, entre otros.

Sin embargo, el peor ejemplo posible de trasladar de modo desmedido y arbitrario dinero público a clubes de fútbol -o directamente al deporte profesional- a cuenta del patrocinio y los derechos de retransmisión de encuentros está a nuestro juicio en la Comunidad Valenciana, donde por fin se conocen cifras dada la persistente resistencia del Gobierno valenciano a facilitar información de los contratos a que vamos a referirnos y la existencia de sentencias condenatorias obligándolo a hacerlo, tanto del Tribunal Constitucional como del Tribunal Superior de Justicia de la Comunidad Valenciana [30; 31].

Atendiendo a lo que se ha hecho público, tenemos que el Aeropuerto de Castellón repartió entre 2006 y 2010 la nada despreciable cantidad de 26 350 952 euros en concepto de patrocinio a clubes deportivos de la provincia de Castellón, y muy especialmente al Villarreal CF SAD. También Ciudad de la Luz SAU, que por lo mismo otorgó al Elche CF, SAD y al Hércules CF, SAD 522 000 euros a cada uno en la temporada 2005/2006.

Luego está la Sociedad Proyectos Temáticos de la C.V. SAU, que comprometió entregar al Hércules CF, SAD y al Levante UD, SAD, 7 080 000 euros a cada uno de las temporadas 2010/2011 a la 2013/2014, y al Villarreal, CF SAD 27 000 000 de las temporadas 2011/2012 a la 2016/2017, sobre lo que han tenido que pronunciarse los Tribunales [2].

Cómo no, también se sumó a la fiesta del despilfarro la desaparecida RTV-Canal 9, que cerró en noviembre de 2013, aunque pudo entregar al Valencia CF, SAD, 27 000 000 euros/año entre las temporadas 2003/2004 a 2005/2006, pasando luego a 30 000 000 de la temporada 2006/2007 a la 2010/2011, aunque en 2008 el club canceló el contrato. También el Villarreal, CF SAD percibió 15 000 000/año entre la temporada 2003/2004 a la 2005/2006, pasando luego a 25 000 000/año de la 2006/2007 a la 2010/2011, y el otro equipo de Valencia, el Levante UD, SAD, que se conformó con 14 500 000 euros/año de la temporada 2006/2007 a la 2008/2009.

Patrocinar también lo ha hecho, como es notorio, el Gobierno de Navarra, que entre 2005 y 2011 ha estado abonando al CA Osasuna de Pamplona 1 400 000 euros anuales a cambio de que su estadio se denominara “Reyno de Navarra”.

Esta cuestión del patrocinio público ha sido por cierto recogida recientemente en una de las últimas leyes del deporte autonómicas aprobadas, la Ley 1/2015, de 23 de marzo, del ejercicio

físico y del deporte de La Rioja, cuyo artículo 126 -rubricado "Patrocinio público"- establece que "La Administración autonómica podrá acudir al patrocinio deportivo como instrumento de comunicación, difusión y asociación a la imagen institucional, con relación a eventos, deportistas o entidades deportivas que transmitan los valores del esfuerzo, del trabajo, del compañerismo y del esfuerzo personal y colectivo, con pleno cumplimiento de la normativa general sobre publicidad y contratación pública". Como vemos, sin mencionar la normativa de ayudas de Estado, y en términos bien distintos a la más reciente Ley 5/2016, de 19 de julio, del deporte de Andalucía, cuyo su artículo 81, que se rubrica "patrocinio deportivo", y establece que "La Administración de la Junta de Andalucía promocionará el patrocinio deportivo como forma de colaboración del sector público y privado en la financiación del deporte. A los efectos de esta ley, se entiende por contrato de patrocinio deportivo aquel en el que el patrocinador, persona física o jurídica, pública o privada, se compromete, a cambio de una contraprestación económica o de otro tipo, a colaborar con el patrocinado, que podrá ser un agente del deporte, una entidad deportiva, una actividad o instalación deportiva, para la realización de su actividad deportiva" (apartado 1).

Prácticas como las señaladas que, insistimos en ello, ni son desconocidas por las autoridades de la UE ni se producen sólo en España. Nada más alejado de la realidad pretender que este fenómeno se limita a nuestro país, como más adelante veremos, aunque hay que reconocer con L. Berenguer Jiménez [6], que no existe un pronunciamiento de las autoridades españolas garantes de la libre competencia sobre las ayudas de Estado en este ámbito.

Este trasvase de dinero público al fútbol profesional en España ha venido acompañado de un problema de endeudamiento endémico del fútbol español, que ha provocado que un número importante de clubes profesionales se hayan declarado en concurso de acreedores, con los efectos que ello ha tenido sobre la competición y lo problemático que ha resultado en este ámbito la aplicación de la Ley 22/2003, de 9 de julio, Concursal, que fue reformada al efecto en 2011, de lo que se da cuenta en el Capítulo 10 de la presente obra.

El caso es que la deuda de los clubes profesionales con la AETA en marzo de 2012 ascendía a 752 297 358,58 euros (489 millones de los

clubes de Primera División, 184 de los de Segunda División A y 78 del resto). Se tocó techo, y el 25 de abril de ese mismo año la Administración del Estado firmó con la LFP un Protocolo con compromisos recíprocos que precedió la aprobación por la propia LFP de un Reglamento de Control Económico, así como Normas y Criterios para la elaboración de Presupuestos de los Clubes y SAD [30; 31; 16; 17].

Todo ello, en línea con el *Financial Fair Play* aprobado e implementado por la UEFA, al objeto de fijar las condiciones de índole económica que han de cumplir los clubes de fútbol que participen en sus competiciones, a fin de que ello no afecte a la integridad de las mismas y que no incurran en gastos que no se correspondan con sus ingresos o los excedan. A ello nos referiremos más adelante.

2. Referencia a las previsiones del Derecho de la Unión Europea sobre ayudas de Estado

2.1. La regulación de los artículos 107 a 109 TFUE

El núcleo duro del régimen de las ayudas de Estado se encuentra como se ha indicado en los artículos 107 a 109 TFUE, quedando ubicados en el Sección II (ayudas otorgadas por los Estados), Capítulo I (normas sobre competencia), Título VII (Normas comunes sobre competencia, fiscalidad y aproximación de las legislaciones) del TFUE. Estos preceptos equivalen a los artículos 92 a 94 del constitutivo Tratado CEE y, posteriormente, a los artículos 87 a 89 TCE.

En estos preceptos, aunque no se establece un concepto de ayuda de Estado, se viene a disponer que "salvo que los Tratados dispongan otra cosa, serán incompatibles con el mercado interior, en la medida en que afecten a los intercambios comerciales entre Estados miembros, las ayudas otorgadas por los Estados o mediante fondos estatales, bajo cualquier forma, que falseen o amenacen falsear la competencia, favoreciendo a determinadas empresas o producciones" (art. 107.1 TFUE).

A partir de esas determinaciones, la jurisprudencia comunitaria ha ido estableciendo en numerosos pronunciamientos los requisitos que han de concurrir en una ayuda de Estado para considerarse proscrita, quedando estos reducidos a cuatro que, en líneas generales podemos identificar con los siguientes [PÈREZ BERNABEU, 2008; 10]:

1. El origen estatal de la ayuda, entendiéndolo "Estado" en sentido muy amplio e incluyendo a todos los entes territoriales públicos así como a las distintas personificaciones instrumentales. Ello se predica tanto del origen de los fondos como de quien los libra u otorga.

del Reglamento (CE) № 994/98, del Consejo, y que fue modificado de forma sustancial por el Reglamento (UE) № 733/2013, del Consejo. A ello nos referiremos más adelante, ya que hay una referencia directa al deporte.

Además está el caso de los servicios económicos de interés general, entendiéndose que el artículo 106.2 TFUE permite que se puedan autorizar ayudas por parte de los Estados a las empresas que los presten, siempre y cuando se den determinados requisitos, tal como entiende la jurisprudencia comunitaria y tiene establecido la Comisión en su Comunicación relativa a la aplicación de las normas de la Unión Europea en materia de ayudas estatales a las compensaciones concedidas por la prestación de servicios de interés económico general, de 20 de diciembre de 2011 (C (2011) 9404 final).

Y también, para las empresas en crisis, se adoptan criterios por la Comisión Europea sobre ayudas estatales para el salvamento y reestructuración de empresas en crisis, lo que debe ser excepcional y estar sometido a reglas rigurosas recogidas en Comunicaciones de la propia Comisión [5].

Apuntado todo lo anterior, hay que terminar señalando que toda esta normativa derivada y sus modificaciones se enmarcan en el proceso de reforma del régimen de ayudas de Estado iniciado en 2012, en los términos de la Comunicación de la Comisión titulada “Modernización de las ayudas estatales en la UE”, de 8 de mayo de 2012 (COM (2012) 209 final), y como veremos seguidamente, es en este contexto en el que se hace por vez primera referencia al deporte en este ámbito.

2.2. La referencia al deporte del Reglamento (UE) 2015/1588, del Consejo, de 13 de julio de 2015, sobre la aplicación de los artículos 107 y 108 del TFUE a determinadas categorías de ayudas estatales horizontales

Como ya hemos adelantado, el Consejo puede facultar a la Comisión Europea para declarar -en determinadas condiciones- que determinadas ayudas son compatibles con el mercado interior y no están sujetas a notificación. Ello está regulado en el Reglamento (UE) 2015/1588, del Consejo, de 13 de julio de 2015, sobre la aplicación de los artículos 107 y 108 del TFUE a determinadas categorías de ayudas estatales horizontales, que es texto codificado que recoge lo establecido en el Reglamento (CE) № 994/98, del Consejo, con las modificaciones introducidas en el mismo por el Reglamento (UE) № 733/2013, del Consejo.

En la modificación de 2013 se introdujo una referencia explícita al deporte, quedando indicado los Considerandos de la norma que “(14) En el sector del deporte y, en particular, en el ámbito del deporte no profesional, existe una serie de medidas adoptadas por los Estados miembros que pueden no constituir ayuda de Estado al no cumplir todos los criterios del artículo 107, apartado 1, del TFUE, por ejemplo por no desarrollar su beneficiario una actividad económica, o porque no surte efectos en el comercio entre los Estados miembros. No obstante, por cuanto las medidas en el ámbito de los deportes no son ayudas estatales, en la acepción del artículo 107, apartado 1, del TFUE, la Comisión debe estar facultada para declarar que, bajo ciertas condiciones, la ayuda es compatible con el mercado interior y no está sujeta a la obligación de notificación. Las medidas de ayuda estatal para el deporte, y en particular las del ámbito del deporte no profesional o en pequeña escala, suelen tener efectos limitados en el comercio entre los Estados miembros, y no falsean gravemente la competencia. Los importes concedidos suelen ser también limitados. Sobre la base de la experiencia adquirida, pueden establecerse condiciones claras de compatibilidad, con el fin de garantizar que la ayuda al deporte no da lugar a ningún falseamiento de la competencia significativo”.

En coherencia con lo anterior, el artículo 1 del Reglamento, relativo a las exenciones por categorías, establece que “La Comisión podrá, mediante reglamentos adoptados con arreglo a los procedimientos definidos en el artículo 8 del presente Reglamento y de conformidad con lo previsto en el artículo 107 del TFUE, declarar compatibles con el mercado interior y no sujetas a la obligación de notificación establecida en el artículo 108, apartado 3, del TFUE las siguientes categorías de ayudas: a) las ayudas en favor de: <...> xi) los deportes, <...>”.

Como vemos, total protección a las ayudas que se otorgan a nivel regional y a pequeña escala para favorecer el deporte, siempre que el mismo no constituya una actividad económica y que las ayudas otorgadas no falseen la libre competencia.

2.3. La financiación de infraestructuras deportivas en el Reglamento (UE) № 651/2014, de la Comisión, de 17 de junio de 2014, por el que se declaran determinadas categorías de ayudas compatibles con el mercado interior en aplicación de los artículos 107 y 108 TFUE

Con carácter previo a la aprobación del Reglamento (UE) № 651/2014, que es ahora

objeto de nuestra atención, la Comisión inició procedimientos para investigar los fondos públicos empleados en la construcción y posterior explotación de estadios e instalaciones deportivas de cierta envergadura, de lo que da cuenta N. Arenas Montañana [3].

Las primeras decisiones de la Comisión Europea que inciden en la problemática de las ayudas de Estado en el ámbito del deporte pueden calificarse de recientes ya que datan de principios de este siglo. En ellas la Comisión entendió que no debía presentar objeciones, tratándose el primer caso de la financiación de la construcción y mantenimiento de una piscina en la localidad alemana de Dorsten (Decisión de 21 de diciembre de 2000).

Asimismo, con ocasión de la celebración de la Copa del Mundo de la FIFA de 2006 en Alemania, la Comisión se interesó en noviembre de 2002 por la financiación de la construcción y remodelación de estadios de fútbol en Colonia, Munich, Leipzig, Berlín y Hannover. No nos consta que iniciara ningún procedimiento formal por parte de la Comisión, que pareció entender en este caso que esas actuaciones beneficiaban a la comunidad en general y no a empresas de modo selectivo.

Lo cierto es que tales procedimientos no se han traducido -por el momento- en la declaración de ilegalidad de ayudas otorgadas, hay que mencionar que la Comisión se pronunció sobre la financiación pública de estadios en algunos países, y lo hizo de modo favorable. Así sucedió en el caso de la inversión de la ciudad danesa de Rotterdam en el complejo “Ahoy Arena” con la Decisión de 21 de octubre de 2008. También respecto de la reforma de instalaciones deportivas en las ciudades alemanas de Jena y de Erfurt, pues habiendo notificado previamente el Gobierno alemán los pormenores de las ayudas a la Comisión Europea ésta consideró el 20 de marzo de 2013 que las mismas eran compatibles con el mercado interior de acuerdo con lo establecido en el artículo 107.3.c) TFUE.

Compatibilidad también apreció en el caso del espacio deportivo multifuncional en la localidad sueca de Uppsala, mediando también notificación previa, con la Decisión de 2 de mayo de 2013, lo mismo que respecto de los fondos públicos destinados por la ciudad de Copenhague a la construcción de un centro de gran aforo para espectáculos de nivel internacional que ofrezca instalaciones para actividades musicales, culturales y deportivas, con la Decisión de 15 de mayo de 2013. Y también, otra vez en Alemania,

la Decisión de la Comisión de 5 de octubre de 2013 avaló la financiación del estadio de fútbol de la ciudad de Chemnitz.

La Decisión de la Comisión de 20 de noviembre de 2013 resultó igualmente favorable al programa del Gobierno de Bélgica para la financiación de estadios en las regiones de Bruselas y Flandes, que programó gastar 8 millones de euros entre 2014 y 2017.

De todos los expedientes abiertos, el más complejo y el que más importe supuso fue el relativo a las ayudas que el Gobierno francés estableció para acoger la Eurocopa de fútbol de 2016. Un programa de ayudas de alrededor de 1 052 millones de euros para la construcción de cuatro estadios de fútbol nuevos en Burdeos, Lille, Lión y Niza, así como la remodelación y mejora de cinco: el de París (Parque de los Príncipes), el Estadio Geoffroy Guichard de Saint Etienne, el Vélodrome de Marsella, el municipal de Toulouse y el Stadium Felix Bollaert de Lens.

Tras un complejo procedimiento [8; 9], la Comisión resolvió con su Decisión de 18 de diciembre de 2013 aprobar el programa de ayudas, aunque con el compromiso del Gobierno francés en orden proporcionar información a la Comisión una vez quede definida la explotación comercial de los estados cuando finalice la Eurocopa 2016, respecto de las condiciones de comercialización y uso de los estadios.

El último asunto que respecto de la financiación de estadios nos consta está referido a los fondos destinados por el Gobierno de la República Checa a organizaciones sin ánimo de lucro para ofrecer a sus miembros y al público servicios deportivos, principalmente destinados a niños, adolescentes y jóvenes. La Decisión de la Comisión, de 11 de junio de 2014, fue favorable a las ayudas aunque el Gobierno checo debió notificar las ayudas.

En resumidas cuentas, entendemos que se viene a mantener el criterio que la Comisión Europea manifestó a Alemania en relación a las inversiones en estadios para la celebración de la Copa del Mundo de fútbol de 2006. De lo que se comunicó se deducen los criterios que, a juicio de las autoridades de la UE, deben cumplir las subvenciones a estadios: “a) El sector privado no está dispuesto a invertir en la infraestructura por no tratarse de una inversión rentable; b) La ayuda no tiene carácter selectivo porque la infraestructura se pondrá a disposición de más actividades y usuarios, permitiendo el alquiler a competidores en condiciones no

discriminatorias; c) Se necesita la infraestructura para prestar un servicio público” [22].

Llegados ya al Reglamento (UE) 651/2014, esta norma en su Preámbulo explica con claridad su objetivo respecto de las infraestructuras deportivas señalando lo siguiente -en lo que nos interesa- en el apartado 74 del mismo:

“Las ayudas a la inversión para infraestructuras deportivas deben poder acogerse a la exención por categorías si cumplen las condiciones establecidas en el presente Reglamento, en la medida en que constituyan ayudas estatales. En el sector del deporte, algunas de las medidas adoptadas por los Estados miembros pueden no constituir ayudas estatales si el beneficiario no lleva a cabo una actividad económica o las ayudas no afectan a los intercambios comerciales entre los Estados miembros. En determinadas circunstancias, es lo que puede ocurrir con las medidas de ayuda de carácter puramente local o que se adoptan en el ámbito del deporte no profesional. En el artículo 165 del Tratado se reconoce la importancia de fomentar los aspectos europeos del deporte, teniendo en cuenta sus características específicas, sus estructuras basadas en el voluntariado y su función social y educativa. Las ayudas a las infraestructuras que se destinan a más de un fin recreativo y que son, por tanto, multifuncionales deben beneficiarse también de la exención por categorías. Sin embargo, las ayudas a infraestructuras turísticas multifuncionales, como parques de atracciones e instalaciones hoteleras, solo deben quedar exentas si están incluidas en un régimen de ayudas regionales destinado a actividades turísticas en una región asistida con efectos especialmente positivos en el desarrollo regional. Las condiciones de compatibilidad en relación con las ayudas a infraestructuras deportivas o recreativas multifuncionales deben garantizar, en particular, un acceso abierto y no discriminatorio a las infraestructuras y un proceso justo de asignación de concesiones a terceros, de conformidad con las disposiciones pertinentes del Derecho de la Unión y con la jurisprudencia de la Unión, para construir, mejorar y/o explotar la infraestructura. Si las infraestructuras deportivas son utilizadas por clubes deportivos profesionales, debe hacerse público el régimen de precios por la utilización de las mismas por esos clubes, a fin de garantizar la transparencia y la igualdad de trato de los usuarios. Debe garantizarse la exclusión de una compensación excesiva”.

Contiene el Reglamento una definición de qué ha de entenderse por “deporte profesional” en este ámbito. El artículo 2, apartado 147, lo define como:

“<...> la práctica del deporte como actividad por cuenta ajena o servicio remunerado, independientemente de que se haya suscrito un contrato laboral formal entre el deportista profesional y la correspondiente organización deportiva, cuando la compensación sea superior a los costes de participación y constituya una parte significativa de la renta del deportista; los gastos de viaje y alojamiento para participar en un acontecimiento deportivo no se considerarán compensación a efectos del presente Reglamento”.

A partir de ahí, se fija un umbral a partir del cual resulta de aplicación el Reglamento “en las ayudas a la inversión para infraestructuras deportivas y recreativas funcionales: 15 millones EUR o los costes totales que superen 50 millones EUR por proyecto: en las ayudas de funcionamiento para infraestructuras deportivas: 2 millones EUR por infraestructura y por año” (artículo 4.1.bb).

El Capítulo III del Reglamento dedica su Sección 12 a las “Ayudas a infraestructuras deportivas y recreativas multifuncionales”, conteniendo la regulación de las mismas en su artículo 55, de la misma rúbrica. Allí se comienza declarando que estas se considerarán compatibles con el mercado interior de acuerdo con el artículo 107.3 TFUE y, por tanto, exentas de la obligación de notificar ex artículo 108.3 TFUE si se cumplen las condiciones que se establecen en Capítulo I del Reglamento (Disposiciones comunes) y en el mismo precepto (apartado 1). Estas condiciones se pueden condensar en las siguientes:

- las infraestructuras deportivas no serán para uso exclusivo de un único usuario deportivo profesional, debiendo destinarse anualmente al menos un 20 por ciento de su capacidad a otros usuarios deportivos sean profesionales o no, de modo que si la infraestructura es utilizada simultáneamente por varios usuarios, se calcularán las fracciones temporales de utilización correspondientes (artículo 55.2);

- las infraestructuras recreativas multifuncionales consistirán en instalaciones recreativas de carácter multifuncional que ofrezcan, en particular, servicios culturales y recreativos, a excepción de los parques de atracciones y las instalaciones hoteleras (artículo 55.3);

- el acceso a las infraestructuras deportivas o recreativas multifuncionales deberá quedar abierto a varios usuarios y se concederá sobre una base transparente y no discriminatoria, aunque

las empresas que hayan financiado al menos un 30 por ciento de los costes de inversión podrán beneficiarse de acceso preferente en condiciones más favorables, siempre que dichas condiciones se hagan públicas (artículo 55.4);

– en cuanto a la utilización de la infraestructura deportiva, si se hace por clubes deportivos profesionales, los Estados miembros velarán por que el régimen de precios por su utilización se haga público (artículo 55.5), y se fija el principio general de que “cualquier concesión u otro tipo de atribución a terceros para construir, mejorar y/o explotar una infraestructura deportiva o recreativa multifuncional se realizará sobre una base abierta, transparente y no discriminatoria, teniendo debidamente en cuenta las normas de contratación pública aplicables” (artículo 55.6).

Establecidas las condiciones, se señala en qué podrán consistir las ayudas, distingüendo el artículo 55.7 dos modalidades: a) ayudas a la inversión, en particular para la construcción o mejora de infraestructuras deportivas y recreativas multifuncionales, y b) ayudas de funcionamiento para infraestructuras deportivas.

Para las ayudas a la inversión, se establece que “serán subvencionables los costes de inversión en activos materiales e inmateriales” (artículo 55.8), y que “el importe de la ayuda no deberá exceder de la diferencia entre los costes subvencionables y el beneficio de explotación de la inversión.

El beneficio de explotación se deducirá de los costes subvencionables ex ante, sobre la base de previsiones realistas, o mediante un mecanismo de reembolso” (artículo 55.10).

Para las ayudas de funcionamiento, “serán subvencionables los costes de explotación de la prestación de servicios por la infraestructura. Esos costes de explotación comprenden, entre otros, los costes de personal, materiales, servicios contratados, comunicaciones, energía, mantenimiento, alquileres o administración, pero excluyen los gastos de amortización y los costes de financiación si se han cubierto mediante ayudas a la inversión” (artículo 55.9), y su importe no deberá ser superior a las pérdidas de explotación durante el período de referencia. Ello se garantizará ex ante, sobre la base de previsiones realistas, o mediante un mecanismo de reembolso” (artículo 55.11).

Se establece finalmente, para ambas modalidades, que las “ayudas que no superen 1 millón EUR, el importe máximo de la ayuda podrá fijarse, como alternativa al método a que se refieren los apartados 10 y 11, en el 80% de los costes subvencionables” (artículo 55.12).

Esta regulación entendemos que es una concreción de los criterios que ha venido explicitando la Comisión en los distintos expedientes abiertos y que, hasta el momento, no han dado lugar a un pronunciamiento desfavorable de esta.

BIBLIOGRAFÍA:

1. Agirreazkuénaga I. La transformación del Derecho Deportivo por influencia de la Unión Europea. *Revista de Administración Pública*. 2016. № 200. P. 385–408.
2. Aparisi Seguí J. Sobre los contratos de patrocinio de la Sociedad Proyectos Temáticos de la Comunidad Valenciana con Sociedades Anónimas Deportivas valencianas. En concreto el contrato de 1 de diciembre de 2010 suscrito con el Hércules de Alicante Club de Fútbol S.A.D. Análisis de las sentencias № 77/2014 del Juzgado de Primera Instancia № 4 de Alicante de 31 de marzo de 2014 y Sentencia № 368 de la Audiencia Provincial de Alicante (Sección 5ª) de 5 de diciembre de 2014. *Revista Aranzadi de derecho de deporte y entretenimiento*. 2015. № 46. P. 393–404.
3. Arenas Montañana N. ¿Están sujetas las entidades deportivas a las normas sobre ayudas de estado? ¿en qué medida se aplican éstas a la financiación pública de infraestructuras deportivas? *Revista Aranzadi de derecho de deporte y entretenimiento*. 2013. № 40. P. 101–117.
4. Independent European Sport Review / J.L. Arnault (coord.). 2006. October.
5. Beltrán Sánchez E., Campuzano Laguillo A.B. Las ayudas de Estado a empresas en crisis. *Estudios de Derecho español y europeo* : libro conmemorativo de los primeros 25 años de la Facultad de Derecho de la Universidad de Cantabria. Santander : Universidad de Cantabria, 2009. P. 129–158.
6. Berenguer Jiménez L. Derecho de la competencia. La doctrina de la autoridad española de la competencia. *El deporte en la jurisprudencia* / A. Palomar, R. Terol (Dirs.). Navarra : Aranzadi Thomson Reuters, 2009. P. 98–120.
7. Blasco Díez J. La especulación inmobiliaria de los clubes de fútbol en España. *Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*. 2008. Vol. XIII. № 778. P. 742–798.
8. Boto Alvarez A. La inversión pública en infraestructuras cedidas a clubes profesionales y la doctrina comunitaria sobre ayudas de Estado. *Revista Aranzadi de derecho de deporte y entretenimiento*. 2012. № 35. P. 125–137.
9. Boto Alvarez A. Colaboración público-privada en equipamientos deportivos para la Eurocopa de 2016. *Revista General de Derecho Administrativo*. 2011. № 28. P. 55–67.
10. Campuzano Laguillo A.B., Calderón C. Las ayudas públicas. *El Derecho de la Competencia*. Valencia : Tirant lo Blanch, 2015. P. 200–234.
11. Cazorla González-Serrano L. Derecho mercantil y deporte profesional. Navarra : Thomson Reuters Aranzadi, 2016. 400 p.
12. Descalzo González A. Ayudas públicas y defensa de la competencia. *Derecho de las Subvenciones y Ayudas Públicas* / A. Palomar, M. Garcés (Coords.). Navarra : Aranzadi Thomson Reuters, 2011. P. 213–244.

13. Flanagan C.A. A tricky European fixture: an assessment of UEFA's Financial Fair Play regulations and their compatibility with EU law. *The International Sports Law Journal*. 2013. Vol. 13. Issue 1–2. P. 148–167.
14. Fraile Fernández R., Chico de la Cámara P. Los expedientes abiertos por la Comisión Europea por presuntas ayudas de Estado en el fútbol profesional español y su compatibilidad con el Tratado Fundacional de la Unión Europea. *Revista Aranzadi de derecho de deporte y entretenimiento*. 2015. № 49. P. 71–104.
15. García Caba M.M. El régimen jurídico aplicable a las ayudas de Estado y su extrapolación al fútbol profesional español: a propósito de las recientes decisiones de la Comisión Europea en la materia. *Revista Aranzadi de derecho de deporte y entretenimiento*. 2016. № 52. P. 465–502.
16. García Caba M.M. A propósito de la novedosa normativa de control presupuestario del fútbol profesional español: esquemas y cuestiones prácticas. *Revista Aranzadi de derecho de deporte y entretenimiento*. 2013. № 38. P. 553–581.
17. García Caba M.M. Los mecanismos de control económico del fútbol profesional español: régimen jurídico vigente y futuras propuestas de reforma. *Revista Aranzadi de derecho de deporte y entretenimiento*. 2012. № 35. P. 384–414.
18. García Rivas D. Normativa sobre licencias y “Fair Play Financiero” de la UEFA. *Revista Aranzadi de derecho de deporte y entretenimiento*. 2010. № 30. P. 73–82.
19. Gómez Olmos A.D. Las Ayudas de Estado en el Ámbito del Derecho Deportivo: La Suspensión Cautelar de la Ampliación del Estadio Santiago Bernabéu. Comentario Sobre el Auto de la Sección Primera del Tribunal Superior de Justicia de Madrid Sala de lo Contencioso-Administrativo de 31 de Julio de 2014. *Revista Aranzadi de derecho de deporte y entretenimiento*. 2014. № 45. P. 353–370.
20. Jakovljevic T. Public Support for Sports: The Name of the Game-Football! *European State Aid Law Quarterly*. 2013. № 3. P. 76–92.
21. Martínez Gutiérrez R. El sorprendente mundo del fútbol y el Derecho. A propósito de algunas operaciones urbanístico-deportivas. *Revista de Administración Pública*. 2012. № 188. P. 147–188.
22. Odriozola Alen M. El deporte profesional y las reglas de mercado: competencia, ayudas de Estado y libertades comunitarias. *El deporte profesional* / A. Palomar (Dir.) ; R. Terol (Coord.). Barcelona : Bosch, 2009. P. 230–254.
23. Palomar Olmeda A. Las conductas contrarias a la defensa de la competencia y los procedimientos administrativos en la materia. *El Derecho de la Competencia*. Valencia : Tirant lo Blanch, 2015. P. 266–291.
24. Palomar Olmeda A. La aplicación al ámbito del deporte de las reglas del Derecho de la competencia. *El modelo europeo del Deporte* / A. Palomar (Coord.). Barcelona : Bosch, 2002. P. 189–230.
25. Pérez Bernabeu B. La recuperación de las ayudas de Estado. Principios y procedimiento. Madrid : Instituto de Estudios Fiscales, 2013. 400 p.
26. Pérez Bernabeu B. Ayudas de Estado en la jurisprudencia comunitaria. Concepto y tratamiento. Valencia : Tirant lo Blanch, 2008. 348 p.
27. Piernas López J.J. Crónica de una regulación anunciada: deporte, fútbol y ayudas de Estado. *Revista General de Derecho Europeo*. 2015. № 37. P. 312–340.
28. Rodríguez-Campos González S. La recuperación de ayudas de Estado en la última jurisprudencia europea (Sentencia del Tribunal de Justicia de 5 de mayo de 2011, comisión C. Italia, as. C-306/09). *Administración y Justicia. Un análisis jurisprudencial. Liber Amicorum Tomás Ramón Fernández* / E. García de Enterría, R. Alonso (Coords.). Vol II : Europa y América. Navarra : Civitas Thomson Reuters, 2012. P. 302–332.
29. Signes de Mesa J.I. Ayudas públicas estatales al deporte profesional italiano. Compatibilidad del Decreto-Legge de 24 de diciembre de 2002 con el Derecho Comunitario. *Revista Aranzadi de derecho de deporte y entretenimiento*. 2005. № 14. P. 345–353.
30. Terol Gómez R. Deporte y ayudas de Estado. *Revista Española de Derecho Europeo*. 2014. № 52. P. 49–87.
31. Terol Gómez R. El control económico de la competición profesional por las ligas: entre lo organizativo y lo disciplinario, pasando por el respeto a las reglas de la libre competencia. *Revista Aranzadi de derecho de deporte y entretenimiento*. 2014. № 45. P. 35–94.
32. Terol Gómez R. Las Ligas profesionales. Pamplona : Aranzadi, 1998. 492 p.
33. The European Club Footballing Landscape. Club Licensing Benchmarking Report: Financial Year 2015 / UEFA. URL: https://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/Tech/uefaorg/General/02/42/27/91/2422791_DOWNLOAD.pdf.
34. Van Rompuy B., Van Maren O. EU control of state aid in professional sport: Why now? *The Legacy of Bosman. Revisiting the relationship between EU law and sport* / A. Duval, B. Van Rompuy (eds.). Berlin ; Hague : Springer-ASSER International Sports Law Series, 2016. P. 153–272.

Sumario. 1. Introducción: la problemática compatibilidad de la financiación pública del deporte (fútbol) profesional con el régimen de ayudas de Estado de la Unión Europea. 2. Referencia a las previsiones del Derecho de la Unión Europea sobre ayudas de Estado. 2.1. La regulación de los artículos 107 a 109 TFUE. 2.2. La referencia al deporte del Reglamento (UE) 2015/1588, del Consejo, de 13 de julio de 2015, sobre la aplicación de los artículos 107 y 108 del TFUE a determinadas categorías de ayudas estatales horizontales. 2.3. La financiación de infraestructuras deportivas en el Reglamento (UE) № 651/2014, de la Comisión, de 17 de junio de 2014, por el que se declaran determinadas categorías de ayudas compatibles con el mercado interior en aplicación de los artículos 107 y 108 TFUE.

Summary. 1. Introduction: the problematic compatibility of public financing of professional sports (football) with the State aid scheme of the European Union. 2. Reference to the provisions of European Union Law on State aid. 2.1. The regulation of articles 107 to 109 TFEU (Treaty on the Functioning of the European Union). 2.2. The reference to the sport of Council Regulation (EU) 2015/1588 of 13 July 2015 on the application of Articles 107 and 108 TFEU to certain categories of horizontal state aid. 2.3. The financing of sports infrastructures in Commission Regulation (EU) № 651/2014 of 17 June 2014, declaring certain categories of aid compatible with the internal market in application of Articles 107 and 108 TFEU.

Key words: public financing, European Union, financing of professional sports, professional sports, football clubs, state aid.

Анотація. 1. Вступ: проблема сумісності державного фінансування професійного спорту (футболу) зі схемою державної допомоги Європейського Союзу. 2. Посилання на положення Закону Європейського Союзу про державну допомогу. 2.1. Регламентация статей 107–109 ДФЄС (Договору про функціонування Європейського Союзу). 2.2. Відсилка до спортивного Регламенту Ради (ЄС) 2015/1588 від 13 липня 2015 р. щодо застосування статей 107 та 108 ДФЄС до деяких видів горизонтальної державної допомоги. 2.3. Фінансування спортивної інфраструктури у Регламенті Комісії (ЄС) № 651/2014 від 17 червня 2014 р., зазначення певних категорій допомоги як сумісних із внутрішнім ринком із застосуванням статей 107 та 108 ДФЄС.

Ключові слова: державне фінансування, Європейський Союз, фінансування професійного спорту, професійний спорт, футбольні клуби, державна допомога.

НОТАТКИ

Формат 60x84/8. Гарнітура Franklin Gothic Book.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 9,77.
Замов. № 0120/10. Наклад 150 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
73021, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а.
Телефон +38 (0552) 39-95-80, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.